

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Problematika menšin v České republice se zaměřením na romskou menšinu

Vypracovala: Eva Šonková

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Fanyš

České Budějovice 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 30. 4. 2015

Eva Šonková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda vyjádřila poděkování svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Tomáši Fantyšovi, a sice za odborné vedení, cenné rady a připomínky, jež mi při psaní této bakalářské práce byly nápomocny. Rovněž děkuji respondentům za projevenou vstřícnost při vyplňování dotazníků, jež sloužily jako podklad pro výzkumné šetření této práce.

Anotace

Předkládaná bakalářská práce je zaměřena na problematiku menšin v České republice, s akcentací na romskou menšinu, a to vzhledem k jejímu odlišnému postavení mezi ostatními etnickými a národnostními menšinami v české společnosti. V kontextu multietnického soužití v české společnosti jsou uvedena v první řadě jednotlivá sekundární data ilustrující podobu vztahu mezi majoritní společností a minoritami a v druhé řadě skutečnosti ovlivňující nahlížení na příslušníky minoritních skupin, jako procesy sociální percepce či vliv konstrukce negativního obrazu mediální scénou. Obsah práce dále zahrnuje rozbor struktury obyvatelstva, včetně krátkého přiblížení jednotlivých menšin, i přehled mechanismů a důsledků současného všestranného sociálního vyloučení Romů. V neposlední řadě je rozebírána podstata identity minorit a z ní vycházející integrační strategie, přičemž je uvedena nejaktuálnější verze vládní koncepce integrace Romů do české společnosti. Výzkumné kvantitativní šetření je prostřednictvím vyhodnocení vytyčených statistických hypotéz orientováno na přiblížení postojů a představ většinové společnosti o soužití s příslušníky etnických a národnostních menšin neboli etnického klimatu společnosti.

Klíčová slova

Dotazníkové šetření, etnická menšina, etnické klima, identita, integrace, majoritní společnost, marginalizace, mediální scéna, multikulturní společnost, národnostní menšina, předsudky, Romové, sociální exkluze.

Annotation

A presented bachelor thesis is focused on the issue of minorities in the Czech Republic, accentuating the Roma minority as a result of its different position among other ethnic and national minorities in the Czech society. In the context of multi-ethnic coexistence in the Czech society, are given firstly secondary data illustrating the various types of relations between the majority and minorities, and in the second row of the facts influencing the perceptions of members of minority groups, such as the processes of social perception and influence the structure of the negative image by the media scene. The content of the thesis also includes an analysis of population structure, including a short approach of individual minorities, and also an overview of the mechanisms and consequences of the current all-round social exclusion of Roma. Finally, the essence of identity of these minorities is analysed and the integration strategy, which is based on this essence, is presented too. This is also presented the latest version of the government's concept for the integration of Roma into the Czech society. Quantitative survey research is outlined by an evaluating statistical hypotheses oriented approach of attitudes and ideas of the mainstream society of coexistence of ethnic and the national minorities or the ethnic climate in society.

Keywords

Questionnaire survey, ethnic minority, ethnic climate, identity, integration, majority society, exclusion, marginalization, media scene, multicultural society, national minority, prejudices, Roma, social exclusion.

*„Pokusme se přijmout ideu světa beze zdí mezi lidmi různých náboženství,
různé barvy pleti, různých tradic a zvyklostí, různých jazyků a temperamentů.
Pokusme se pochopit odpovědnost každého z nás za budoucí osudy
lidského rodu jako organické součásti všeho, co na této Zemi vzniklo
a vzniká a co spoluvytváří velký zázrak bytí.“*

Z novoročního projevu
prezidenta České republiky
Václava Havla, 1. 1. 1999

OBSAH

ÚVOD.....	8
ROZBOR LITERATURY	10
TEORETICKÁ ČÁST	14
1. Etnické a národnostní menšiny	14
2. Struktura obyvatelstva České republiky.....	18
2.1. Dominantní národnostní menšiny	19
2.2. Romská menšina	22
3. Multietnické soužití v České republice	26
3.1. Vnímání druhých	26
3.1.1. Systematizace, kategorizace	26
3.1.2. Předsudky.....	27
3.1.3. Anomie a socializace	28
3.1.4. Stereotypizace	29
3.2. Vliv mediální scény	30
3.3. Mezi-etnické klima v české společnosti.....	32
3.3.1. Míra tolerance: Otevřená nebo uzavřená společnost?	32
3.3.2. Míra sociální distance: Postoje české veřejnosti k minoritním skupinám.....	34
3.3.3. Míra xenofobie: základní kámen konfliktu?.....	36
3.4. Marginalizace a sociální vyloučení romské menšiny	38
4. Koncepce integrace menšin.....	44
4.1. Identita menšin jako základ integrační strategie.....	44
4.2. Strategie integrace	47
4.3. Koncepce integrace romské menšiny	51
PRAKTICKÁ ČÁST	55
5. Metodologie výzkumného šetření	55
6. Výsledky výzkumného šetření	61
6.1. Vyhodnocení odpovědí respondentů	61
6.2. Vyhodnocení statistických hypotéz	74
7. Shrnutí	78
ZÁVĚR.....	79
SEZNAM LITERATURY	81
PŘÍLOHY	I

ÚVOD

V dnešním světě se vzhledem k rozsáhlým historickým událostem a stoupajícímu trendu migrace tradiční etnická struktura zemí do značné míry proměňuje. Míšení jedinců pocházejících z nejrůznějších národů a kultur je již zcela přirozeným jevem. Fenomén globalizace světa spojený s rovností a svobodou podmiňuje existenci a vývoj nových rozmanitých společností, a tak se etnické či národnostní menšiny stávají nedílnou součástí naprosté většiny majoritních populací jednotlivých států. Přesun obyvatelstva na nová území¹, střet rozlišných kultur a možná ohniska problémů z toho vyvstávající se postupně stávají podnětem pro rozsáhlé diskuze ohledně řešení otázek multietnických společností z nových perspektiv.

Minoritní skupiny obyvatelstva jsou v současné době ožehavým tématem nejen evropského, ale i světového formátu. Problematika menšin v České republice značně komplikuje vnitrostátní politiku země, ale zároveň je i předmětem politiky zahraniční a aktivity mezinárodních a nadnárodních institucí. I přesto, že česká společnost stále ještě nepokládá otázku etnických a národnostních minorit za hodnou zvýšené pozornosti a péče, vzhledem k předpokládanému budoucímu vývoji ve složení jednotlivých populací se budeme s nejrůznějšími minoritními skupinami potýkat čím dál tím více, stejně jako s tolik zdůrazňovaným pojem multikulturní společnosti.

Postupné slábnutí etnické, národnostní ale i náboženské homogenity je nedílnou součástí moderní české společnosti, ale na druhé straně vede k opačnému projevu, a to utvrzování vlastní kultury a stavění neprostupných hranic, jež mohou značně zhoršovat etnické poměry a zakládat podněty pro etnické konflikty. A proto je cílem předkládané práce přiblížit úroveň etnického klimatu české společnosti, a to jak po teoretické stránce na základě využití dostupné literatury a sekundárních analytických dat, tak po stránce praktické stránce vzhledem k využití vlastních dat vzešlých z výzkumného šetření. Toto téma je velice aktuální, neboť postoje a představy majority o soužití s příslušníky minorit jsou velmi důležitým ukazatelem při hodnocení skutečnosti, zdali se česká společnost ubírá směrem ke xenofobně uzavřenému celku, či si již našla cestu k otevřenosti, co se týče přijímání odlišných etnik a jejich kulturních specifik.

¹Z globálního hlediska se hovoří o přesunu obyvatelstva z chudého Jihu na bohatý Sever, v rámci Evropy pak o migraci z východní (a střední) části směrem na západ, přičemž mezi hlavní určující faktory migrace patří disproporce v bohatství, síle ekonomik, politické stabilitě, míře demokracie a životní úrovni (Drbohlav 2001).

Vzhledem k rozměru a důležitosti otázky problematiky menšin v České republice a také rozsahu zadání tato práce přesahuje standardní rozsah určený pro bakalářskou kvalifikační práci. Teoretická část je členěna na jednotlivé na sebe navazující celky, v nichž je akcentována především romská menšina a její specifika, a to vzhledem k jejímu značně odlišnému postavení mezi ostatními etnickými a národnostními menšinami v české společnosti. Úvodní kapitola zahrnuje výklad pojmů pomocí základní terminologie, zaměřený především na diference mezi pojmy národnostní a etnická menšina. V druhé kapitole je dále pozornost upírána na rozbor struktury obyvatelstva české společnosti, a to především na početně významné minoritní národnostní skupiny vyskytující se na území České republiky. Třetí kapitola je zasvěcena analytické komparaci sekundárních dat orientovaných na vztahy mezi majoritní společností a příslušníky minorit. V tomto kontextu teoretický podklad pro výklad multietnického soužití zahrnuje skutečnosti ovlivňující nahlížení na příslušníky minoritních skupin, jako procesy sociální percepce či vliv konstrukce negativního obrazu mediální scénou. Jistá péče je věnována i stále aktuálnímu tématu marginalizované romské menšiny, u níž dochází k sociální exkluzi na úrovni politické, sociální, ekonomické, kulturní i symbolické. Podstata identity minorit a z ní vycházející integrační strategie je součástí poslední čtvrté kapitoly teoretické části. Dále jsou zde uvedeny jednotlivé koncepce politické integrace menšinových skupin, práva a z nich vyplývající povinnosti státní sféry vůči příslušníkům etnických a národnostních menšin ve společnosti. Opětovně je zde kladen důraz na romskou menšinu, a to vzhledem k uvedení nejaktuálnější verze vládní koncepce integrace Romů do české společnosti.

Praktická část, prezentovaná výzkumným kvantitativním šetřením s využitím metody dotazníku, se zaměřuje na mapování etnického klimatu české společnosti. Jejím hlavním záměrem je tedy přiblížení postojů a představ většinové společnosti o soužití s příslušníky etnických a národnostních menšin. Nejprve je uvedena deskripce volby výzkumné metody, poté průběh sběru dat a techniky jejich zpracování. Následná prezentace výsledků je vymezena prostřednictvím vyhodnocení jednotlivých odpovědí respondentů na dané položky dotazníku a také ověřováním platnosti vytyčených hypotéz. Tetování statistických hypotéz bylo prováděno využitím testu dobré shody, a sice testu nezávislosti chí-kvadrát (χ^2) pro čtyřpolní tabulku. Přijaté hypotézy a závěry z nich vyvozené jsou následně komentovány ve shrnutí této části.

ROZBOR LITERATURY

Tato bakalářská pojednávající o problematice menšin v České republice je inspirována nemalým počtem rozlišných zdrojů, přičemž ty explicitně využitě jsou uvedeny v seznamu literatury. Poznatky byly čerpány z příspěvků v odborných časopisech, elektronických zdrojů či děl různých autorů. Na tomto místě nastíníme použitý obsah těch nejvíce využívaných monografií.

V konceptu celé bakalářské práce se vyskytují tři díla Thomase Hyllanda Eriksena, zejména pak v kapitole první zvané *Etnické a národnostní menšiny*. Eriksen (2008) ve své knize *Sociální a kulturní antropologie* objasňuje širší kontext spjatý s etnickými minoritami. Pojednává o etnicitě, kulturních odlišnostech, etnické organizaci, ale také i o soužití etnických skupin ve formě minorit s majoritní společností, a z toho plynoucím postavení menšin spojeném s mocenskými nerovnostmi. V neposlední řadě zmiňuje fenomény dnešní moderní doby směřující k homogenizaci na jedné straně a diferenciaci na straně druhé. Vzhledem k mnohem větší pozornosti věnované etnické identitě byla zvolena i publikace Eriksena (2007) nesoucí název *Antropologie multikulturních společností*, kde autor podrobně rozebírá podstatu sociální identity pro každého jedince, její utváření vně etnického společenství a především skutečnost, že etnicita sama o sobě není předpokladem konfliktu. V díle *Etnicita a nacionalismus* se Eriksen (2012) poté zaměřuje na postavení etnických menšin ve státě, kde se vyskytují, popisuje vznik nacionalismu a národních států a vymezuje vztah nacionalismu a etnicity. Dále uvádí způsoby nakládání s minoritami ve většinové společnosti a možnosti jak se minority mohou samostatně vymezit, neboli přechod z etnické menšiny na menšinu národnostní. Jan Průcha (2001, 2006) ve svých dvou knihách s názvem *Multikulturní výchova* vhodně shrnuje poznatky o národnostních a etnických menšinách a především uvádí a čtivě vysvětluje velké množství základní terminologie spjaté s rozmanitostí etnických skupin a jejich kulturních specifik.

V knize *Kdo jsem a kam patřím?* Bittnerová (2005) nastiňuje postupnou přeměnu homogenní české společnosti na multietnický prostor, podmíněný historickými událostmi a současnými trendy přesunu obyvatelstva na nová území. Pro druhou kapitolu je ale ve větší míře využívána spíše publikace *Výchova k toleranci a proti rasismu*, v níž Jirasová, Pospíšil a Sulitka (2008) vhodně popisují historicko-demografické souvislosti vedoucí k postupnému usazování jednotlivých minorit, potažmo jejich současnému výskytu na našem území, přičemž rozlišují tzv. jinoetnické skupiny, jež se do České republiky dostaly prostřednictvím

imigrace a tradiční a dlouhodobě se vyskytující minority neboli národnostní menšiny, jejichž minulou i současnou situaci podrobně popisují. V této knize se objevuje i Müllerová (2008), jež věnuje pozornost samostatně vietnamskému etniku, Viktor Sekyt (2008), který osvětluje odlišnosti mentality Romů od majoritní společnosti podložené historickým kontextem vzniku jejich smýšlení, hodnotového systému a přinesené po generace předávané kultury, a také Goral (2008) pojednávající o problematice pojmání Romů jako jedné sourodé etnické menšiny. V tomto smyslu je koncipován i příspěvek Viktora Sekyta (2001) v knize *Menšiny a migranti v České republice*, jež uvádí členění romské populace na jednotlivá subetnika a historické kroky vedoucí k současnému diferencovanému stavu romského obyvatelstva na našem území. Pro hlubší kontext historie romské menšiny byla zvolena především kniha Ctibora Nečase (1999) *Romové včera a dnes*, jež detailně popisuje dějiny Romů od života na indickém subkontinentu, přes jejich dvojsměrnou imigrační cestu směřující do Evropy, následná staletí pronásledování, až po současný tíživý stav zatížený pohnutým osudem.

V rámci celé práce, ale především pak ve třetí kapitole Multietnické soužití v České republice, se objevuje Ivan Gabal (1999a), jež provedl rozsáhlý výzkum etnického klimatu české společnosti a jeho výsledky interpretuje v knize *Etnické menšiny ve střední Evropě*. Tato data doplňuje o teoretické koncepce postojů majority k jednotlivým minoritním skupinám, včetně podrobnějšího rozboru menšiny romské. Stanoviska vůči národnostním menšinám uvádějí také Novotný a Leontiyeva (2010), kteří v knize *Jaká je naše společnost?* poukazují na splývání národnostních menšin a cizinců na našem území a nastiňují stav tolerance české společnosti dle míry xenofobních postojů. Publikace *Základy sociální psychologie* Nicky Hayes (2000) byla využita pro popis různých forem sociální percepce, coby možných způsobů nahlížení na příslušníky minoritních skupin, zvláštní pozornost byla věnována teorii předsudečného smýšlení a jednání. Vašečka (2002) v knize *Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku* a Katrňák s Rabušicem (2002) v publikaci *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice* rozebírají stav anomie, jako jednoho z dalších základů pro vytváření předsudků prezentovaného intolerancí a interpersonální nedůvěrou. Vzhledem k významnosti tématu předsudků byla použita i kniha Gordona W. Allporta nesoucí název *O povaze předsudků*, kde jsou uvedeny jednotlivé stupně negativních postojů majority vůči cizím skupinám. Dále jsou pak využity autorovy koncepce přirozené separace etnických skupin a proces kategorizace, který může být zdrojem nepochopení a konfliktního postavení mezi dvěma etniky, a to zejména pokud je založen na hodnotách jedinců. Šišková (2001), v publikaci *Menšiny a migranti v České republice*, komplikované konfliktní postavení

majority a minorit také připisuje diferencovaným hodnotovým systémům, jež vznikaly v jiném historickém kontextu, ale i odlišným komunikačním stylům, značně ovlivňujícím míru porozumění mezi majoritní společností a menšinami.

Renáta Sedláková (2002b) uvádí v knize *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice* výsledky průzkumu četnosti sdělení o minoritách v denním tisku, z něhož vyplývá, že minoritám není věnována patřičná pozornost. Vzhledem k rozměru tématu mediální scény bylo použito i dílo *Communicating racism* od Teuna A. Dijka, jež uvádí hlavní diskriminační přístupy mediálního zpravodajství při přístupu a vyobrazování etnických menšin a vysvětluje sílu mediální konstrukce negativního obrazu o příslušnících minorit přejímanou většinovou společností. Renáta Sedláková (2002c) ve výše zmíněné publikaci uvádí i škálu sociální distance ve vztahu majority k romské menšině, jež je jasným důkazem vysoké míry odstupu české veřejnosti vůči Romům. Tento stav etnického soužití v knize *Romové v české společnosti* mapují i Šimíková, Bučková a Smékal (2003), jež poskytují jasnější vhled to této problematice, neboť předkládají jak pohled většinové společnosti, tak i příslušníků romského etnika. O konceptu sociální exkluze v politické, kulturní a sociální, ekonomické, prostorové a také symbolické rovině pojednává Toušek (2006) v knize „*Romové*“ v *osidlech sociálního vyloučení*. Na činitele sociálního vylučování romského etnika, jejich provázanost a uzavřenost do jakéhosi bludného kruhu se kromě Touška zaměřuje v téže knize Štěpán Moravec (2006), a dále pak i ve vybraných publikacích Ivana Šimíková (2003), Petr Mareš (2002), Lenka Sedláková (2002) či v neposlední řadě Petr Kaplan (1999), který v knize *Romové v české společnosti* podrobně popisuje jednotlivé handicapy Romů v různých sférách majoritních institucí a jejich kumulaci coby cestu k marginalizaci romské menšiny.

Uherek s Novákem (2002) se objevují napříč celou prací, největší pozornost jejich poznatkům je pak věnována ve čtvrté kapitole Koncepce integrace menšin. Tito autoři v rozsáhlém sborníku *Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku* vykreslují rozměr etnické identity pomocí autorecepce a heteropercepce jedinců a upozorňují na úskalí vznikající z rozporu mezi těmito dimenzemi, a dále pojednávají o problematice deklarativní formy národnostního uvědomění. Taktéž Říčanovy (1998) myšlenky z publikace *S Romy žít budeme - jde o to jak* se prolínají jednotlivými statěmi práce. Uvádí taktéž aspekty problematického vymezení romské menšiny na základě vlastní a připisované identity, jež u tohoto etnika vyvolává řadu negativních reakcí a slábnutí pozitivních složek identity, či dopady vlivu masmédií. Jak napovídá název knihy *Politická teorie multikulturalismu*, Barša (2003) objasňuje základní terminologii spojenou s nástupem rozmanitých multietnických společností

založených na přítomnosti imigrantů či samostatných sociokulturních jednotek, potažmo etnických a národnostních menšin. Autor uvádí jednotlivé přístupy státní integrace minorit v občansko-politické, sociálně-ekonomické a kulturní oblasti i základní práva příslušníků minorit a z toho vyplývající povinnosti státu. Integrační strategie je doplněna Drbohlavem (2001), který v publikaci *Menšiny a migranti v České republice* zmiňuje modely přístupu státu k minoritním skupinám, a teorií vnitřních a vnějších mechanismů integrace Alexandera (2006) z knihy *Etnická různost a občanská jednota*, které podmiňují míru obtížnosti zařazení etnických a národnostních menšiny do společnosti. A konečně pro náhled do základních charakteristik a metod kvantitativního šetření byla využita publikace *Základy sociologického výzkumu* od autorů Surynka, Komárkové, Kašparové (2001).

TEORETICKÁ ČÁST

1. Etnické a národnostní menšiny

Abychom mohli proniknout hlouběji do problematiky minorit v České republice, musíme si nejprve ujasnit s tématem nedílně spjatou základní terminologii. Pokusíme se tedy blíže definovat vybrané pojmy, zejména pak často využívané termíny národnostní a etnická menšina, jejichž rozdílnost široká veřejnost často vůbec nerozlišuje, a tak kategorizace etnika a národnostní příslušnosti splývá. Vymezení pomyslných hranic pomocí pojmového aparátu poskytuje velké množství nejrůznějších pojetí a výkladů v odborné literatuře.

Menšina

Již na počátku však vyvstává problém, neboť termín menšina² není zcela jednoznačně definovatelný, neboť se jedná se o „...*dynamickou kategorii, jejíž obsah, význam a užití se proměňuje v čase i prostoru*“ (Sedláková 2002a, s. 111). Za minoritu můžeme považovat skupinu lidí, jež disponuje menším počtem členů podílejících se na společnosti než je tomu u skupiny většinové. Nelze se však omezit pouze na poměrové vyjádření vzhledem k populaci, je třeba se zaměřit i na jiná hlediska napříč vztahy vůči majoritní společnosti. Tuto skutečnost vhodně komentuje Sheaffer (2012), který menšinu představuje jako určitou skupinu lidí, kteří se oproti většinové společnosti odlišují nejen charakteristickými tělesnými a kulturními znaky, ale především i vlastnictvím mnohem menší kontroly či moci nad svými vlastními životy, a tudíž jsou dominantní skupině podřízeni. Již samotné označení menšina tedy vypovídá především o nerovnoměrném rozložení podílu na politické, ekonomické i sociální moci, a také o společenské nerovnosti, jež příslušníci menšin často pocítují skrze znevýhodňování, předsudečné postoje, segregaci a v krajním případě dokonce snahu o vyhubení.

² Ve vyspělých společnostech bývá pojem menšina spojován nejen s národnostní či etnickou příslušností, ale také s rasovou, sociální, politickou, náboženskou a sexuální tematikou (Gabal 1999a). Za menšinu jako takovou můžeme tedy považovat i nejrůznější subkultury, jako např.: homosexuálně orientované jedince. Pro potřeby této práce budeme však operovat pouze s menšinami národnostními či etnickými.

Národnostní menšina

Každý občan tohoto státu má právo svobodné volby vlastní národnosti, které je zaručeno Listinou základních práv a svobod coby součástí ústavního pořádku. Vymezení termínu národnostní menšina je v České republice dáno přímo zákonem č. 273/2001 Sb., blíže v § 2³, a to jako společenství občanů České republiky žijících na jejím území, tvořících početní minoritu a projevujících vůli a přání být považováni za národnostní menšinu a hlásit se k ní. Tito příslušníci hlásící se k jiné, než české národnosti, se zpravidla od majoritní společnosti odlišují etnickým původem, kulturou, tradicemi a jazykem. Usilují o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury, a také ochranu zájmů jejich historicky utvořeného společenství (Vláda ČR 2001). Na našem území se v souladu s tímto legislativním vymezením nachází 14 oficiálních národnostních menšin, jejichž výčet uvádí Rada pro národnostní menšiny⁴ (Vláda ČR 2014).

Sociální vědci jako Gellner (1993) a Eriksen (2012) považují národnostní menšiny či nacionalismus⁵ za aparát moderní terminologie spojený s politickou mocí v době existence moderního společenského státu, kdy se vzestupem modernizace, industrializace a individualismu jedinců bylo třeba vytvořit jakési pojítka společnosti, které by ji organizovalo, udržovalo na nějakém území a zároveň potvrzovalo především její kohezi a pospolitost. Hernová (1998) v této souvislosti hovoří o národnostních menšinách, jako o kulturních fenoménech, nikoli společenstvích pokrevního příbuzenství.

Národnostní menšiny jsou charakteristické silným národním vědomím, určitou formou nacionalismu, vycházejícím z jazykové, kulturní a historické tradice mateřského národa. Tento mnohovýznamový výraz bývá ovšem často nadužíván i pro zaštitění širokého spektra různých typů a skupin etnických společenstev (kromě národů disponujících vlastním státem), a sice jak pro etnika bez vlastního národního státu, tak i etnika, žijící na území jiného státu

³ Postavení národnostních menšin je v České republice zakotveno v legislativě, a sice v Listině základních práv a svobod, platné od roku 1993. Zákon č. 273/2001 Sb. o právech členů minoritních skupin, tzv. *menšinový zákon*, byl přijat jako reakce na zvyšování počtu imigrantů přicházejících na území České republiky roku 2001.

⁴ Každá národnostní menšina má své zástupce v *Radě pro národnostní menšiny*, která je stálým poradním a iniciativním orgánem vlády pro otázky týkající se národnostních menšin a jejich příslušníků a ochrany menšinových jazyků, zřízena v souladu se zákonem č. 273/2001 Sb.

⁵ Nacionalismus (z lat. *nationalis*=národní) je produktem moderního státu, nástroj státní moci, zvláštní případ etnické ideologie, jakési národní vědomí ukazující na národnost jako nejvyšší hodnotu (Jandourek 2011, Eriksen 2008). Objevuje se s ním spojená tendence k vyzdvihování diferencí oproti jiným národům, při absenci tohoto prvku můžeme hovořit o patriotismu, založeném na emocionální identifikaci s národem a jeho územím, a naopak při identifikaci s nadnárodními hodnotami a prostorem o kosmopolitismu (Konvička 2001).

než vlastního národního státu, popřípadě pro zvláštní případy na pomezí etnických, rasových a náboženských skupin (Jirasová, Pospíšil, Sulitka 2008, Šatava 1994).

Etnická menšina

Dle Průchy (2006) termín etnická menšina na rozdíl od menšiny národnostní zahrnuje všechny skupiny obyvatel určité země, které nepatří do majoritní společnosti. Etnická skupina, popřípadě etnikum, je skupinou lidí se stejným historickým a kulturním původem vyznačujících se svou specifickou etnicitou, čímž rozumíme „*vzájemně provázaný systém kulturních (materiálních a duchovních), rasových, jazykových a teritoriálních faktorů, historických osudů a představ o společném původu, působících v interakci a formujících etnické vědomí člověka a jeho etnickou identitu*“ (Maříková, Petrušek, Vodáková 1996, s. 275). Průcha (2001) tyto definice shrnuje a jako hlavní identifikátory etnických menšin, respektive etnika či jeho etnicity, uvádí silnou sounáležitost, solidaritu, jazyk, teritorium a nějaké společné subjektivní hodnoty či postoje.

Eriksen (2007) dodává, že etnicita se neutváří v rámci určité etnické skupiny, jak je obecnou představou, ale na základě objevení a vzrůstu významu kulturních diferencí při sociální interakci mezi dvěma a více skupinami, a především je konstruována na společensky ustanovených představách o rozdílnostech, nikoli na základě rozdílností skutečných.

Etnická či národnostní menšina?

Jak uvádí Eriksen (2008), etnicitu a nacionalismus od sebe nelze oddělit, nicméně na jedné straně jsou etnické skupiny, které netvoří národy, na straně druhé zase národy, které nejsou etnickými skupinami. Existují státy přirozeně mnohoetnické, ale také státy s jednou převládající etnickou skupinou.

Nacionalismus stejně jako etnicita zdůrazňuje kulturní spřízněnost mezi svými příslušníky, vymezující se touto skutečností oproti vnějšímu okolí. Etnická menšina je však neutrálnější a obecnější pojem než menšina národnostní, jelikož není politicky zatížen, není vymezen vztahem k existenci státu. Etnikum sice žádá uznání kultury a práv, ale nemá tak zjevné teritoriální požadavky, nedisponuje vlastní formou státnosti, a tudíž je existencí národnostních menšin determinováno. Národnostní menšiny jsou uznávány legislativou jako

minoritní skupiny obyvatelstva s historickým původem či souvislostí na území státu, menšiny tyto podmínky nespĺňující jsou pak považovány za etnické. Lze tedy předpokládat, že jakési povýšení etnické skupiny na skupinu národnostní je spjato s požadavky vlády nad určitým územím (Eriksen 2012, Gabal 1999a).

Eriksen (2007, s. 42) konstatuje, že „...*státní hranice nejsou, nebyly a nebudou identické s hranicemi kulturními*“, kulturní charakteristiky, na jejichž základě dochází k vymezení národů či etnických skupin jsou reprezentativní či exkluzivní, vznik je následně dán samotnou vůlí členů, jejich ztotožněním se s příslušníky daného společenství, lze tedy říci, že národy a etnické skupiny existují jako subjektivní a intersubjektivní kategorie. Ideologie kultury pak vytvářejí identitu a cítění pro společenství a přispívají k legitimizaci určitého druhu politiky.

Etnické či národnostní skupiny mohou být sice menšinou na jednom místě, avšak většinou na místě jiném. V souvislosti s jejich počtem na daném území se přirozeně vytváří mezietnické vztahy, v nichž velkou roli hraje vznikající mocenská asymetrie. Příslušníci těchto menšin tak zaujímají často v sociální hierarchii dané společnosti odlišné pozice od majority, a to pozice nižší (Eriksen 2008). Tuto skutečnost Gabal (1999a) komentuje nutností přiznat menšinám postavení pro vyrovnání sociálního a disproporčního znevýhodnění, a to i přes odlišnou kulturu, tradice a zvyky, díky nimž zcela nepřijímají za svou národní identitu země, ve které žijí, a odlišují se tak od většinové společnosti.

Pro potřeby této práce budeme užívat výrazů obou, a sice menšiny národnostní spíše v legislativních otázkách, menšiny etnické zejména poté jako minority odlišující se od většinové společnosti především rozdílnou kulturu, historií, ale také i rasovým původem.

2. Struktura obyvatelstva České republiky

Vzhledem k trendu migrace početných skupin a destabilizované etnické situaci vzniká v České republice mezietnická kontaktní situace, klima, které je českému obyvatelstvu neznámé a cizí. Postupná emancipace již usazených etnik a proces utváření nových etnických komunit z různorodých skupin cizinců prostřednictvím integrace aktuálně zastihuje vnitřní společenskou situaci České republiky. Generace Čechů v poválečném období, mezi léty 1950–1990, žily s vědomím existence občanské společnosti, kde samy zaujímají majoritní podíl obyvatelstva a národností menšiny či etnické skupiny tvoří pouze zanedbatelný zlomek populace rozptýlený ve většinové společnosti, která se členy těchto skupin přichází do styku především pouze v rámci lokálních či regionálních kontaktů⁶. Tato situace se však značně proměnila v období změn přinesených sametovou revolucí. Po roce 1990 začalo docházet k postupné změně mezietnického kontaktu na našem území, mnohačetné migrace přinášely v různých vlnách již známé, ale i nové etnické skupiny, jež přicházely na naše území nejen v důsledku politických změn, ale i v souvislosti s otevíráním nových ekonomických a společenských aktivit (Bittnerová 2005).

Při posledních dvou mapováních národnostní struktury obyvatelstva⁷ bylo uvedení národnosti dobrovolné, přípustné bylo uvést i více národností. Pojem národnost byl pojat jako příslušnost k národu, etnické či národnostní menšině. Dle sčítání lidu v roce 2001 se k národnosti české, moravské a slezské přihlásilo celkem 94 % obyvatel České republiky, o deset let později při censu 2011 již pouze 70,5 %, což činí 7 357 775 z celkového počtu obyvatelstva. Samostatně žádná z národnostních menšin na našem území při posledním sčítání nepřesáhla hranici 1 % populace, v celkovém součtu poté menšiny nedosáhly ani 4% podílu celkové populace, což činí pouze 396 589 obyvatel. Tuto skutečnost ovlivnil počet nezjištěných odpovědí, jež v roce 2001 činil pouze 1,7 %, avšak v roce 2011 celých 25,4 %, a tudíž jsou podíly jednotlivých národností zkresleny. Příčiny početního poklesu národnostních menšin jsou předmětem opakovaných diskuzí, mezi hlavní důvody se řadí zaměňování státního občanství s národností, reakce na nepovinné uvedení tohoto údaje⁸,

⁶ Výjimku tvořilo pouze slovenské obyvatelstvo, vnímané jako druhý státotvorný národ Československé republiky a Romové, jež byli vnímáni jako problematika státní administrativy, ne otázka etnická (Bittnerová 2005).

⁷ Základní údaje o počtu a rozmístění jednotlivých skupin obyvatelstva zajišťuje a schraňuje Český statistický úřad prostřednictvím Sčítání lidí, domů a bytů. Od vzniku samostatného Československa byl census proveden celkem devětkrát, v rámci České republiky pak dvakrát, a to v roce 2001 a 2011 (ČSÚ, 2011).

⁸ Vzhledem k mezinárodním úmluvám nelze shromažďovat osobní údaje, jakými jsou národnost či etnický původ bez souhlasu dotazované osoby, neboť národnost je osobním a zcela deklarativním údajem, a tudíž má každý jedinec právo svobodně volby národnosti dle uvážení (Balážová 2002).

neochota či strach se k národnosti hlásit, či procesy vedoucí k začleňování do společnosti. Etnickou strukturu doplňují také cizinci⁹ s dlouhodobým i krátkodobým pobytem, jež byli v rámci censu 2011 poprvé zahrnuti do celkového počtu obyvatel a jejichž počet činil 282 803 legálně pobývajících osob, neboli 2,7 % obyvatelstva, což je ve srovnání s jinými zeměmi Evropské Unie velmi nízký podíl. Počet ilegálních přistěhovalců se odhaduje až na 400 000 osob (ČSÚ 2011).

Česká republika již není pro imigranty primárně transitní, ale spíše cílovou zemí¹⁰. Mezi etnické soužití již není vnímáno pouze na lokální či regionální úrovni, ale dostává celorepublikový charakter. Mnohá česká města se mění v multietnický prostor a některým zejména menším příhraničním oblastem dává přítomnost různých etnik a národnostních menšin osobitý charakter (Bittnerová 2005). Avšak i přes pestrost etnických a národnostních menšin na našem území můžeme Českou republiku i nadále považovat za spíše národnostně homogenní zemi s převládající národností českou, a to zejména díky jejímu historickému a politickému vývoji.

2.1. Dominantní národnostní menšiny

Jak již bylo řečeno, na našem území se nachází 14 oficiálně uznaných minorit disponujících statutem národnostní menšina, a to běloruská, bulharská, chorvatská, maďarská, německá, polská, romská, rusínská, ruská, řecká, slovenská, srbská, ukrajinská a vietnamská¹¹ (Vláda ČR 2014). Mezi nejpočetnější menšiny, jejichž příslušníci se přihlásili ke své národnosti, řadíme menšinu slovenskou s 147 152, dále pak ukrajinskou s 53 253, polskou s 39 096 a vietnamskou s 29 660 příslušníky. Patnáctitisícovou hranici při sčítání lidu překročila ještě národnost německá a ruská. Naopak mezi menšiny s nižším počtem příslušníků se zařadila maďarská s 8 920 a romská menšina s 5 135 obyvateli České republiky (ČSÚ 2011).

Otázkou je však reálný počet příslušníků těchto i dalších národnostních menšin na našem území, neboť udávané počty se od kvalifikovaných odhadů odborníků na tuto

⁹ Dle zákona č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky se cizincem rozumí fyzická osoba, která není občanem České republiky, včetně občana Evropské Unie.

¹⁰ Obava z dramatického nárůstu cizinců po vstupu do Evropské Unie, spojená s volným pohybem osob v rámci Schengenského prostoru, však nebyla naplněna.

¹¹ Na našem území se vyskytují i další etnické a národnostní skupiny, ale nelze je řadit mezi národnostní menšiny, jelikož jejich příslušníci nejsou občany České republiky.

problematiku a představitelů menšin samotných značně liší, někdy dosahují až několikanásobně vyšších hodnot. K největšímu rozchodu číselných údajů dochází především u menšiny romské a vietnamské. Snaha reprezentantů minorit posílit sebevědomí skupiny, upozornit na její existenci a případně získat větší materiální podporu státu, je naprosto na místě, ale výzkumná šetření stejně jako cenzy musejí vycházet ze svobodné sebeidentifikace občana s určitým etnikem (Šrajerová 1999). Abychom mohli porozumět přítomnosti jednotlivých dominantních menšin, musíme se zaměřit na historické změny podmíněné politickými kroky, vedoucími k jejich usídlení na našem území, a tím i přítomnosti v rámci dnešní České republiky.

Slovenská menšina je vnímána jako stabilní součást skladby obyvatelstva České republiky, neboť se do postavení národnostní menšiny dostala v důsledku rozdělení Československé republiky roku 1993. Migrační pohyby Slováků na naše území probíhaly již v meziválečném období a stupňovaly se zejména po roce 1945, kdy přicházela mladá generace s vidinou nalezení nových pracovních příležitostí v průmyslových oblastech (Jirasová, Pospíšil, Sulitka 2008).

Ukrajinská menšina se v České republice vyskytuje díky historickým migračním vlnám, jež byly zaznamenány již na přelomu 19. a 20. století, kdy v rámci ekonomické migrace uvnitř Rakouska-Uherska přicházeli Ukrajinci zejména za prací. Připojení Podkarpatské Rusi k Československu znamenalo další koridor pro ukrajinské imigranty. Ke stabilizaci menšiny v českých zemích došlo ve dvacátých letech vzhledem k politické emigraci z území Sovětského svazu. Po roce 1945 docházelo sice k imigraci z našeho území, ale od roku 1989 se podařilo otevřít Ukrajincům prostor pro rozvoj jejich národnostního života (Jirasová, Pospíšil, Sulitka 2008).

Polská menšina tvoří výrazně koncentrované osídlení v pohraniční oblasti podél státní hranice s Polskem nazývané Těšínské Slezsko, kde jsou usídleny přibližně tři čtvrtiny veškerého polského obyvatelstva na našem území, které je zde obyvatelstvem původním s historickými kořeny. Po rozpadu rakousko-uherské monarchie bylo knížectví Těšínského Slezska rozděleno mezi Československo a Polsko. V důsledku následného stanovení česko-polské hranice roku 1920 arbitrážním výrokem Rady velvyslanců vítězných velmocí rozdělující Těšínské Slezsko, jemuž se obě země podřídily, se Poláci náhle stali menšinou národnostní struktury České republiky (Borák 1999).

Vietnamská menšina se na našem území vyskytuje coby důsledek dlouholetých česko-vietnamských politických vztahů navázaných již roku 1956, kdy byla s Vietnamskou demokratickou republikou uzavřena Dohoda o hospodářské a vědecko-technické spolupráci. Na základě této a následně dalších dohod, přijížděly organizovaně od konce padesátých let na území tehdejšího Československa větší počty vietnamských občanů za účelem zaškolení se v nejrůznějších průmyslových oborech, či studia na učilištích popřípadě vysokých školách. Po listopadové revoluci se vietnamští občané začali profilovat jako schopní podnikatelé v obchodnické činnosti, vnímání jako pracovití a zdvořilí. V současné době již dospívá první generace Vietnamců narozená v České republice a další přijíždějí společně se svými rodinami na naše území s vidinou úspěšné podnikatelské činnosti, vysokoškolského studia či odborné praxe jako prostředku k přiblížení se lepšímu životnímu standardu (Müllerová 2008).

Německá menšina vzhledem k historickým událostem zaujímá ve struktuře obyvatelstva specifické místo. Po rozpadu Rakouska-Uherska a ustanovení samostatné Československé republiky roce 1918 se Němci bez vlastního přičinění náhle stali menšinou a výrazně se tak podíleli na skladbě obyvatelstva. Po Druhé světové válce bylo německé obyvatelstvo z českého území odsunuto. Komunistický režim nepřipouštěl existenci německé menšiny, až roku 1968 byla vydána zákonná úprava zmiňující německou národností menšinu, avšak to nic neměnilo na úpadku její existence. Zcela nový rozkvět a růst zaznamenali příslušníci této menšiny až po zlomovém roce 1989. Nejvíce Němců nalezneme v západních a severních Čechách (Jirasová, Pospíšil, Sulitka 2008).

Ruská menšina se obdobně jako ta ukrajinská na našem území začala objevovat po roce 1918 coby důsledek různých vln migrace. Silný příliv inteligentních a intelektuálně zaměřených Rusů přišel zejména vzhledem k politické situaci v Sovětském svazu, perzekuci odpůrců tamního komunistického režimu. Po násilném odvezení Rusů zpět do rodné země zde zůstala pouze nepatrná část této národnostní menšiny, opětovný nárůst počtu imigrantů se objevil pochopitelně po rozpadu Sovětského svazu (Jirasová, Pospíšil, Sulitka 2008).

Maďarská menšina se v České republice začala profilovat po vzniku Československé republiky důsledkem migrace. Výraznější příliv Maďarů byl pozorovatelný po Druhé světové válce, kdy se na naše území dostávali na jedné straně dobrovolnou migrací a nedobrovolným přesídlením do českého pohraničí, v rámci tzv. výměny obyvatelstva, na straně druhé. Jako národnostní menšina se Maďaři deklarovali až po sametové revoluci v roce 1989 (Jirasová, Pospíšil, Sulitka 2008).

2.2. Romská menšina

Je naprosto přirozenou skutečností, že se některé menšiny se do zorného pole majoritní společnosti dostávají častěji než jiné. Těmi nejdiskutovanějšími, ať už z jakéhokoli hlediska, důvodu či úhlu pohledu, jsou v České republice Ukrajinci, Romové a Vietnamci. Největší pozornost v posledních letech však upoutává menšina romská, jež mezi příslušníky majority vyvolává největší zájem, emoce a potřebu se vyjadřovat.

Romové jsou v České republice specifickou skupinou, jíž chybí historické a teritoriální zakotvení, a je chápána nejednoznačně, a to jako etnická, popřípadě národnostní, či rasová¹² skupina. (Průcha 2006) Kalivodová uvádí, že příslušníci romské menšiny jsou vnímáni jako „...*antropologicky i způsobem života odlišná skupina...*“ (1999, s. 95).

Vzhledem k historickým událostem mají obyvatelé jednotlivých středoevropských národů velice podobnou mentalitu, romská menšina z tohoto kulturního rámce značně vyčnívá, a to zejména jazykem, náboženskými představami, soustavou pojmů, hodnotami, zdroji obživy, rodinnými vztahy i vlastní svébytnou kulturou. Důležité je uvědomit si, že tyto veškeré dimenze projevů naprosto odlišného způsobu života jsou podmíněné tím, že se nevyvíjely v evropském prostoru, ale k jejich formování docházelo především v zemi jejich původu, kde žili mnohá staletí (Sekyt 2008).

Jelikož Romové svou historii nezapisovali, jejich dějiny jsou z velké části pouhou rekonstrukcí. Odborníci se shodují, že jejich kořeny sahají na území indického subkontinentu, blíže pak do středoindického státu Radžastán, kde byli předkové Romů autochtonním obyvatelstvem a příslušeli k nejnižším a opovrhovaným kastám, či dokonce k tzv. nedotknutelným, stojícím zcela mimo tradiční společenské rozdělení. Vnitřně se kasty členily na rozšířené rody s neprostupnou kastovní zábranou a jednou dědičně vykovávanou profesí. Opatřování základních životních potřeb bylo vázáno na rolnictvo, a tudíž byli nuceni k rozsáhlému územnímu pohybu, při němž se živili řemeslným kočovnictvím nebo parazitující potulkou. Kováři, řemeslníci pracující s dřevem, proutím, hlinou a kůží kočovali v pravidelných okruzích, zatímco kejklíři a tanečníci se živili podvodou, žebrotou a krádežemi. Někteří Romové se věnovali obchodování, krádežím dobytka, uklízení či odstraňování nečistot. Nepropustnost kast, monoprofesnost práce, obavy z období dešťů a z nich vzešlých hladomorů zapříčinily pohyb obyvatelstva do úrodné Indoganžské nížiny

¹² Mnoho představitelů romských organizací, žurnalistů a odborníků považuje Romy za rasovou skupinu, i když ve smyslu antropologie neexistuje vymezení Romů jakožto rasy (Průcha 2006).

až za hranice dále na západ do Perské říše (Nečas 1999). Romové odešli z Indie v několika vlnách, ale zejména v 10. století., imigrační proud se dělil na dvě větve, procházející odlišným územím, ale končící ve střední Evropě. Putování po evropském kontinentu trvalo staletí. Zprvu byli vítáni, přijímáni na šlechtických dvorech, neboť přinášeli zajímavé informace o vzdálených zemích, ale zadlouho na to začalo pronásledování a útlak, který se objevuje v celých jejich dějinách. Romové, již ve 13. století roztroušeni po celé Evropě byli ponižováni, vyvražďováni, segregováni a diskriminováni. Politiku eliminace následně vystřídal násilné asimilování, vrcholem pak byla samozřejmě vyhlazovací politika třetí říše v podobě koncentračních táborů (Sekyt 2001, Sekyt 2008).

Z původních českých a moravských Romů zůstal po Druhé světové válce pouze zlomek, tudíž se v dnešní době v České republice vyskytuje pouze několik rodin těchto subetnik. Většina dnes žijících příslušníků romského etnika na našem území pochází ze sousedního Slovenska, odkud emigrovali ve třech vlnách mezi léty 1945-1993. V první vlně přicházeli přistěhovalci i s celými rodinami, zachovali si většinou tradice i jazyk, dnes jsou považováni za starousedlíky v místech pobytu relativně bezproblémové. Druhá vlna imigrace byla vyvolána organizovanými nábory do stavebního a těžkého průmyslu, přistěhovalci se zpravidla již domů nevrátili a založili zde rodiny, žili prostorově koncentrováni, jazyk a kulturu si zachovali minimálně a dnes ve společnosti mají mnoho problémů. Třetí vlna byla stěhována pod silným nátlakem, příslušníci romské komunity prodělali těžký kulturní šok, byli rozptýleni, zprerthání rodinných svazků způsobilo ztrátu tradic i jazyka, v dnešní době mají ve společnosti nejvíce problémů a k majoritní společnosti zaujímají nepřátelský postoj stejně jako ona k nim (Sekyt 2001).

Největší počet Romů je kumulován na severní Moravě (Ostrava, Karviná), v severních Čechách (Děčín, Ústí nad Labem) a v dalších velkých městech, jako je Praha a Brno (Vláda ČR 2006). Přesný počet příslušníků romské menšiny v České republice však není možné určit, a tudíž lze pouze činit kvalifikované odhady. Problémem je již samotné označení Rom, kdo Romem vlastně vůbec je, a kdo už není, jelikož za Roma bychom měli považovat pouze takového jedince, který se sám k romské národnosti hlásí¹³, a takových je v České republice velmi malý zlomek z reálného počtu. Odborníci a romští aktivisté se domnívají, že romská komunita na našem území dosahuje přibližně počtu 300 000 příslušníků. Data z posledního

¹³ Romská národnostní menšina je na našem území oficiálně uznávána od roku 1991, do té doby byli Romové nuceni se hlásit k jedné z uznávaných národností, či kategorii *ostatní národnosti* (Kalibová 1999).

cenzu však udávají, že k romské národnosti se přihlásilo pouze 5 135 a ke kombinaci romské a české národnosti 7 026 obyvatel (ČSÚ 2011, Říčan 1998).

Tento fakt je spojen se strachem ze zneužití údajů, s nedůvěrou k vyplňování jakéhokoli soupisu, neboť v minulosti v mnoha případech evidence předcházely diskriminačním opatřením. Romskému etniku také často není pojem národnosti vlastní, chápou jej jako státní příslušnost, či vnímají označení Rom jako sociálně politickou kategorii, ke které se zkrátka nechtějí hlásit, což je potřeba přijmout jako autentický znak jejich kultury. V neposlední řadě hraje významnou roli uvědomování si negativního vnímání romské národnosti majoritní společností, a tak nemají potřebu veřejně prohlašovat svou příslušnost, popřípadě se přihlášením k národnosti české chtějí od romské komunity odloučit (Kalibová 1999, Uherek Novák 2002). Dle průzkumu Amaro gendalos byl nejčastější uvedeným důvodem pro odmítavý postoj k potvrzení romské národnosti strach pramenící z tragických historických událostí, strach z rasismu a snaha splynout s majoritní společností (Balážová 2002). Na druhé straně existuje velké množství jedinců, kteří se k romské národnosti uvědoměle hlásí, a to zejména politici, intelektuálové, občanskí aktivisté a další příslušníci romské elity (Uherek, Novák 2002).

Termín Romové je běžně používán pro jednak jedince osvojující a dále praktikující komplexní systém hodnot a norem, které identifikujeme jako romskou kulturu, ale také i pro jedince, jež jsou za Romy považováni značnou částí svého okolí na základě typického vzhledu. Nicméně dle mezinárodních úmluv lze za příslušníka romské menšiny považovat pouze toho, jenž se s romskou národností sám cítí být identifikován. Pojmenování Romové je tudíž souhrnným názvem pro příslušníky národnostní menšiny, kteří svou národnost vědomě dobrovolně deklarují.

Na našem území však nalezneme několik odlišných typů romských skupin s vlastním jazykem, které spolu téměř v zásadě nekomunikují, nestýkají se, nezasahují do záležitostí druhých skupin a v zásadě mají vůči sobě navzájem velmi negativní, někdy až dokonce nesmiřitelný postoj¹⁴. Tuto roztříštěnost podporuje dále ještě skutečnost hodnotových postů v rámci každého etnika, a tak mezi Romy samotnými dochází často ke konfliktům. Velkým nedostatkem majoritní společnosti je nerozlišování členění a struktury romského etnika a z toho vycházející uchopování romské národnostní menšiny jako jedné homogenní skupiny, celku, jejíž členové se ničím neliší, ba naopak jsou všichni identičtí (Goral 2008).

¹⁴ Každý rod považuje právě a pouze ten vlastní za významný, vysoce postavený, správný a rituálně čistý, přičemž na příslušníky ostatních rodů nahlíží jako na nečisté a nízko postavené (Sekyt 2004).

Přehled šesti rozdílných subetnicit romského etnika uvádí Sekyt (2001):

Čeští Romové – etnikum, do roku 1945 žijící na území Čech.

Moravští Romové – etnikum, do roku 1945 žijící na území Moravy.

Slovenští Romové - etnikum, do roku 1945 žijící na území Slovenska.

Maďarští Romové - etnikum, do roku 1945 žijící na území Maďarska a jižního Slovenska.

Olašští Romové (také valašští) – etnikum, do roku 1959 kočující po Střední Evropě.

Sintí (také němečtí Romové) – etnikum rozptýlené v západní Evropě, do roku 1945 žijící na území Čech v pohraničních oblastech.

V této práci nebudeme pojednávat pouze o zákonem vymezené skupině, romské národnostní menšině, ale termín Romové budeme používat i pro ty jedince, jež se ke „své“ národnosti nehlásí a nepociťují etnickou solidaritu, i přesto, že jsou nositeli romské kultury.

3. Multietnické soužití v České republice

Otázky společného soužití s národnostními menšinami a migranty jsou stále aktuálnější. Na území České republiky se sice v porovnání s jinými zeměmi nevyskytuje valné množství národnostních a etnických menšin, avšak při styku s nimi si většinová společnost uvědomuje určité rozdílnosti v jednání a chování. Šišková (2001) podotýká, že tato skutečnost vyvstává zejména při střetu dvou odlišných komunikačních stylů, díky nimž si nejsme schopni zcela porozumět, a tak se komunikační bariéra stává častou příčinou vzniku neadekvátních reakcí a konfliktů, jež narušují harmonické soužití. Komunikace jakožto základ sociální interakce je narušována vzhledem k odlišnému etnickému a kulturnímu původu minorit, z nichž každá disponuje odlišnými představami, zkušenostmi a očekáváními, a tudíž není schopna zpracovávat informace a reagovat na ně totožně jako příslušníci většinové společnosti. Kromě komunikačního stylu samotnou komunikaci nedílně doprovázející i další faktory jako percepce, předpojatost a hodnoty, jež značně ovlivňují míru porozumění mezi majoritní společností a menšinami.

3.1. Vnímání druhých

Náš pohled na svět je sice jedinečný, nikoliv však jediný a správný, jakýkoli objekt je nutno posoudit odlišně, z různých perspektiv, neboť vnímání je ovlivněno mnoha vnitřními i vnějšími faktory. Sociální percepce je nástrojem k procesu vytváření a formování dojmů či představ o jiných osobách. Časté je zejména vytváření vlastních teorií o druhých jedincích, jakési osobní konstrukty, či předpokládání výskytu řady souvisejících povahových rysů osobnosti pouze na základě jednoho zjištěného atributu. Velký význam má také získávání primárních informací o ostatních lidech, neboť mohou do značné míry určovat utváření našich dojmů, následně i názorů či postojů. V neposlední řadě předsudečné jednání, kategorizace jedinců, generalizace jejich vlastností pro celé skupiny a následná stereotypizace hraje významnou roli při přístupu ke kulturně odlišným jedincům, potažmo i celým etnickým a národnostním menšinám (Hayes 2000).

3.1.1. Systematizace, kategorizace

Proces vytváření kategorií, systematizace a hodnocení je každodenní součástí našeho života. Strauss (1996) pojednává o sklonu všech lidských skupin systematizovat si svět,

a to odlišně na základě pojmů v rámci svého lingvistického systému, přičemž je pro systematizaci využívána řada kritérií, jež jedinci v zásadě přejímají v procesu socializace od svého nejbližšího okolí, a dále je pak přetváří a konfrontují s osobními a společenskými zkušenosti. Konfrontace zvyšuje jedincovu schopnost efektivně jednat a dojít ke konsensu, při kterém získá povědomí o tom, jak chápou svět druzí. Na základě vytváření kategorií se jedinec s některými skupinami lidí ztotožňuje a vůči jiným si naopak vytváří distanci. Allport (2004) poukazuje na důvody tohoto sklonu k separaci u lidských skupin, které vycházejí z pocitu hrdosti k svébytné kultuře, sounáležitosti, podobnosti, rovnocennosti, a také ze snahy o zachování vlastní identity či jednoduše vzhledem k vlastní pohodlnosti prostřednictvím zjednodušování svých zkušeností. Tento fakt však vede k nesprávnému uchopení a zveličování rozdílů mezi jednotlivými skupinami, a tak dochází ke střetům zdánlivým i reálným. Jednotlivé kategorie, základ uspořádaného světa jedince, jsou buď racionální založené na nezaujatosti, informovanosti a vlastní zkušenosti, anebo iracionální vznikající vzhledem k neinformovanosti či dezinformovanosti jedince, a to mnohem snadněji a ve větší míře. Nejdůležitější kategorie je tvořena hodnotovým systémem vymezujícím hranice a kritéria, dle kterých žijeme. Šišková (2001) dodává, že hodnoty etnických a národnostních menšin byly utvářeny v jiném historickém kontextu, na základě jiných tradic a zkušeností, a tak jsou často odlišné od hodnot české majoritní společnosti. Hodnotové systémy dávají vzniku předčasným úsudkům a diferencovaným vzorcům chování, jež se při střetu mohou dostat do komplikovaného konfliktního postavení, a právě konflikty založené na odlišných hodnotách jsou ty nejhůře řešitelné.

3.1.2. Předsudky

Proti členům určitých etnických či kulturních skupin je často uplatňována systematicky orientovaná forma agrese v podobě předsudečného jednání, které se svou podstatou zdá být zcela společenským. Předem utvořené postoje k nějakému jedinci či skupině jedinců jsou fixovány a proječovány bez ohledu na možná alternativní vysvětlení vzhledem k individualitě či povaze posuzovaného objektu. Předsudečné jednání lze sice pomocí různých podmínek potlačovat, naprosto odstranit jej však nelze (Hayes 2000). Předsudky mohou být negativní, ale i pozitivní, v rámci problematiky předsudečného nahlížení na členy etnických a národnostních menšin se však zaměříme především na negativní sféru konstrukce předsudků a jeho důsledky. Allport (2004) uvádí jednotlivá stádia a formy odmítavého chování objevujícího se ve společnostech, které vycházejí

z předpojatých postojů vůči etnikům. Verbální odmítání, očerňování a osočování přechází nepochybně k vyhýbání se příslušníkům určitého etnika, dále pak procesy vedoucí k diskriminaci ve všech oblastech života mají za následek sociální izolaci a segregaci a mohou vyústit až fyzickým napadáním ve všech stupních intenzity, a sice od sporadického ohrožování osob a jejich majetku až po organizované násilné útoky, v extrémních případech lze dokonce hovořit až o bezohledném násilí vůči celému etniku v podobě snahy o vyhlazení.

Dle mnohých předešlých výzkumů, jež ve své knize Hayes (2000) uvádí, lze předsudečné jednání lze rozlišovat dle původu jeho vzniku. Předsudky vznikají u jedinců s autoritářskou osobností, kteří v dětství pocítovali striktní výchovu svých rodičů, která je nutila k dlouhodobému potlačování emocí, a tak vyvolala agresivní pocity, jež tyto jedinci aplikují na společensky odlišné, především minoritní skupiny. Další možnosti vysvětlení vytváření předsudečného jednání je jeho ukotvení v kultuře, neboť každá kultura může poskytovat základ pro vznik a vývoj předsudků, a to díky etnocentrismu¹⁵, jež může vést k nedůvěře a nepřátelství vůči jiným skupinám a stát se tak základem sociální distance. Vznik předsudků může být osvětlen i projektováním své vlastní frustrace do nějakého objektu, „obětího beránka“, a to pomocí agrese, přičemž k tomuto typu dochází především v oblastech s tíživou sociální či ekonomickou situací. Poslední teorie vzniku předsudků nazvaná Sherifova či konfliktualistická se zakládá na předsudečném jednání připisovaném konkurenci dvou odlišných skupin usilujících se o dosažení téhož cíle, skupina, které jsou připsána privilegia, se je snaží obhajovat, a druhá skupina se naopak cítí frustrována jejich absencí.

3.1.3. Anomie a socializace

Vašečka (2002) výše zmíněné koncepty vzniku předsudečného jednání doplňuje ještě o teorii anomie a socializace. Proces socializace může způsobit legitimizaci předsudečného jednání a tendence k diskriminaci, a to pokud jsou součástí kulturních hodnot a norem předávaných novým členům společnosti z generace na generaci. Anomie neboli rozklad norem a morálních hodnot ve společnosti poté způsobuje odmítavý postoj ke všemu, co není součástí vlastní skupiny, což znamená i k příslušníkům minoritních skupin. Merton (1938)

¹⁵ Etnocentrismus je vědomé i nevědomé přesvědčení, že vlastní kultura a obecně platné hodnoty z ní vzešlé jsou nadřazeny hodnotám ostatních kultur a mohou tak být východiskem pro univerzální posuzování ostatních kulturních skupin. Projevuje se sklonem považovat své specifické nahlížení na svět totožné s nahlížením ostatních lidských skupin, spojeným s neuvědomováním si předpojatosti tohoto názoru (Navrátil 2003, Tesař 2007).

poukázal na skutečnost nerovnoměrného rozložení anomického chování ve společnosti, neboť sociální skupiny, kterým chybí k dosažení kulturních cílů společensky platné prostředky, mají sklon k anomickému jednání, využívání společensky neuznávaných způsobů k dosažení svých cílů. Dle výzkumů v české společnosti lze konstatovat patrnou spojitost mezi interpersonální nedůvěrou ve společnost, intolerancí k marginalizovaným skupinám a mírou anomie. Lidé s deficitem důvěry ve společnost mají vyšší tendenci k anomickému jednání a zároveň nejsou tolerantní vůči menšinám. Takto vzniklé antisociální klima vede následně k utváření xenofobních postojů české společnosti, přičemž platí, čím vyšší míra anomie, tím negativnější postoj jedince (Katrňák, Rabušic 2002).

3.1.4. Stereotypizace

Mnoho předpokladů, popřípadě předsudků, tvořených informacemi či dezinformacemi, ale i zkušenostmi, hodnotami a tradicemi, je formováno a ovlivňováno v interakci s podobně smýšlejícími jedinci. Vyvozené závěry jsou poté hodnoceny jako reálné bez ohledu na pravdivost důkazů vedoucích k jejich utváření, přitom jsou pouhou generalizací, zobecněnou představou, často sdílenou širokým okruhem jedinců. Generalizace na základě vnějších či vnitřních charakteristik je nebezpečným jevem, zvláště v případě hodnocení jedince na základě jednoho rysu, následného odsouzení jeho osoby či pohlížení na něj jako na méněcenného. Takovéto zjednodušování výrazně ovlivňuje chování k jednotlivým skupinám a jejich členům. Jestliže vybranou vlastnost jedince generalizujeme a přisoudíme ji tak celé skupině lidí též kategorie, předsudečné smýšlení se mění ve stereotypizaci. Vytváření stereotypů je tedy většinou nevědomou, leč velmi důležitou stránkou vzniku dojmů pomocí klasifikace jedinců dle ucelených měřítek, a sice pouze na základě povrchních charakteristik (Šišková 2001, Hayes 2000). Eriksen (2008, s. 319) uvádí, že „stereotyp může být přehnaným, přespříliš zobecňujícím a ideologicky zatíženým popisem sociální skutečnosti“. Při stereotypizaci tedy jedinci používají zobecňování popisu kulturních charakteristik jiných skupin, o jejichž existenci jsou přesvědčeni, přičemž etnické stereotypy jsou často morálně odsuzující, utvrzují skupinovou kohezi, systém společenské stratifikace a umožňují ideologickou legitimitu existence etnických hranic. Tesař (2007) dodává, že stereotypizace nejen posiluje pozitivní vnitřní vazby uvnitř skupiny, ale především agresivní vazby přes její okraj.

3.2. Vliv mediální scény

Berger s Luckmannem (1999, s. 11) se domnívají, že „náplní sociologie vědění je analýza sociálního vytváření reality“. Jedinci ve společnosti mají ucelenou představu o nějakých jasně daných vědomostech, které jsou rozvíjeny a předávány v určitých sociálních situacích, během nichž si konstruují svou vlastní realitu, dle které se řídí jejich chování v každodenním životě v běžných situacích. Sedláková (2002b) konstatuje, že jedním z hlavních činitelů spoluvytvářejících naši každodennost jsou právě massmédia, jež se pokouší vzbudit dojem pouhého informování o holé skutečnosti, i přestože jejich sdělení je doopravdy pouhým sociálním konstruktem, reprezentací sociální reality, jež však divák není schopen kriticky reflektovat. Média nám sice tedy slouží k uspořádávání si světa a orientaci v něm, ale nejsou pouhým nástrojem k zaznamenávání reality, nýbrž následkem selekce informací, strukturace a formou jejich prezentování předznamenávají, k čemu bude směřována naše pozornost. Říčan (1998) konstatuje, že pestrost a obsah jednotlivých mediálních textů je pak vytvářen především dle preferovaných postojů a hodnot jeho konzumentů, většinové společnosti. Média tudíž neinformují o tom, co je reálně závažné, ale o tom, co si veřejnost přeje slyšet či číst, chtějí především upoutat pozornost a pobavit, a tak se i relativně seriózní deníky a veřejnoprávní televize v současné době značně bulvarizují, a to i přes to, že jim zákon nařizuje pozitivní usměrňování společnosti prostřednictvím posilování úcty a tolerance menšin.

Po půlročním výzkumu ohledně četnosti sdělení o minoritách v denním tisku Sedláková (2002b) uvádí, že pozornost věnovaná jednotlivým menšinám není rovnoměrně rozložena. Co se týče frekvence informací v příspěvcích, národnostní a etnické menšiny se objevovaly v 9 %, romská problematika pak v celých 22 % ze všech zveřejněných článků, přičemž každý deník se orientuje na sledování určitých národností, o kterých pravidelně referuje, vyjma menšiny romské, jež je zastoupena v obdobné míře téměř ve všech titulech. Nejčastějším kontextem, s nímž je spojeno zaměření článků, je kriminalita, sociální politika a školství. Za pozornost stojí i skutečnost, že desetina ze sledovaných článků byla umístěna na titulní straně. Ač se může zdát, že minoritám je věnována v tisku valná pozornost, z výsledku výzkumu vyplývá, že jejich problematice je věnováno pouze přibližně 1 % z tištěné plochy. Tento fakt potvrzuje Dijk (1987) jež uvádí, že etnickým menšinám je v tisku věnováno pravidelně mnohem méně pozornosti, nežli většinové populaci, a to bez ohledu na jejich početnost, a dále pak představuje i některé z dalších přístupů mediálního zpravodajství vůči etnickým minoritám, které jsou aplikovatelné i na stav v České republice. Především

dominantní témata jsou přímo či nepřímo obvykle spojená s problémy či ohrožením hodnot, zájmů a cílů a většinové společnosti, ovšem témata relevantní pro každodenní život etnických menšin (jako zaměstnání, bydlení, zdraví, vzdělání, politická situace a v neposlední řadě i diskriminace v těchto oblastech) jsou zřídka publikovány, ledaže zatěžují společnost jako celek a stávají se tak i z pohledu majority závažnými. Etnické konflikty jsou ve zpravodajství zachyceny vždy z úhlu pohledu majoritní společnosti, přičemž její zástupci jsou považováni automaticky za důvěryhodné a dostávají více prostoru k vyjádření, nežli příslušníci či mluvčí menšin. A jako poslední bod autor udává sklon médií systematicky neinformovat o projevech rasismu, jež publikují spíše pouze případy individuálních incidentů diskriminace menšin, nikoli však téma rasismu jako takového, a sice ze strany většinové společnosti a jejích institucí.

Je tedy zajímavé, že nespokojenost majoritní společnosti ve způsobu prezentování otázky minorit není způsobena stereotypním nebo diskriminujícím vykreslováním jejich příslušníků, ale nadpoloviční většina se domnívá, že menšiny jsou v médiích naopak protěžovány a objevují se vzhledem k nim nepravdivě pozitivní informace, a to zejména u příslušníků romské menšiny (Sedláková 2002b). Dijk (1987) konstatuje, že problémy ve společnosti jsou často připisovány právě příslušníkům menšin, kdežto hluboké rozbory těchto sociálních kauz, jejich příčiny a důsledky zůstávají již nezmíněny. Dokonce, i když média sama neformulují negativní závěry vůči příslušníkům menšin, poskytují vymezení etnické situace produkující následně negativní postoje nejen možné, ale i reálné. Tímto způsobem poté tvoří podklad pro formulaci předsudečných postojů většinové společnosti a posilují dílčí modely etnické situace, které jsou získané socializací, z doslechu či osobní zkušeností.

Vnímání etnických a národnostních minorit většinovou společností je médií nejen nepochybně ovlivňováno, ale v konečném důsledku se mediální scéna významně podílí na negativní konstrukci obrazu o menšinách, zejména pak o romském etniku. Avšak tato problematika má i druhou stranu mince, a sice zaměření informačních kanálů minorit. Co se týče romského etnika, Říčan (1998) zmiňuje skutečnost, že jeho média neustále jednostranně poukazují na chyby vládní politiky, jež ho dostatečně neochraňuje před projevy rasismu a diskriminace ze strany majoritní společnosti, což situaci ještě značně ztěžuje a v Romech vyvolává pocit hněvu a křivdy. Posunutí vztahu pozitivním směrem leží alespoň z poloviční části právě na oboustranném rozhodnutí o orientaci a formách výstupů mediální scény, jejíž důležitost v dnešním informačním světě neustále stoupá.

3.3. Mezietské klima v české společnosti

Tendence vývoje dnešní společnosti provázané především s globalizací moderní doby na jednu stranu nejsou kompatibilní s malými a uzavřenými společnostmi, ale na straně druhé můžeme pozorovat jakýsi lokalizační trend, pomocí něhož se společnosti brání právě fenoménu globalizace (Beck 2007). Vzhledem k podílu národnostních menšin a cizinců na celkové skladbě obyvatelstva České republiky je pro naši společnost poměrně přirozeným jevem zaujímat spíše lhostejné či negativní postoje a relativizovat problémy s těmito marginalizovanými skupinami spjaté (Leontiyeva, Novotný 2010). Na druhé straně však alarmujících 81% veřejnosti považuje rozdíly v národnostní a rasové příslušnosti za odpovědné činitele sociálního napětí v české společnosti (CVVM¹⁶ 2005).

Pozornost v současných demokratických společnostech je upírána spíše na nestrannost, neutralitu a rovnost, nežli na toleranci národnostních a etnických menšin či cizinců, a jinak tomu není ani v České republice. Naši společnost za tolerantní bude možno považovat v okamžiku, kdy česká veřejnost bude nejen přijímat, ale i oceňovat rozmanitost rozlišných kultur, kdy bude schopna si zachovat svou vlastní kulturní identitu a dopřát to samé i všem ostatním, a v neposlední řadě se tolerantní stane, až pokud bude schopna využívat svých práv a svobod, které přitom nebudou zasahovat do práv a svobod druhých (Leontiyeva, Novotný 2010). Jak konstatuje Eriksen (2007, s. 29) „v naší vzrušující době nesmíme zapomínat na to, že národ či etnická skupina je pouze jednou ze skupin, jejímiž jsme členy“.

3.3.1. Míra tolerance: Otevřená nebo uzavřená společnost?

Díky orientaci výzkumných šetření lze posoudit, zdali se česká společnost vyvíjí směrem k uzavřené či pluralitní etnické a kulturně otevřené společnosti. Rozsáhlý výzkum etnického klimatu uvnitř české společnosti ilustrující výši tolerance obyvatel vůči národnostním menšinám a cizincům a zároveň tak i umožňující vhléd do příčin vzniku interetnických problémů, provedl Gabal (1999a), který uvádí, že 81 % dotazovaných považuje rostoucí počet žijících příslušníků menšin a přicházejících cizinců na naše území za nepříznivý a 46 % v nich dokonce nespatřuje žádný přínos pro českou společnost. Etnicky

¹⁶ Centrum pro výzkum veřejného mínění zaštitěné Sociologickým ústavem AV ČR, v.v.i., je výzkumným oddělením, jehož hlavní náplní práce je výzkumný projekt Naše společnost, v jehož rámci je ročně prováděno deset šetření. Jedná se o průzkum veřejného mínění na reprezentativním vzorku české populace od 15 let, kterého se vždy účastní minimálně 1000 respondentů.

a kulturně homogenní česká společnost považuje schopnost adaptovat se na místní poměry za nedílnou součást pro přijetí různých menšin, neboť 71 % respondentů vzneslo požadavek, aby se etnické skupiny co nejvíce přizpůsobily našim zvyklostem, a pouze 22 % dotazovaných se ztotožňuje s názorem možnosti života minorit dle jejich vlastních mravů a tradic.

S ohledem na svůj předešlý výzkum Gabal (2004) konstatuje, že ač nastal určitý posun ohledně pozitivního vnímání národnostních menšin či příchodu a usídlování cizinců, česká společnost zůstává i nadále spíše uzavřenou, co se přijímání „neznámého“ týče a odmítání kulturní a etnické diferenciací je tedy stále významným nedostatkem naší společnosti. Celých 66 % dotazovaných by si přálo zákaz podnikání pro cizince, 46 % by poté považovalo za vhodné přiznat odlišná práva pro cizince dle země původu, a to i pro ty usazené. Přesvědčení o kriminalitě páchané převážně cizinci a příslušníky národnostních menšin u respondentů kleslo z 88 % na 78 %, avšak došlo zároveň k významnému vzestupu obavy z pronikání nových náboženství, a to z 33 % na 56 %. Obavy z obsazování lukrativních míst zastává 22 % respondentů a ohrožení národní identity pociťuje celých 48 % dotazovaných obyvatel České republiky (Havlík 2007).

Žádné výrazné změny nepřineslo ani další desetiletí, což dokazuje výzkum CVVM, který v roce 2015 testoval postoje veřejnosti k cizincům, 70 % dotazovaných stále zastává názor, že by se měli cizinci co možná nejvíce přizpůsobit našim zvyklostem, pro pouze částečné přizpůsobení se vyslovilo 27 % respondentů, a jenom 2% české populace souhlasí s tím, aby cizinci mohli žít plně dle vlastních zvyklostí, což poukazuje na vysokou míru intolerance české společnosti. K již uvedeným negativním charakteristikám cizinců v očích majoritní společnosti (kriminalita, žádné kulturní obohacení, obsazování pracovních pozic) tento výzkum přidává ještě další, 57 % respondentů souhlasí s tím, že trvale usídlení cizinci zdravotně ohrožují společnost, způsobují celkovou nezaměstnanost (65 %), jsou hrozbou pro náš způsob života (42 %), nemají vliv na rozkvět hospodářství (42 %), a 39 % dotazovaných se domnívá, že nepřispívají žádnou měrou k řešení otázky stárnutí obyvatelstva. Při otázce, zda by cizincům mělo být umožněno dlouhodobě se zdržovat na území České republiky, uvedlo 16% respondentů, že absolutně ne, 77 % dotazovaných odpovědělo, že pouze za určitých podmínek, a pouhá 2 % české veřejnosti by zvolila možnost dopřát cizincům pobyt bez omezení (CVVM 2015a, CVVM 2015b).¹⁷ Z těchto šetření lze vyvodit

¹⁷ Tyto výzkumy byly použity z toho důvodu, že česká veřejnost má sice povědomí o národnostních menšinách, avšak stále nemá jasnou představu o tom, kdo je Čechem s jinou národností, tedy příslušníkem národnostní

hlavní faktory, na něž by dle české veřejnosti měl být při rozhodování úřadu o trvalém usídlení cizinců kladen důraz. Míno trestní bezúhonnost (95 %) a přizpůsobení se (91 %) jsou nejčastějšími odpověďmi jazyková vybavenost (86 %), pracovní kvalifikace (83 %) a příslušná úroveň vzdělání (67%). Naopak příbuzenské vztahy, rodinný stav, majetek, náboženské vyznání a barva pleti nepředstavují pro českou společnost významné faktory (Leontiyeva, Novotný 2010).

3.3.2. Míra sociální distance: Postoje české veřejnosti k minoritním skupinám

Hodnocení kvality vztahu s národnostními a etnickými menšinami v České republice je mapováno výzkumným střediskem STEM¹⁸ prostřednictvím sledování postojů české veřejnosti k cizím státním příslušníkům žijícím na našem území. Data vzešlá z každoročně prováděných výzkumných šetření, nám poskytují vhodný podklad pro ilustraci vývoje tolerance a vstřícnosti české společnosti. Při porovnání dat z celých dvou dekád zjistíme, že se od počátku sledování vztahu Čechů k příslušníkům jednotlivých národů a etnik roku 1994 až do posledního zveřejněného šetření pro rok 2014, neodehrál žádný zásadní zlom či vývoj (pouze v letech 2005-2008 došlo k všeobecnému mírnému poklesu zastoupení příznivých postojů). Jednotlivé národnosti se standardně pohybují stále na stejných příčkách, maximálně dochází k jejich posunu o jednu, dvě příčky výše či níže, a tudíž k vyličení situace etnického klimatu současnosti i uplynulých let postačí použít nejaktuálnější data (STEM 2014).

V otázce přijatelnosti případné nastalé situace sousedství¹⁹ jsou českou veřejností již tradičně nejlépe vnímáni Slováci, 90% respondentů k nim zaujímá naprosto bezproblémový postoj. Následuje přibližně třičtvrtinový podíl společnosti, jež by za bezproblémové považoval sousedství s Angličany (83 %), Francouzi (80 %), Poláky (77 %) a Němci (70 %).

menšiny v České republice, a kdo cizincem. V praxi tyto dvě skupiny značně splývají a např.: Ukrajinci, Rusové, Vietnamci bývají stále považováni za cizince, nikoliv členy minorit (Leontiyeva, Novotný 2010). Dále pak některá výzkumná šetření v názvu sice nesou termín cizinci, ale následně pojednávají o národnostních menšinách a v neposlední řadě například již zmínění Vietnamci byli až do roku 2013 ještě cizinci. Mareš (2002) uvádí, že kategorie *cizinci* zahrnuje příslušníky etnických menšin a slouží k oddělování společnosti na „my“ a „oni“.

¹⁸ Středisko empirických výzkumů založené roku 1990 se zabývá aplikovaným sociologickým výzkumem, zaměřuje se na studium životních podmínek, hodnot, postojů a názorů obyvatelstva. Provádí pravidelná šetření na rozsáhlých reprezentativních souborech obyvatel ČR a využívá přitom širokou škálu technik kvantitativního i kvalitativního výzkumu.

¹⁹ Kritérium sousedství, jako jedno ze základních způsobů soužití, poukazuje zejména na postoj jednoho etnika k druhému a je tak častým identifikátorem míry sociální distance v mnohých výzkumných šetřeních.

Také 65 % veřejnosti by nemělo problém mít sousedy Židy, 61 % Chorvaty, a 53% podíl občanů by dobře snášel sousedství s Volyňskými a Kazašskými Čechy. Méně než polovina české veřejnosti by považovala soužití za bezproblémové se Srby (44 %), Rusy (41 %), Vietnamci (40 %), Indy (38 %). Menší vstřícnost již můžeme pozorovat u soužití s Číňany a Ukrajinci, neboť shodně v obou případech pouze 37% podíl české veřejnosti by je považoval za bezproblémové sousedy. Ještě větší míru nevole k susedství vyjadřuje 19% podíl české veřejnosti, co přijalo za sousedy Čečence, a 18% podíl poté Afgánce. Pouze 11 % respondentů by přijalo susedství s Romy bez problémů, přičemž dlouhodobě špatný vztah k Romům je dokládán za posledních deset let vždy nejmenším podílem dotazovaných vnímajících susedství s romským etnikem jako bezproblémové. Více než třetina české veřejnosti totiž (36 %) považuje takovéto soužití za zcela nepřijatelné (STEM 2014).

Tyto poznatky potvrzuje i nejnovější výzkum CVVM uskutečněný roku 2015, osvětlující sympatie a antipatie české společnosti vůči trvale usídleným národnostním menšinám České republiky. Z výsledků je patrné, že největší sympatie jsou projevovány vůči Slovákům, s větším odstupem následují Poláci a Němci. K těmto skupinám obyvatelstva má majoritní společnost nejkladnější a nejméně problémový vztah. Již o trochu mírnější sympatie jsou chovány k příslušníkům bulharské a maďarské menšiny. Téměř vyrovnané podíly mezi sympatiemi a antipatiemi zaznamenali Rusové a Vietnamci, u nichž tedy nelze jednoznačně určit, zdali k nim většinová společnost zaujímá spíše kladný, či záporný postoj. Větší podíl nesympatií šetření odhalilo u menšiny ukrajinské, která vyvolává spíše negativní emoce. Výrazný skok je zaznamenán až v přístupu většinového obyvatelstva vůči Romům, dle výsledků 82 % respondentů pocítuje k romské menšině antipatie a pouze 4 % sympatie, přičemž 51 % dotazovaných zvolilo přímo nejzápornější odpověď „velmi nesympatičtí“ (CVVM 2015c).

Gabal (1999a) uvádí, že problematika soužití s menšinami a potřeba posunu k otevřené společnosti pro odlišné kulturní skupiny je stále vnímána většinovou společností sice jako potenciálně vážná, avšak stále druhořadého významu. Dále osvětluje odpovědi respondentů na přijatelnost susedství s různými národnostními a etnickými menšinami, jež lze aplikovat i na uvedené aktuálnější výzkumy. Vzhledem k projevování tolerance či intolerance českou veřejností vůči příslušníkům menšin je lze rozčlenit do třech skupin, a to dle míry problémovosti ohledně společného soužití vnímaného majoritou.

- ✓ Jedinci světlé barvy pleti z euroamerického prostředí pocházející z podobných etnických tradic a kořenů, jejichž hospodářský přínos převyšuje problematické soužití a jsou považováni za vhodné pro společenské soužití, tzv. „kapitáloví“ cizinci (např.: Francouzi, Němci a Američané), a také příslušníci dalekých ceněných kultur (např.: Japonci).
- ✓ Tzv. „příbuzní“, etnicky, kulturně a především i jazykově příbuzná skupina vnímaná vyváženě, a sice jako problematická i přínosná, ale pro každodenní soužití nejvíce blízká (např.: čeští emigranti, Slováci, Poláci a Židé).
- ✓ Osoby z méně vyspělých zemí či kulturně a především etnicky rozdílní jedinci, kteří jsou i přes vlastnictví českého občanství a dlouholeté usídlení na našem území majoritou vnímáni jako problematické skupiny bez jakéhokoli přínosu spíše či zcela nepřijatelné pro každodenní soužití (např.: Rusové, Ukrajinci, Arabové, Číňané, Vietnamci a Romové).

Rozdíly ve vnímání a postojích k jednotlivým minoritám jsou dány na jedné straně geografickou a kulturní blízkostí či vzdáleností české společnosti k různým národům a etnikům, také zprostředkovanou či přímou historickou i současnou zkušeností, kterou s nimi Češi získali, a v neposlední řadě formováním předsudků a stereotypů, nejčastěji ekonomické povahy. V minulých šetřeních se vždy zpravidla výrazně větší počet respondentů domnívá, že nezaujímá k etnickým a národnostním menšinám předsudečné postoje, až v roce 2013 se společnost postupně začíná rozdělovat na dvě téměř vyvážené poloviny zaujímající odlišné stanovisko, přičemž 52 % české společnosti je přesvědčeno o neuplatňování předsudků a 48 % jejich vliv na utváření postojů naopak připouští (CVVM 2015, STEM 2013).

3.3.3. Míra xenofobie: základní kámen konfliktu?

Burjanek (2001) na základě mezinárodního srovnání výzkumů EVS²⁰ z let 1991 a 1999 konstatuje, že stav intenzity xenofobie²¹ uvnitř české společnosti rozhodně není závažný, neboť Česká republika je v evropském měřítku reprezentována průměrnými hodnotami intolerance, z postkomunistických zemí jedna s nejpříznivějšími výsledky, přičemž vyspělé západní evropské státy ve srovnání s těmi východními vykazují samozřejmě

²⁰ European Value Study je rozsáhlý komparativní longitudinální výzkum, který chce poskytovat „vhled do idejí, přesvědčení, preferencí, postojů, hodnot a mínění občanů napříč Evropou“ (Sociální studia 2010).

²¹ Xenofobii lze definovat jako negativně laděný postoj k, ať už reálně nebo domněle, rozdílným jedincům či celým skupinám, doprovázený zejména strachem, pocitem ohrožení vycházejícím z uvědomování si jejich přítomnosti či pouhé existence, a obvykle nepřátelským jednáním vůči nim (Tesař 2007).

mnohem menší míru xenofobně laděných postojů. Pokud však srovnáme výsledky ze všech tří ESV z let 1991, 1999 a 2008 zjistíme, že mezi prvním a druhým šetřením sice opravdu došlo k razantnímu poklesu míry xenofobních postojů a bylo tedy možno vyvodit takové závěry, nicméně prodleva mezi druhým a třetím šetřením znamenala naopak jejich rapidní nárůst, a to ke všem sledovaným skupinám obyvatelstva, což samozřejmě vypovídá i o zvýšeném napětí a odmítavém postoji ve vztahu k etnickým a národnostním menšinám na našem území (Rabušic, Hamanová 2009).

Xenofobně zatížené postoje vzhledem k menšinám mají úzký vztah s národním vědomím. Z výsledků výzkumného šetření STEM je patrná orientace české společnosti (71 % respondentů) směrem k vzájemně se prolínajícímu silnému patriotismu a nacionalismu. Patriotismus projevující se u Čechů nejčastěji vlasteneckým přesvědčením a jednáním vytváří jakýsi předpoklad pro vznik nacionalismu, poněkud nepříznivější stránku národního uvědomění, nicméně samotný nacionalismus, podněcující negativní postoj vůči národnostním a etnickým menšinám na našem území, se již objevuje sporadicky (Konvička 2001).

Pojítkem mezi všemi zmíněnými (i nezmíněnými) výzkumnými šetřeními jsou sociodemografické charakteristiky, jež odhalují, které skupiny obyvatelstva se staví k přijímání etnických a národnostních menšin, ale i cizinců, značně záporně, a naopak které mnohem příznivěji, přičemž rozdíly v postojích se různí zejména v závislosti s věkem, životní úrovní a politickou orientací. Intolerance, xenofobně orientovaná stanoviska, vyšší míra nacionalistických sklonů, utváření názorů na základě předsudků a požadování plného přizpůsobení menšin je patrné u osob levicové politické orientace, především stoupců KSČM, ve věku nad 60 let či důchodců, s nízkou životní úrovní řadícím se k dolní sociální vrstvě, s nižším vzděláním, většinou základní školou či učilištěm, a také osoby, jež nemají mezi jinými národnostmi než českou, moravskou a slezskou žádné přátele a neumí hovořit žádným cizím jazykem, přičemž tlak na přizpůsobení se národnostních a etnických menšin a stírání rozdílů se s ohledem na uskutečněné výzkumy stále zvyšuje. Hluboce zakořeněná nespokojenost s domácími poměry dává podnět ke vzniku sociální frustrace a politicky orientované agrese, jež jedinci obrací vůči snadnému cíli, a to minoritním skupinám. Protipól tvoří osoby mající mezi jinými národnostmi přátele či známé, disponující vysokoškolským vzděláním, se znalostí cizího jazyka, ve věku do 29 let, deklarující dobrou životní úroveň a pravicově orientovaní (Konvička 2001, CVVM 2015a).

Nicméně jak konstatuje Gabal (1999a), etnické problémy jsou vždy subjektivního a interpretativního charakteru. Stav problematiky menšin v české republice má samozřejmě

dvě strany, je problémem obousměrným - právní, politický a společenský rámec a následně pak situace aktivita a postavení menšin samých. Eriksen (2008) vysvětluje, že společenskou pluralitou v podobě přítomnosti rozlišných etnik tedy nelze vysvětlovat konflikty či politickou nestabilitu, neboť interetnické vztahy jsou flexibilní, řešitelné jednáním, etnicitu je tedy nutno chápat coby aspekt vztahu, nikoli atribut jedince potažmo celé skupiny.

3.4. Marginalizace a sociální vyloučení romské menšiny

Sociální distance, nedůvěra

Rabušic a Hamanová (2009) uvádí výzkumné výsledky EVS za poslední tři mapování v letech 1991, 1999 a 2008, jež jasně vypovídají o symbolickém vylučování a vysoké míře intolerance české společnosti. Respondentům byla při výzkumu vždy položena totožná otázka, a sice koho by si nepřáli mít za sousedy, v roce 1991 výsledky ukazují, že Romy by si v sousedství nepřálo 73 % dotazovaných, čímž se romská menšina jako jediná z etnik na našem území dostala na přední příčky mezi ostatní osoby v sousedství nevítané. S výzkumným šetřením v roce 1999 se míra netolerance snížila, a tak i podíl respondentů označující Romy za nechtěné sousedy činil výrazně méně a to 40 %. Nejaktuálnější výsledky z roku 2008 vykazují opět nárůst intolerance a Romy by za sousedy nechtělo 55 % obyvatel České republiky, což je staví na čtvrtou příčku v odpovědích dotazovaných hned po narkomanech (70 %), těžkých alkoholících (69 %) a lidech s kriminální minulostí (62 %).

Škála sociální distance, již uvádí Sedláková (2002c), osvětluje problematický vztah majoritní společnosti vůči průměrným příslušníkům romské menšiny. Pouhých 7 % občanů vyjádřilo k tomuto etniku pozitivní vztah v podobě možnosti přijetí Romů mezi své přátele či do rodinného kruhu. Jako své sousedy by Romy přijalo 9 %, jako spolupracovníky poté 16 % respondentů. Jakousi neutralitu vyjadřuje téměř polovina občanů (45 %), jež by akceptovala romskou menšinu jako občany České republiky, což značí zjevný odstup majoritní společnosti. Odmítání těsnějšího kontaktu sledujeme u 14 % dotazovaných, kteří by Romy tolerovali pouze jako návštěvníky státu, a negativní postoj vyjádřený potřebou vyhoštění tohoto etnika ze země u 11 % respondentů.

Lze tedy říci, že Romové se systematicky umisťují na prvních příčkách veskrze ve všech výzkumných šetřeních s tematikou negativního postoje většinové společnosti

k národnostním a etnickým menšinám, a to i tehdy, pokud jsou do porovnávaných skupin obyvatelstva zahrnuty i jiné typy minorit, jež jsou všeobecně veřejností velmi špatně přijímané. Rabušic (2000) výsledky komentuje tvrzením, že jakákoli forma sociální distance je spojena se strachem, sobectvím, ale především s nedůvěrou, jejíž přítomnost mezi lidmi značně narušuje funkčnost společnosti jako celku, neboť je jedním ze základních pilířů demokratické společnosti. Interpersonální důvěra je pro každodenní život velice důležitá a je ukazatelem míry tolerance k minoritním skupinám odlišným od majoritní populace.

Soužití a vnímání problémů

Výzkumné šetření kvality multietnického soužití mezi členy romské menšiny a majoritní společnosti provedli Šimíková, Bučková a Smékal (2003), jejichž výsledky odhalují, že 47 % majoritních a 37 % romských respondentů považuje vzájemné soužití za problematické, přičemž největší ohniska problémů spatřují Češi v chování romského obyvatelstva jako je hlučnost, lenost, nepořádnost a jiné zvyklosti. Romové naopak příčiny problémů vidí v projevech nepřátelství, rasismu a nenávisti ze strany Čechů. Zajímavé je, že čím se Romové dostávají méně do konfliktů s českými sousedy, tím jsou spokojenější, to samé ale neplatí u výpovědí majoritních respondentů, kteří uváděli malou spokojenost s romskými sousedy, a to i v případě absence konfliktů. Z toho vyplývá i postoj odmítání sousedství, který se u Romů projevil pouze ve 3 %, ze strany majority poté u 24 % dotazovaných. Ukázalo se, že Romové se prezentují větší otevřeností ke kontaktu s majoritní společností, než v druhém směru.

Co se týče romské menšiny, základním rysem soužití s majoritní společností je tedy vysoká míra vzájemné nejistoty a nedůvěry, z ní vyplývající snaha o vzájemnou segregaci, a v neposlední řadě pocit odstupů, odcizení a rozdílnosti, a to jak kulturní tak etnické. Z odpovědí respondentů na otázku ohledně příčin problémů a konfliktů soužití s Romy převládají emociálně zabarvená, odmítavá, xenofobní až agresivně rasistická stanoviska, definující etnické napětí jako chybu romské menšiny, zároveň se ale objevují stanoviska perspektivních výkladů této problematiky. Nejvíce dotazovaných (93 %) uvedlo, že Romové dle jejich názoru zneužívají sociální podpory a nechtějí pracovat, dále pak také velké procentuální zastoupení patřilo názorům ohledně zneužívání demokratických poměrů, strachu z romské menšiny, či odlišnosti rasy spojené s nepřizpůsobivostí, nemožností se napravit (Gabal 1999a).

Výklad problematiky a preferovaná řešení

Gabal (1999a) dále uvádí, že v české společnosti lze rozlišit tři odlišné typy výkladů romské problematiky a jejího původu, a to „rasový s nacionálním podtextem“, kde je důležité hledisko neopomenutelného a nezměnitelného původu Romů, jež podmiňuje jejich nepřizpůsobivost, nepracovitost, lenost, podvádění a zneužívání politických, hospodářských i sociálních poměrů v zemi. „Historicko-společenský“ výklad spojuje romskou problematiku s diskriminací a dlouhodobou nevzdělaností, jež však není nepřekonatelná, ale také s nedostatečnou snahou uzavřené české společnosti vůči integraci romské menšiny v podobě edukačních a zaměstnaneckých možností. Posledním výkladem je „efekt komunistické ledničky“, který romskou otázku vidí jako součást vynoření různých problémů v postkomunistické fázi vývoje společnosti, která způsobuje momentální období, charakteristické poklesem morálky a občanské odpovědnosti, celkovou destabilizací, intolerancí, nezralostí a častými konflikty.

Polarizace společnosti na dvě části, s negativním a pozitivním přístupem k preferovaným způsobům řešení romské otázky vychází z předešlého typového rozlišení výkladu romské problematiky. Segregaci či vystěhování Romů z České republiky by dle výsledků výzkumu sice podpořila nadpoloviční většina obyvatel, objevuje se ale vzestup důvěry v kladné vlastnosti a schopnosti některých Romů (přesně u 86 % respondentů), stejně jako podporování dlouhodobých pozitivních změn, jako je větší míra tolerance, či zvyšování vzdělanostní úrovně, vůči kterým vyjádřilo souhlasný postoj 65 % dotazovaných. A závěrem 54% respondentů uvedlo, že si uvědomuje ohrožení společnosti plynoucí z rasistických postojů (Gabal 1999a).

Všestranné vyloučení

V často hojně využívaném konceptu sociální exkluze neboli společenského vyloučení je obsaženo mnoho dimenzí, z nichž Toušek (2006) uvádí vyloučení politické, kulturní a sociální, ekonomické, prostorové a také symbolické, přičemž jedna z těchto stránek může být hlavním činitelem a ostatní poté pouhým důsledkem. V tomto smyslu bývá označováno především ekonomické vyloučení, coby prvek determinace ostatních dimenzí, jež je dle Mareše (2000, s. 287) „...zdrojem chudoby a vyloučení ze životního standardu a životních šancí ve společnosti“. Načež Toušek (2006) objasňuje, že na chudobu nelze v tomto smyslu pohlížet pouze jako na strádání v primárních životních potřebách, ale jako nerovnost v účasti

na životě společnosti, jakožto výsledku nedostatku příležitostí k této participaci, což Mareš (2000) nazývá vyloučením ze společně sdíleného morálního řádu, neboť jedinci jsou vyloučeni zejména „...z určitých sociálních vztahů a interakcí a z provozu sociálních institucí...“ (Moravec 2006, s. 13).

Souhrnně řečeno sociální exkluze je tedy konceptem značně dynamickým, přičemž tato mnohoznačná kategorie zahrnující nespočet hledisek poukazuje nejen na procesy, ale zejména na důsledky z nich vzešlé, „vystihuje vícerozměrnou povahu mechanismů, jimiž jsou jednotlivci a skupiny vyloučeni ze sociální výměny, z jednání a nároků sociální integrace, z vytváření identity...“, projevuje se zejména v účasti na pracovním životě, a také „v oblastech bydlení, vzdělávání, zdraví a přístupu ke službám“ (European Commission 1992 cit. dle Atkinson 2000, s. 53). O vzájemně provázaných procesech směřujících k sociálnímu vyloučení, jimiž jsou zejména materiální deprivace a koncept chudoby na jedné straně a marginalita, sociální desintegrace, a též pocit nesounáležitost či vykořenění na straně druhé pojednává Saraceno (2002). Mareš (2000) v tomto smyslu hovoří o sociální exkluzi jako o značném zeslabení pout spojujících společnost.

Sociální vyloučení Romů není pouze situací, jež působí znevýhodnění, ale stává se i nadále znevýhodňující. Vyloučení v jedné oblasti života je spouštěčem vyloučení v oblastech dalších, jež jsou vzájemně provázány a spojeny tak v jakýsi pomyslný uzavřený kruh, u něhož nelze přesně lokalizovat počátek, a tudíž z něj ani snadno vystoupit. Za tento počátek, mechanismus podněcující exkluzi, je uváděno mnoha autory jako Marešem (2002), Sedlákovou (2002) a Navrátilem (2003) vyloučení z trhu práce. Šimková (2003) konstatuje, že nízká vzdělanostní i kvalifikační úroveň napříč celou romskou populací determinuje právě onen omezený přístup na trh práce, při jehož současném nastavení jsou Romové jen velmi těžko zaměstnatelnými. Kvalifikované odhady se pohybují až kolem 70% nezaměstnanosti romské populace. Dlouhodobá nezaměstnanost se postupně stává nezaměstnaností úplnou, Romové tak ztrácejí nejen pracovní návyky, sociální dovednosti a vzhledem k absenci zkušeností samotnou schopnost se o zaměstnání ucházet, ale naopak i získávají návyk na pobírání státní podpory. Společně s těmito faktory se kumulují i další znevýhodňující aspekty romských pracovníků spjaté s jejich nízkou sociokulturní úrovní, mezi něž Kaplan (1999) řadí nespolehlivost, špatnou pracovní morálku, záporný vztah k majetku, průměrně horší zdravotní stav, obtížně akceptovatelné hygienické a zdravotní podmínky, nestabilní zařazení a zapojení se do pracovního kolektivu, komunikační a jazykovou bariéru a společensky odmítané způsoby obživy vedoucí k zvyšování kriminality a snižování pocitu

bezpečí. Vzhledem k těmto výše zmíněným handicapům se Romové stávají zkrátka prakticky nezaměstnatelnými.²² Šimková (2003) dodává, že svou roli hrají samozřejmě i možné diskriminační praktiky ze strany potenciálních zaměstnavatelů, jež značně demotivují romské příslušníky ve snaze zlepšit si kvalifikaci či se zkrátka o zaměstnání vůbec ucházet. Velkým problémem je negativní dopad na potomky těchto Romů, respektive mladou generaci nastupující na pracovní trh, jež nemá v podstatě ani možnost považovat práci jako nedílnou důležitou součást života, neboť své rodiče často v průběhu celého života neviděla pracovat. To samé platí i pro vzdělání, Kaplan (1999) zmiňuje, že ze všech věkových kategorií disponuje základním (často nedokončeným) vzděláním 80 – 85 %, učňovského vzdělání s úspěšným zakončením poté dosáhne poté pouze 8,4 % romské populace. Práce ani vzdělání tedy nejsou vnímány jako životní hodnota, pro Romy je důležitější osobní spokojenost, jež se často se školní docházkou ani prací neslučuje. Šimíková (2003) dále uvádí, že častá nedostatečná znalost českého jazyka a nepřipravenost na školní docházku je jasně vázána na výchovu dětí v rodinném prostředí namísto jejich umístování do mateřských škol a v minulosti byla často důvodem unáhleného zařazování romských dětí do zvláštních škol. Právě tento bod, předškolní vzdělávání je v současnosti spatřován, coby počátek na cestě k lepším šancím na postavení Romů v budoucnosti, odvrácení současných fenoménů týkajících se sociálního exkluze, s nimiž se romská menšina běžně potýká, mimo již uváděné Mareš (2000, 2002) a Toušek (2006) zmiňují zejména vyloučení v přístupu k přiměřenému bydlení, prostorovou segregaci, neboli ghettoizaci, související s tzv. „efektem ghetta“ vedoucím k mnohým negativním společenským důsledkům, jako neúměrně zvýšené koncentraci sociálně patologických jevů, vyloučení ze sociálních sítí přesahujících vlastní komunitu, odcizování se majoritní společnosti a snižování životních šancí rezidentů na základě stigmatizace. Rabušic (2000) ještě dodává symbolické vylučování, jež je zprostředkováváno massmédií a Mareš (2000) vyloučení politické.

Sedláková (2002a) a Šimíková (2003) podotýkají, že důsledky sociální exkluze obvykle nejsou v očích veřejnosti spojovány s mechanismy fungování monokulturní společnosti, ale vůlí samotné marginalizované skupiny. Pročež Mareš (2002) vysvětluje, že proces marginalizace je pro společnost mechanismem sociální kontroly a zajištění konformity svých členů, nikoli zodpovědností jedince, či vyloučené skupiny. Moravec (2006)

²² Z tohoto důvodu Romové často využívají jediné pracovní uplatnění, jež se jim nabízí, a to tzv. práci na černo (pracovní příležitost v rámci „šedé ekonomiky“), čímž ve spojitosti s pobíráním podpory v nezaměstnanosti či dávek sociální podpory jednají nezákonně a vyřazují se ze systému sociální ochrany, neboť jim z pracovního vztahu neplyne sociální a zdravotní pojištění (Šimíková 2003).

klade důraz na skutečnost, že problém všestranného vyloučení Romů v České republice primárně nelze přisuzovat romské etnicitě, ale je třeba na něj nahlížet jako na výsledek střetu soužití odlišných skupin, a sice většinové společnosti a romské menšiny. Sociální exkluze je totiž, jak popisuje Toušek (2006), známkou komplexního pochybení integrační strategie občanské, ekonomické, sociální a interpersonální, značí tedy selhání demokratického systému, právního systému, trhu práce, společenského zabezpečení státu a selháním společnosti jako takové.

Opatření vedoucí ke snížení nezaměstnanosti, a tím pádem i pracovní integraci momentálně nastupující generace romské menšiny mají velký potenciál, neboť se zdají jediným možným a zároveň realizovatelným východiskem z jejich sociálního vyloučení. Podmínkou je ovšem jak vstřícný přístup příslušníků romské menšiny samotných na jedné straně, tak i podpora majoritní společnosti vůči vytváření oboustranně příznivého klimatu založeného na toleranci a respektu na straně druhé (Kaplan 1999).

4. Koncepce integrace menšin

Eriksen (2008, s. 362) konstatuje, že na přelomu 21. století vyvstávají tři charakteristické procesy související se světovým obyvatelstvem, a to „*mobilita, vysídlení a exil*“. Dále pak zmiňuje východiska problematiky dané trendem míšení nejrůznějších jedinců v dnešní společnosti a udává tak tři možné typy výsledného kontaktu soužití mezi většinovou společností a minoritními skupinami – segregaci, asimilaci a integraci. Navrátil (2003) poté přidává návrh ještě další možnosti strategie nakládání s menšinami, a sice marginalizaci.

Integrace je výsledným kompromisem mezi zmíněnými způsoby „začleňování“, ovšem jako jediná spatřuje podstatu vhodného soužití s příslušníky národnostních a etnických menšin nejen v účasti na společných institucích, ale zejména i v „...*udržování skupinové identity jako jisté míry kulturní odlišnosti*“ (Eriksen 2008, s. 342). Ideálním případem koexistence příslušníků národnostních a etnických menšin či cizinců s majoritní společností je tedy přirozeně integrace, založená na oboustranné toleranci, respektu a rovnoprávnosti.

4.1. Identita menšin jako základ integrační strategie

Berger s Luckmannem (1999) považují osobní identitu za ústřední složku subjektivní skutečnosti utvářenou během společenských procesů a nadále formovanou, uchovávanou a obměňovanou sociálními vztahy. I Baumann (2006) přisuzuje identitě jedince velkou důležitost, a sice jakožto stabilizujícímu prvku dnešní postmoderní doby, který je nutno ustavičně konstruovat. Zvláštním typem identity je poté skupinová či kolektivní identita. Říčan upozorňuje na naléhavost potřeby vlastní identity každého etnika a tuto etnickou identitu definuje jako „...*personifikační metaforu užívající představy, že skupina je individuem, osobou, jež si sama sebe uvědomuje, ví, co chce, má k sobě určitý vztah*“ (1998, s. 83).

U minorit problematika identity vystupuje do popředí mnohem razantněji, nežli u majoritní společnosti. V poklidných obdobích v případě pozitivních podmínek pro rozvoj jednotlivce, popřípadě skupiny, je sdílená identita naprostou každodenní samozřejmostí. Předmětem zájmu a řešení se stane v období rychlých sociálních a individuálních změn, v obdobích krizí (Šrajerová 1999). Severová (2002) zmiňuje dvě významná pojetí etnické identity. První zdůrazňuje důležitost životní výbavy, jakéhosi sociálního kódu, jež je dán

jedinci ještě před samotným narozením jako nositel identity s emocionální nábojem zapojujícím jedince se do dané etnické skupiny, zaručujícím náklonnost, solidaritu a stálé vztahy s ostatními členy. Tato identita se tak stává hluboce zakořeněnou, nezlomnou a trvalou. Druhé pojetí pak upozorňuje na využívání identity pouze pro uplatňování společně sdílených zájmů skupiny, a to za předpokladu, že její zdůrazňování je pro členy za nějaké situace či v rámci nějakého kontextu výhodné, jako zejména při rozlišování ostatních skupin a vytváření hranic mezi nimi a sebou samými. Tato prakticky využívaná identita je tedy proměnlivá vzhledem k dané situaci.

Uherek s Novákem (2002) pak doplňují pojetí identity, ať už osobní či etnické, o dva zásadní pojmy, které jsou s ní úzce spjaty, a sice autopercepci a heteropercepci jedince, což znamená, že identita je vymezena vnímáním vnitřního já samotným jedincem a pohledem na něj skrze jeho sociální okolí. Kompatibilita obou těchto pohledů v co možná nejvyšší míře je pro psychické zdraví jednotlivců, interpersonální komunikaci i fungování společnosti velmi důležitým elementem, ovšem autopercepce je vždy alespoň částečně odlišná od heteropercepce, a tak se jedinec musí rezignovat na představu, že se mu podaří sebeobraz uvést do souladu s představou veškerého okolí. Říčan (1998) zdůrazňuje, že tato disproporce však může vyvolat celou řadu reakcí ze strany jednotlivých národnostních a etnickým menšin na našem území, neboť osobní identita jako nedílná součást každého jedince založená na identifikaci s nějakými aspekty znamená odlišnost od někoho jiného, a jako takovou ji lze pojímat otevřeně a tolerantně, ale v opačném případě také nepřátelsky, konfrontačně. Zásadní problém vyvstává, pokud se osobní identita ocitne v přímém rozporu s identitou národní. V tom případě můžeme hovořit o krizi identity. V ideálním případě by si obě identity měly být navzájem oporou, ale pokud se jedinci se svým národem neztotožňují, nepřijímají ho, či se za něj dokonce stydí, může je jejich národní identita silně poškozovat.

Hlavním mechanismem vzniku a upevňování této skutečnosti je projekce určitých vlastností a charakteristik přisuzovaných příslušníkům menšin majoritní společností, jež jsou rozšířeny v obecném povědomí, a to sice na základě vnějších znaků nikoli individuálních charakteristik²³, což značně komplikuje a předznamenává výsledek sociální interakce. Nevyžádané zařazování jedinců postihuje v České republice zejména romské etnikum, které je kategorizováno předně dle původu, na základě řeči, neverbální komunikace a fyzických

²³ Okolní skupiny často preferují vymezení podle vnějších snadno identifikovatelných znaků s příměsí stereotypů, samotné etnické skupiny volí pro své vymezení rodovou genealogii, náboženství a kosmologii (Uherek, Novák 2002).

rysů, což způsobuje pocit bezvýchodnosti a determinovanosti (Uherek, Novák 2002). V této souvislosti Říčan (1998) upozorňuje na nebezpečné slábnutí pozitivních složek tvořících romskou identitu, jako národní povaha, způsob bydlení a obživy, antropologické znaky, vědomí sounáležitosti a historických kořenů, duchovní stránka a především romský jazyk, slovesnost a lidová kultura, na jejichž úkor se do popředí dostávají rysy, jevící se jako negativní. Reakcí na připisování záporných vlastností (lenost, absolutní nevázanost, lživost, kriminalita, násilnost, nespolehlivost, vypočítavost, neschopnost, nevzdělanost a asociální vystupování) a vnik vnučeného obrazu o sobě samých bylo vytvoření trojí verze identity, a to identity ukřivděných, dle které pocítují neustálou křivdu, ve všem a od všech, od dob minulých až po současnost. Dále pak identity izolace, kdy se dovolávají klidu od neustálého zájmu ze strany veřejnosti a přijetí svého etnika bez požadavků na změny, přizpůsobení se. A v neposlední řadě identity konfrontace jako prostředku k promítnutí frustrace z pocitu ohrožení vyvolaném majoritní společností, viníka problémů. Problém mezi připisovanou a tradiční romskou identitou nazývá Novák (2004) rozkolem lidového a romistického diskurzu. Frištenská, Haišmann, Víšek (1999) uvádí, že identita Romů se liší vzděláním, společenským statutem a velikostí místa bydliště. Zásadními otázkami je, zdali se romská menšina jako celek vůbec vymezuje charakteristickou jednotnou identitou, neboť lze předpokládat, že její formy a vyjadřování se liší v rámci každé z jednotlivých subetnicit, skupin tvořících romské etnikum. Dále pak také, jestli tím specifickým rysem tvořím romskou identitu, není etnická, rasová a diskriminační zátěž ze strany majoritní společnosti a ztráta vlastní kulturní identity tlačící Romy až na okraj společnosti a zbavující je schopnosti soužití.

Zařazení příslušníků různých národnostních či etnických menšin v České republice je nejednoznačné, a sice ať už to, kam se zařazují sami, nebo kam jsou zařazováni ostatními, neboť se ke svému původu nehlásí a volí jiný způsob identifikace²⁴, přičemž deklarovaná identita naznačuje pozici etnické identity na žebříčku hodnot jedince (Uherek, Novák 2002). Zejména oblasti s výskytem obyvatelstva různé národnostní příslušnosti tvoří prostor pro vzájemné působení a ovlivňování etnické identifikace jednotlivců, ale i celých skupin, a tak dochází k akulturaci, případně k biculturnosti. Promíšenost obyvatelstva se stává podnětem pro pocit příslušnosti ke dvěma skupinám či úplnou změnu identity. Možnost takového kroku však závisí na celkové otevřenosti a prostupnosti skupin, přičemž rozhodující je míra mezietnické distance. Pokud je nízká, dominuje ve společnosti otevřenost vzhledem k malým

²⁴ Dle výsledků sčítání je tato skutečnost patrná zejména u romské menšiny, jak bylo již zmíněno v předchozí kapitole.

sociálním i kulturním rozdílům a také dobrým zkušenostem se vzájemným soužitím, přechody se tady následně uskutečňují poměrně snadno. Dle výzkumů nízkou mezi-etnickou distancí nalezneme u českého, slovenského, polského a německého etnika, avšak vysokou distancí všech těchto skupin vůči Romům. Změnu identity spojenou se zvolením nové národnostní příslušnosti uvedli Češi v 17%, Slováci v 16%, Němci v 10% a poté Poláci pouze v 6,3 % případů. Většina respondentů s odmítavým přístupem ke změně etnické identity uváděla, že by se lidé neměli za svůj národ stydět a pozměňovat identitu ze zřejmých důvodů, a také zároveň, že národnost nepovažují za významný diferenciační faktor (Hernová 1998).

Stále se prohlubující sklony, jež podporují postupné stírání zřetelných kulturních odlišností a jejich relativizaci by mohly vyvolat zdání, že se etnická a kulturní identita stává jednotvárnou, a tudíž se stáváme členy vznikající globální společnosti oproštěné od etnických charakteristik. Nicméně národní či etnická identita, jakožto potvrzení vlastní jsočnosti, tvoří nedělitelnou složku každého jedince, jež je determinována kulturou, předávána tradicí a poskytuje mi již dopředu odpověď na otázku, kdo je a kam patří. V České republice bývá stále často zanedbávána otázka sebereflexe osobního postavení, pozice a ukotvení ve společnosti příslušníku minorit ve většinové společnosti, zejména pak postoj k jejich vlastní identitě (Bittnerová 2005).

4.2. Strategie integrace

Termín integrace není jednoduché zcela přesně definovat, obecně ho však můžeme považovat za jakési začleňování jedinců, Horáková (1997, s. 4) v tomto smyslu hovoří o zařazování příslušníků etnických menšin do společnosti v rámci konceptu sociální integrace, neboli „...*kontinuálního procesu sjednocení elementů společenské struktury a procesů, které se v ní odehrávají, ve vyvážený funkční celek směřující k dosažení koheze, konsenzu a stability, replikace a možnosti dalšího růstu, a tím i k zachování životaschopnosti daného společenského systému.*“ Barša (2003) konstatuje, že koncepce politické integrace se primárně využívají pro mimoevropské imigranty, ale dají se aplikovat i pro posílení soudržnosti společností, jež jsou diferencovány na samostatné sociokulturní jednotky.

Mezi začleňováním imigrantů a národnostních menšin je však podstatný rozdíl. Choudhry (2002) zmiňuje, že národnostní menšiny se vyčleňují svou sociální kulturou, hovoří svým jazykem, koncentrují se na určitém území, zřizují si síť vlastních institucí a v podstatě si přejí žít souběžně s majoritní společností, ne být do ní včleněny prostřednictvím asimilace.

Naproti tomu přistěhovalci se od své sociální kultury odloučili imigrací a požadují tedy přístup do sociální kultury většinové, avšak stejně jako u národnostních menšin bez potlačování jejich identity, kulturních diferencí (Stýskalíková 2004).

Co se začleňování etnických minorit do majoritní společnosti týče, můžeme rozlišovat vnější a vnitřní činitele integrace. Vnější mechanismy zastupuje stratifikace společnosti, seskupení a uspořádání ústředních společenských institucí a právní rámec zahrnující přístup k příslušníkům odlišných skupin. Vnější mechanismy jsou poté vymezeny nahlížením většinových příslušníků na jednotlivé prvky vztahu mezi minoritní skupinou a vlastní skupinou majoritní. V případě, že všechna jednotlivá kritéria vztahu jsou navzájem pevně provázána, proces integrace je snadno proveditelný (Alexander 2006).

Drbohlav (2001) uvádí, že v současné době jsou využívány tři rozdílné integrační koncepty, a to *diskriminační model*, při němž jsou jedinci omezeni přístupem pouze do určité sféry společnosti, ale nemohou se plně participovat na všech společenských oblastech, což způsobuje i jejich společenské a ekonomické znevýhodnění. Dalším konceptem je poté *asimilační model*, jenž sice znamená postupnou ztrátu osobitých atributů jedince, nicméně umožňuje efektivní a především rychlé řešení začlenění do společnosti. Posledním konceptem je poté *model pluralitní, též multikulturní*, jenž umožňuje jedincům ponechání vlastních přinesených atributů do společnosti a je tak založen na přítomnosti diferencí ve společnosti a podporování jejich rozkvětu. Většina zemí ve světě však neuplatňuje pouze jeden z těchto vymezených modelů, ale naopak využívá kombinaci jednotlivých prvků vyskytujících se ve vybraných modelech.

Barša (2003) problematiku integrace pojímá zevrubněji a zmiňuje, že v samotném integračním procesu lze rozlišovat tři dimenze, a to integraci v rovině sociálně-ekonomické, občansko-politické a v neposlední řadě v rovině kulturní.

Kulturní integrace může nabývat několika podob. První podobou je *asimilace* neboli splynutí minorit s majoritní společností, kdy dochází k naprostému přizpůsobení a s tím spojené ztrátě podoby vlastní identity minoritních příslušníků, jež opouští své hodnoty, zvyky, tradice a kulturní rysy. Druhá podoba nazvaná *tavící tyglík* je charakteristická také ztotožněním menšin s většinovou společností, jejich splynutím, nicméně se od asimilace odlišuje skutečností, že majoritní společnost se nechá obohatit určitými hodnotami etnické svébytné identity, které minorita přinesla. Následuje třetí podoba kulturní integrace ve formě *kulturního-pluralismu*, při němž si příslušníci minoritních skupin ponechávají svá odlišná

kulturní specifika, hodnoty a zvyky, ale zároveň jsou pevně zakotveni ve společnosti, a to jak po politické tak i ekonomické stránce. *Multikulturalismus*, coby silnější produkt kulturního pluralismu, má funkci ustavujícího prvku společnosti s politickým nábojem. Za negativní alternativu kulturní integrace považujeme *kulturní segregaci* (Barša 2003).

Sociálně-ekonomická integrace se člení na úplnou (asimilaci) a neúplnou. Za *úplnou* můžeme *sociálně-ekonomickou integraci* považovat tehdy, pokud ve společnosti nejsou patrné diference v ekonomických pozicích dvou odlišných etnických menšin, respektive v případě nepřítomnosti závislosti mezi socioekonomickým postavením a socioekonomickým postavením. Oproti tomu o *neúplné neboli částečné sociálně-ekonomické integraci* můžeme hovořit právě, pokud tato závislost patrná je. Příslušníci takto neúplně integrovaných menšin jsou značně znevýhodněni v šancích na zvýšení životního standardu, na rozdíl od příslušníků většinové společnosti. Zpravidla podléhají negativní alternativě sociálně-ekonomické integrace neboli *socioekonomické segregaci*, jejímž indikátorem je značné zastoupení nejnižších pozic těmito příslušníky veskrze v celém sociálním a ekonomickém systému, neboť dosahují toho nejnižšího vzdělání, kvalifikace, příjmu, postavení na trhu, práce, zdravotní péče, kvality obydlí, finančního zabezpečení, profesní i sociální důstojnosti (Barša 2003).

Občansko-politická integrace tvoří také několik kategorií, o *asimilaci* se jedná v případě, jestliže pracovní místa ve státní sféře a politické reprezentaci jsou volně přístupná bez ohledu na etnický původ a příslušníci minoritních skupin tyto pozice zastávají v odpovídajícím poměru vzhledem k proporcionálnímu podílu na celkové skladbě obyvatelstva. Druhou možností občansko-politické integrace, jakousi formou pozitivní diskriminace, je *akomodace* zaměřená na vydávání rozlišných opatření vůči příslušníkům minoritních skupin, zohledňujících etnické diference, jimiž se snaží nejrůznější organizace, orgány a hnutí předejít či vyřešit již nastalou otázku občansko-politické segregace (Barša 2003). Tuto typologii doplňuje Birch (1989) o dvě záporné alternativy, a sice *politickou segregaci* neboli politický dohled majority nad minoritou, a *etnický konflikt*, jenž při vyhocené situaci za přítomnosti oboustranné lhostejnosti může postupně vzniknout z první alternativy (Barša 2003).

S ohledem na výše zmíněné záporné alternativy integračního procesu, uvádí Barša (2003, s. 246) klasifikaci právních nároků příslušníků minoritních skupin dle Birche:

I.		II.
integrace sociálně-ekonomická	integrace občansko-politická	integrace multikulturní
rovnost příležitostí	rovnost práv a participace	rovné uznání a ochrana kultur
(1) nediskriminace (2) jazykově-kulturní podmínky integrace (3) afirmativní akce		(1) legislativní výjimky (2) multikulturalismus ve školství a veřejném životě
	(4) neformální akomodace (5) formální akomodace	

Zdroj: Barša, Pavel, 2003. *Politická teorie multikulturalismu*. 2. vyd. 374 s. Brno: CKD. ISBN 80-7325-020-9.

Kroky vedoucí k sociálně-ekonomické a občansko-politické integraci by měly být uplatňovány prostřednictvím zajištění základních práv a příležitostí příslušníků menšin ve smyslu rovnosti s majoritní společností. Minority mají především právo na *nediskriminaci*, což je povinnost státu uplatňovaná pomocí zákonných opatření vztahující se na oblasti bydlení, sociálních služeb a především trhu práce, a poté na umožnění *jazykového vzdělávání*, jež je pro potomky v sociálně vyloučených lokalitách velmi důležité, neboť bez odpovídající jazykové úrovně není možná plná integrace do společnosti. Další práva již nejsou natolik vymahatelná, neboť jsou předmětem vyjednávání obou stran. V případě zjevného znevýhodňování příslušníků minorit, a to vzhledem k jejich etnickému původu a nikoli objektivním schopnostem, stát utváří *afirmativní opatření*, nicméně tyto preferenční způsoby zacházení s minoritami ze strany státu mohou mít řadu negativních následků. Jelikož se jedná v podstatě o porušení zásady rovnosti před zákonem, přichází často silná negativní odezva majority, jež následně značně narušuje vazby mezi menšinou a širokou veřejností v dané společnosti. Větší míra participace minorit na životě ve společnosti může být zajišťována buďto prostřednictvím opatření podporujících reprezentaci v politických stranách, nebo stanovením kvót pro poměrné zastoupení příslušníků minorit v různých institucích

a složkách státní sféry, jež jsou klíčové při rovnocenném jednání s minoritními skupinami. Tento způsob však vzhledem k častému nízkému vzdělání a kvalifikaci členů menšin není proveditelný bez, stejně jako u afirmativních opatření, porušování rovnosti ve společnosti (Barša 2003).

Integrace na poli kulturním může být podpořena dvěma typy opatření, a sice *legislativními výjimkami*, jež jsou udělovány pro překonání rozdílu mezi ustálenými normami majoritní společnosti a kulturními odlišnostmi danými zvyklostmi menšinové skupiny, a poté kroky vedoucími k *rozvoji kulturní rozmanitosti*, jako například rozšíření studijních programů o prvky dějin, kultury či jazyka minorit, uznání a podpora minoritních náboženství, zajištění pozornosti v médiích či financování kulturních akcí a minoritních souborů (Barša 2003).

Jak konstatuje Eriksen (2008), na multikulturalismus můžeme pohlížet jako na tvrzení, že každá jednotlivá etnická či národnostní menšina se má právo lišit od většinové společnosti. Majorita i minority mají právo na svou vlastní kulturu, které by v ideálním případě měly koexistovat ve stejném prostoru. Pokud je však daná odlišnost minoritní kulturní identity v rozporu s právním systémem na daném území, může docházet ke konfliktu mezi právem na odlišnost a právem na rovnost.

4.3. Koncepce integrace romské menšiny²⁵

Romská otázka je jedním z nejtíživějších celospolečenských problémů, neboť se i přes dílčí pokroky ve zlepšování stavu romské menšiny nepodařilo dosáhnout pozitivních změn ve větším rozměru. Jak konstatuje Barša (2003), romská menšina je stále postižena všemi negativními alternativami integrace, a sice segregací v oblasti kulturní, politické i sociálně-ekonomické.

Až do roku 1989 bylo řešení romské otázky realizováno prostřednictvím nucené asimilace. Nově nastolené demokratické podmínky však žádný zásadní zlom nepřinesly, naopak dosavadní vývoj integrace romské menšiny do české společnosti se vyznačuje spíše stále patrnější marginalizací, sociální exkluzí, územní segregací, klesající ochranou příslušníků tohoto etnika a v neposlední řadě zvyšujícím se mezietnickým napětím (Gabal 1999b). Tyto negativní trendy však nenarušují pouze kohezi české společnosti,

²⁵ Koncepci integrace pro národnostní menšiny jako takové Vláda České republiky nevydává. Realizace integrační strategie pro cizince je dána *Postupem při realizaci aktualizované koncepce integrace cizinců Společné soužití 2014*. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/19017/Postup.pdf>

ale mohou být i vážnou bezpečnostní hrozbou (Strategie 2015). Romové nezvládli přechod od komunismu do doby, kdy se vzestupem demokracie a individualismu nese každý jedinec odpovědnost za své činy samostatně. Naděje na rozvíjení svébytné národní kultury, svého jazyka a prosazování vlastních zájmů pomocí zakládání organizací, nebyly naplněny, a jejich situace se namísto očekávaného zlepšení razantně zhoršila. Romská menšina byla náhle postihnutá náhlou nezaměstnaností a dostupností škodlivých látek spojených se zvýšením výskytem sociálně patologických jevů. Romové se začali hojně objevovat v médiích, která konstrukcí jejich negativního vyobrazování postupně zapříčinila i většinovou averzi majoritní společnosti (Říčan 1998). Co by reflexe na tuto situaci byla roku 1997 přijata vládou tzv. Bratinkova zpráva o situaci romské komunity, jež odhalovala alarmující ekonomickou i sociální úroveň romské populace (Strategie 2015).

Od té doby se vláda České republiky snaží nepříznivou situaci romské populace na našem území řešit prostřednictvím koncepcí integračních strategií zaměřených na romskou otázku, jež jsou velmi dobře propracované, a je jim věnována velká pozornost. Avšak i přesto negativní jevy veskrze ve všech životních sférách Romů nejen neustupují, ale dokonce se i dramaticky zesilují, včetně nového fenoménu masových nepokojů. Vzhledem k této situaci se vláda soustřeďuje především na „*etnicky neutrální boj se sociálním vyloučením*“ (Strategie 2015, s. 7). Vláda České republiky přijala tento rok integrační strategii²⁶ ohledně řešení otázky romské minority, týkající se pětiletého období od roku 2015 do roku 2020. Tato Strategie navazující na Strategii romské integrace uskutečňovanou v letech 2010–2013, je zacílena na řešení problémů v oblasti lidsko-právní, sociálně-ekonomické a bezpečnostní a v ideálním případě měla mít celospolečenský dopad. Nová Strategie je reakcí na doporučení Rady Evropy Evropské Unie z roku 2013 „*o účinných opatřeních v oblasti integrace Romů v členských státech*“ a směrnici Rady 2000/43/ES spojenou se „*zásadou rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ*“. Strategie se dále rovněž opírá i o Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin, Evropskou chartu regionálních a menšinových jazyků. Co se týče související legislativy České republiky, vychází tato integrační strategie zejména z tzv. menšinového zákona (Zákon č. 273/2001 Sb.) zahrnujícího zejména práva příslušníků národnostních menšin a z tzv. antidiskriminačního zákona (Zákon č. 198/2009 Sb.) o rovném zacházení s příslušníky menšin a ochraně před diskriminací (Strategie 2015, s. 2).

²⁶ Dále již jen zkráceně „Strategie“.

Celá Strategie obsahuje 12 základních oblastí, v nichž jsou obsaženy výše uvedené účely k vytvoření konceptu integrace romské národnostní menšiny.

- ✓ *„Podpora Romů jako svébytní národnostní menšiny, podpora romského jazyka a kultury;*
- ✓ *Snížení rozdílů ve vzdělávání mezi většinovou společností a Romy prostřednictvím zajištění rovného přístupu Romů ke kvalitnímu vzdělávání na všech úrovních;*
- ✓ *Zvýšení zaměstnanosti a ekonomických aktivit Romů;*
- ✓ *Zajištění rovného přístupu Romů k sociálním službám a ke zdravotní péči;*
- ✓ *Zajištění rovného zacházení s Romy a jejich ochrany před diskriminací;*
- ✓ *Bezpečné soužití;*
- ✓ *Podpora integrace Romů na krajské a místní úrovni, boj proti sociálnímu vyloučení;*
- ✓ *Vytvoření funkční sítě pro implementaci strategie;*
- ✓ *Podpora participace Romů;*
- ✓ *Účinná mezinárodní a unijní spolupráce;*
- ✓ *Poznání podporující interetnické soužití“ (Strategie 2015, s. 35-94)*

Strategie zahrnuje celou romskou populaci, respektive všechna její subetnika, a zároveň se netýká se pouze té části Romů, jež jsou viditelně vyloučeni, ale soustřeďuje se i na Romy již relativně do české společnosti integrované. Hlavním cílem je pak především zlepšení situace převážné části romské populace a to prostřednictvím zvrácení současných negativních tendencí vedoucích k exkluzi v oblastech zaměstnanosti, vzdělání, bydlení, zdravotní a sociální péče. Tento koncept by měl v ideálním případě dopomoci k stírání patrných diferencí mezi majoritní společností a příslušníky romské minority a k zvyšování účasti Romů na společenském životě a rozvoji. Strategie by měla též vést k zaručení účinné ochrany Romů před diskriminačními vlivy a s tím spojeným zajištěním bezpečného soužití s většinovou společností. Důraz je kladen ale i na rozvoj v oblasti romského jazyka, romské národní kultury a v neposlední řadě i na posilování společného historického vědomí (Strategie 2015).

Integrace Romů je ve Strategii vnímána coby snaha o vytvoření kohezivní a bezkonfliktní společnosti vystavěné na základě obousměrného procesu, jež je dán jak zapojením romské menšiny samotné, tak i majoritní populace. Výsledkem aplikování

Strategie by do budoucnosti mělo být vytvoření prostředí nezatíženého xenofobními postoji na základě tolerance a respektu, vhodného pro plnou integraci Romů a jejich emancipaci v politickém životě. Společnost by tedy měla překonat historicky podmíněné znevýhodnění Romů a eliminovat tak jednotlivé diference mezi majoritním obyvatelstvem a romskou menšinou, jež jsou neodůvodnění, zatěžující, neprospěšné a ve většině případů nepřijatelné ve vyspělé společnosti. Vizí Strategie je svébytná romská menšina se zachovanými specifickými znaky, svou svébytnou kulturou, jazykem, hodnotami, tradicemi, zvyky a národním vědomím, jež v České republice může žít bezkonfliktně paralelně s majoritní společností.

PRAKTICKÁ ČÁST

5. Metodologie výzkumného šetření

Výzkumný problém

Jaká je úroveň a kvalita etnického klimatu české společnosti neboli postojů a představ majoritní společnosti o soužití s národnostními a etnickými minoritami v České republice?

Cíl výzkumného šetření a výzkumná metoda

Na počátku výzkumného úseku této práce byl zvolen výše uvedený výzkumný problém, jenž předznamenává i samotné zaměření a účel celého výzkumného šetření. Cílem této práce je tedy zmapování, respektive při rozsahu a možnostech této bakalářské práce spíše přiblížení, etnického klimatu české společnosti. Jak naznačuje výklad Gabalova (1999) termínu etnického klimatu, jedná se soubor postojů a představ majoritní české společnosti o soužití s etnickými a národnostními minoritami. A tudíž vzhledem k naší snaze ohledně získání pohledu české veřejnosti na koexistenci s minoritami na území České republiky, byla jako nejoptimálnější strategie pro řešení vymezené výzkumné otázky zvolena metoda kvantitativního šetření²⁷, a to s využitím techniky dotazníku. Následujícím krokem bylo tedy stanovení 13 vytyčených statistických hypotéz o dvou či třech kategoriálních proměnných, jež jsou formulovány na základě poznatků uvedených v předešlé teoretické části. Jednotlivé hypotézy se tedy opírají o koncepce vzešlé z problematiky menšin uváděné v použitých dílech různých autorů. Každá alternativní hypotéza (H_a) je samozřejmě opatřena i hypotézou nulovou (H₀).

²⁷ Typ sociologického výzkumu realizovatelného v případě, že zkoumané jevy jsou již do určité míry poznány, strukturované, vhodně popsány, jednoznačné a lze je tedy využít prostřednictvím zvolených metod k získání hromadných statistických dat a vyslovení výroků o jejich platnosti. Kvantitativní výzkum se zaměřuje na charakteristiky sledovaných jevů, jakými jsou rozsah výskytu, frekvence či intenzita. Tyto charakteristiky jsou převedeny na soubory ukazatelů a následně i aplikovány na soubory populace, přičemž hlavním cílem je měření charakteristik a jejich souvislostí. Jelikož stanovené hypotézy jsou založeny na souvislostech mezi jednotlivými charakteristikami, můžeme kvantitativní výzkum definovat jako „statistické testování hypotéz“ (Surynek, Komárková, Kašparová 2001, s. 26).

Stanovené hypotézy

Ha (1): Respondenti pociťující sociální napětí ve společnosti způsobené přítomností příslušníků odlišných národností se nedomnívají, že příslušníci menšin obohacují společnost.

Ho (1): Názor ohledně obohacování společnosti přítomností příslušníků menšin nesouvisí se sociálním napětím způsobeným multiethnicitou společnosti.

Ha (2): Respondenti pociťující interpersonální nedůvěru jsou zároveň intolerantní vůči sousedství s příslušníky menšin.

Ho (2): Pociťování nedůvěry ve společnosti nemá vliv na etnickou intoleranci vůči sousedství.

Ha (3): Respondenti, kteří se setkali s odmítavým postojem k národnostním a etnickým menšinám ve svém blízkého okolí, zauímají v současnosti k minoritním příslušníkům také odmítavý postoj.

Ho (3): Odmítavý postoj vůči příslušníkům národnostních a etnických menšin nesouvisí s odmítavým postojem blízkého okolí k minoritním příslušníkům.

Ha (4): Respondenti zauímající negativní postoj vůči menšinám měli s příslušníkem nějaké z menšin osobní konflikt.

Ho (4): Osobní konflikt s příslušníkem nějaké z menšin nepodmiňuje negativní postoj k příslušníkům menšin.

Ha (5): Souhlasný postoj se zachováním identity minorit vyjadřují respondenti mající mezi příslušníky menšin přátele nebo hovořící cizím jazykem.

Ho (5): Přátelský vztah s příslušníky menšin a znalost cizího jazyka nemá na souhlasný postoj se zachováním identity minorit žádný vliv.

Ha (6): Respondenti deklarující nacionalismus zastávají asimilaci menšin jako nejlepší možný způsob jejich soužití s majoritou.

Ho (6): Na zastávání názoru asimilace menšin nemá deklarace nacionalismu vliv.

Ha (7): Krajně levicově a pravicově orientovaní voliči se kloní k segregaci jako nejlepšímu možnému způsobu soužití s příslušníky jednotlivých menšin.

Ho (7): Na zastávání způsobů segregace příslušníků menšin nemá krajně levicová a krajně pravicová politická orientace vliv.

Ha (8): Pravicově orientovaní voliči s vysokoškolským vzděláním se kloní k integraci jako nejlepšímu možnému způsobu začlenění příslušníků menšin do společnosti.

Ho (8): Pravicová politická orientace a vysokoškolské vzdělání neovlivňuje sklon k souhlasnému postoji s integrací příslušníků minoritních skupin.

Ha (9): U respondentů, kteří měli osobní zkušenosti s Romy, je výskyt většího podílu respondentů s pozitivním vztahem k romské komunitě.

Ho (9): Na pozitivní vztah k Romům nemají osobní zkušenosti s romskou menšinou žádný vliv.

Ha (10): U respondentů, kteří nejsou informováni o Romech, o jejich historii, kultuře, hodnotách a současné situaci, je nejvíce těch respondentů, kteří zastávají odmítavý postoj k romské menšině.

Ho (10): Na četnost odmítavého postoje vůči romské menšině nemá informovanost o její historii, kultuře, hodnotách a současné situaci žádný vliv.

Ha (11): Respondenti sledující informace o romské menšině prostřednictvím masmédií se domnívají, že Romům jsou vypláceny vyšší sociální dávky a také, že nadměrně páchají trestnou činností.

Ho (11): Mediální scéna nemá vliv na utváření názoru české společnosti ohledně výhodnějšího vyplácení sociálních dávek a nadměrného páchání trestné činnosti Romů.

Ha (12): Respondenti s nižší životní úrovní nesouhlasí s uplatňováním státní politiky pozitivní diskriminace romské menšiny.

Ho (12): Na odmítavý postoj vůči státní politice pozitivní diskriminace romské menšiny nemá životní úroveň respondentů vliv.

Ha (13): Respondenti nespokojení s kvalitou života ve společnosti souhlasí s kroky státní politiky ohledně pozitivní diskriminace, v kterých nejsou prvotně patrné finance, nežli s kroky, u nichž finance patrné nejsou.

Ho (13): Na souhlasný postoj se státní politikou pozitivní diskriminace nemají finance ani spokojenost s kvalitou života ve společnosti vliv.

Sběr a technika zpracování dat

Po korekci na základě předvýzkumu byla zkonstruována finální verze dotazníku vhodná k administraci, jež byla zadána na webových stránkách www.vyplnto.cz, prostřednictvím nichž byla i následně rozeslána mezi potenciální respondenty. Tato metoda se jevila jako nejvhodnější z hlediska našich omezených možností pro sběr dat, jimiž bylo nanejvýš vhodné postihnout „celou“ Českou republiku, potažmo českou společnost jako takovou a získat tak i reprezentativní vzorek obyvatelstva pro tento výzkumné šetření

Dotazník předkládaný respondentům obsahoval celkem 36 otázek, z toho 31 uzavřených otázek a 5 otázek polootevřených. U 5 otázek měli respondenti také možnost označit více možností, ve zbylých otázkách pak mohli zvolit vždy pouze jednu z nabízených možností. Dotazník je tedy standardizovaného charakteru, respondentům byl předložen krátký úvodní text se záměrem tohoto výzkumu, součástí bylo samozřejmě i zaručení plné anonymity spojené s prosbou o upřímné odpovědi a závěrečné poděkování. V plném znění je dotazník umístěn v příloze této práce, hypertextový odkaz na jeho elektronickou verzi, nyní již ve formě veřejných výsledků vzešlých z uzavření dotazníkového šetření, je poté uveden v seznamu použitých zdrojů. Co se týče etiky výzkumu, otázky byly vždy formulovány takovým způsobem, aby nepoškozovaly příslušníky žádné z etnických a národnostních menšin.

Již zmíněný internetový portál pro tvorbu dotazníků poskytuje i export statistických dat. Tyto údaje byly sumarizovány a následně analyzovány. Prvním krokem bylo vyhodnocení odpovědí na jednotlivé otázky předkládané respondentům, druhým krokem poté bylo ověřování platnosti stanovených hypotéz pomocí statistické analýzy. Za nejvhodnější metodu byl zvolen test dobré shody, a sice test nezávislosti chí-kvadrát (χ^2) pro kontingenční tabulku. Získaná data byla vždy přepočítána pro čtyřpolní tabulku a následně vyhodnocena. Výsledná naměřená hodnota byla poté porovnána s tabulkovou kritickou hodnotou chí-kvadrátu. Při jednom stupni volnosti na hladině významnosti ($\alpha=5\%$) tato hodnota činí $\chi^2(0,05)=3,841$. Pokud naměřená hodnota přesahuje kritickou hodnotu, existuje mezi proměnnými závislost (H_0 zamítáme), a v opačném případě, pokud naměřená hodnota kritickou hodnotu nepřesahuje, mezi proměnnými není patrný vztah (H_0 nezamítáme). Na tomto základě tedy buďto zamítáme nulovou hypotézu a přijímáme alternativní hypotézu, nebo nezamítáme nulovou hypotézu. Zvolená hladina významnosti 0,05 značí, že jsme s pravděpodobností 95 % učinili správný závěr, pokud jsme nulovou hypotézu zamítli, či nezamítli (Nohavová 2014).

Tabulka kritických hodnoty χ^2 (Chajdiak J., Rublíková E., Gudába M. 1997):

Stupně volnosti df = (r-1)(s-1)	Hladina významnosti (α)
	0,05
1	3,841
2	5,991
3	7,815
4	9,488
5	11,070
6	12,592
7	14,067
8	15,507
9	16,191
10	18,307

Zdroj: <http://ach.upol.cz/user-files/intranet/tabulky-1-1316614942.pdf>

Použitý upravený vzorec pro výpočet chí-kvadrátu (Nohavová 2014):

$$\chi^2 = n \cdot \frac{(ad - bc)^2}{(a+b)(a+c)(b+d)(c+d)}$$

Zdroj: eamos.pf.jcu.cz/amos/kat_ped/externi/kat_ped.../7_prednaska.ppt

Výzkumný soubor

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 430 respondentů nahodilého výběru, přičemž návratnost činila 81,3 %. Vzhledem k funkci umožňující nalezení bodu, kde dochází ke ztrátě respondentů, můžeme konstatovat, že tento procentuální údaj je ovlivněn především rozsahem předkládaného dotazníku, neboť i přes souhrnné zobrazení všech otázek v určitém místě docházelo k větvení dotazníku na základě odpovědí, a tudíž i nepředpokládanému zobrazování bonusových otázek dotazovaným. Žádného respondenta nebylo nutno ze šetření vyřadit.

Výzkumný soubor se skládá zejména z respondentů řadících se do věkové kategorie mezi 18 a 34 lety, převážně pohlaví ženského, disponujících středoškolským vzděláním s maturitou, či vzděláním jednotlivých vysokoškolských stupňů. Většina dotazovaných se převážně zdržuje ve velkých městech, či vesnicích v Jihočeském kraji, Středočeském kraji

a kraji Vysočina či v Praze. Mezi respondenty jsou nejvíce zastoupeni jedinci s měsíčním příjmem do 20 000 Kč a také pravicovní voliči, avšak nevyššího podílu dosahuje nezařazování se k žádné politické orientaci.

Vzorek populace tvořený především výše uvedenými respondenty tedy bohužel není pro postihnutí české společnosti zcela reprezentativní, avšak pro potřeby této bakalářské práce ho za reprezentativní budeme považovat a nadále s ním takto pracovat. Přesná statistická data k těmto i zbylým zjištěným údajům jsou uvedena ve vyhodnocení jednotlivých otázek předkládaných respondentům, grafická znázornění jsou poté zařazena do příloh této práce.

6. Výsledky výzkumného šetření

6.1. Vyhodnocení odpovědí respondentů

Jak již bylo řečeno, respondentům bylo předloženo 36 za sebou jdoucích otázek. Prvních 8 otázek bylo zkonstruováno za účelem základního poznání výzkumného vzorku na základě určitých identifikačních kritérií a následujících 28 otázek bylo poté zaměřeno na získání informací o postojích a vztahu majoritní populace k národnostním a etnickým menšinám v české společnosti. Průměrná doba vyplnění dotazníku činila 7 minut 24 sekund. Jelikož je relativně nemalým počtem stanovených hypotéz, jejich segmentací a zaměřením postihnuta značná část závislostí mezi sledovanými položkami v dotazníkovém šetření, v rámci generalizace se zaměříme pouze jen na některé, svým způsobem výjimečné či zajímavé jevy.

Otázka č. 1: Jaké je Vaše pohlaví?

Co se týče pohlaví respondentů, jak je patrné z grafu č. 1, převážná 70 % část uvedla ženské pohlaví, a oproti tomu 30 % dotazovaných zvolilo pohlaví mužské. Tuto skutečnost nelze zdůvodnit vyšším počtem žen v populaci, ale svou roli zde jistě hraje větší ochota ženského pohlaví při vyplňování dotazníků a náhodný výběr respondentů.

Otázka č. 2: Jaký je Váš věk?

Jak můžeme pozorovat na grafu č. 2, podíly respondentů na jednotlivých věkových kategoriích přímo úměrně klesají se zvyšujícím se věkem, což může být způsobeno zadáváním tohoto dotazníku prostřednictvím internetu. Největší skupinu respondentů tedy tvoří věková kategorie od 18–24 let, a to v celých 52 %. Druhou nejvíce zastoupenou kategorií jsou ve 27 % respondenti mezi 25–34 lety. Dotazovaných v rozmezí let 35–64 se do výzkumného šetření zařadilo pouze 18 %, přesné podíly činily od 35–44 let (8 %), od 45–54 let (6 %) a od 55–64 let (4 %). Kategorie nad 65 let zastoupena nejmenším, 3% podílem z celkového počtu respondentů se poté staví na poslední místo.

Otázka č. 3: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Nejpočetnější kategorií v šetření tvoří 197 respondentů disponujících nejvyšším dosaženým vysokoškolským vzděláním, což činí 46 % všech dotazovaných. V těsném závěsu druhou příčku zastupují respondenti se středoškolským vzděláním s maturitou, kterých se v průzkumu vyskytuje 41 %. Ostatní kategorie dle vzdělání jsou již značně méně zastoupené. Vyšší odborné vzdělání udává 6 % a středoškolské vzdělání bez maturity poté 5 % respondentů. Nejméně početná kategorie je vymezena pouhými 9 respondenty se vzděláním základním, a to v 2 % případů (viz graf č. 3).

Otázka č. 4: Jaká je populační velikost místa Vašeho převážného bydliště?

Pro tuto otázku si bylo nejprve nutné určit populační velikosti jednotlivých míst bydliště respondentů. Za velké město bylo považováno takové, jež má alespoň 50 000 obyvatel, střední město bylo vymezeno od 15 000–49 999 obyvatel a malé město poté od 3 000–14 999 obyvatel. Hledisko ne trvalého, ale převážného bydliště je důležité, neboť se tato dvě kritéria u nemalé části populace nepřekrývají. Populační velikost vesnice byla určena do 2 999 obyvatel. Jak je patrné z grafu č. 4., nejvýraznější kategorie je tvořena 177 respondenty s převážným bydlištěm ve velkém městě, což činí 41 % z celkového počtu dotazovaných. Téměř vyrovnané podíly dotazovaných zastupují kategorii převážného bydliště na vesnici (22 %) a v malém městě (20 %). Nejméně respondentů poté zvolilo populační velikost svého převážného bydliště klasifikovanou jako malé město, a to v 17 % případů.

Otázka č. 5: Jaký z krajů je místem Vašeho převážného bydliště?

Příslušné procentuální podíly náležející jednotlivým krajům jsou vhodně ilustrovány grafem č. 5. Nejvíce respondentů (27 %) se převážně zdržuje v Jihočeském kraji. Na druhém místě jsou v 22 % případů dotazovaní z Hlavního města Prahy, jejichž počet činí 93 obyvatel. Kraj Vysočina je zastoupen 15 % a Středočeský kraj poté 10 % z celkového počtu respondentů. Plzeňský kraj je reprezentován 5 %, Ústecký kraj 4 % a Jihomoravský kraj také 4 % respondentů. Shodným podílem pouhými 2 % dotazovaných disponuje sedm zbylých krajů, čili celá polovina co se administrativního členění týče, a to kraj Moravskoslezský, Zlínský, Karlovarský, Liberecký, Olomoucký, Královehradecký a v neposlední řadě kraj Pardubický.

Otázka č. 6: Jaká je Vaše politická orientace?

Nejvíce respondentů, a to 43 %, zvolilo možnost žádná politická orientace. Pravicově orientovaní voliči převažují nad těmi levicově orientovanými, a to v poměru 26 % ku 7 % z celkového počtu dotazovaných. Politický střed je zastoupen 18 % respondentů. Podíl dotazovaných řadících se ke krajní pravici a krajní levici je v tomto výzkumném šetření v totožném 3% poměru (viz graf č. 5), přičemž takto orientovaní respondenti se v 52 % případech kloní k segregaci příslušníků etnických a národnostních menšin.

Otázka č. 7: Jaká je celková finanční částka, s níž měsíčně hospodaříte (např.: výplata, kapesné)?

Jak je očividné z grafu č. 7, celých 76 % respondentů disponuje měsíční částkou do 20 000 Kč, přesněji 51 % dotazovaných má k dispozici částku do 9 999 Kč a 25 % dotazovaných poté hospodaří s částkou od 10 000–19 999 Kč. Nadpoloviční většina respondentů spadajících do nejnižší finanční kategorie odpovídá vysokému procentuálnímu podílu (52 %) respondentů ve věku od 18–24 let, jež jsou v převážné míře nevýdělečně činnými studenty. Kategorie vymezená hospodařením s částkou mezi 20 000–29 999 je zastoupena 15 % respondenty. Nejméně dotazovaných, a sice pouhých 8 %, má k dispozici měsíční částku nad 30 000 Kč.

Otázka č. 8: Můžete si za finance, které máte k dispozici, pořídit vše, co potřebujete ke spokojenému životu?

Kladné odpovědi – *ano, spíše ano* – se vyskytují u naprosté většiny (71 %) respondentů, avšak jasný souhlas, vzhledem k možnosti pořídit si vše potřebné ke spokojenému životu, se objevil pouze u 20 % respondentů. Výrazně méně dotazovaných (28 %) se vyjádřilo záporně vzhledem k omezení při koupi toho, co potřebují, aby byly spokojeni (viz graf č. 8). Co se týče této a předchozí otázky, vzhledem k finančním možnostem a jejich uplatněním spojeným s uspokojením všech subjektivně podstatných potřeb, můžeme pozorovat jistou deklarovanou životní úroveň respondentů.

Otázka č. 9: Víte, jaký je přesný rozdíl mezi pojmem „etnická menšina“, „národnostní menšina“ a „cizinec“?

Z odpovědí na tuto otázku v rozporu se zmínkami v literatuře vyplývá, že 33 % respondentů se domnívá, že ví jaký je přesný rozdíl, hranice mezi pojmy etnická a národnostní menšina a cizinec, 45 % dotazovaných se pak přiklání k tomu, že spíše vědí, jaká je diference mezi těmito termíny. Odpovědi *spíše ne*, či *ne*, co se týče rozdílnosti mezi těmito pojmy, se objevují u 19 % z celkového počtu respondentů. Nejmenší podíl, 3 % dotazovaných se nedokázal rozhodnout a zvolil možnost *nevím* (viz graf č. 9). Otázkou však zůstává, zdali respondenti skutečně rozdíl mezi pojmy znají, či se pouze domnívají, že jejich vědomosti jsou správné.

Otázka č. 10: Umíte se dorozumět pomocí nějakého cizího jazyku vyjma slovenštiny?

Nadpoloviční většina (52 %) respondentů se domnívá, že se pomocí vybraného cizího jazyka (kromě slovenštiny) umí dorozumět, 32 % respondentů poté není o své cizojazyčné znalosti pevně přesvědčeno, avšak se také přiklání k této odpovědi. Z grafu č. 10 můžeme vyčíst i další údaje, a sice že 15 % dotazovaných volilo odpovědi *spíše ne* a *ne*. Čtyři respondenti (1 %) se nevyjádřili zvolením možnosti *nevím*.

Otázka č. 11: Jste hrdý na skutečnost, že jste Čechem?

Z grafického znázornění č. 11 jasně vyplývá, že převážná většina dotazovaných (69 %) je hrdá na svou českou národnost, přičemž 37 % volilo odpověď *ano*, 32 % poté *spíše ano*. Více nežli pouze Čechem se cítí být Evropanem pouze 6 % respondentů, identický podíl dotazovaných svůj názor nevyjádřilo prostřednictvím zvolení odpovědi *nevím*. Četnost záporných postojů k vlastní české národnosti vyjádřilo 19 % dotazovaných, z čehož 11 % spíše nepocituje hrdost a 8 % nepocituje hrdost. Tato otázka v kombinaci s otázkou č. 16, č. 17 a č. 25, dle kterých lze zjistit negativní či naopak pozitivní postoj vůči národnostním menšinám, poukazuje na deklaraci nacionalismu (při přítomnosti záporně orientovaného vztahu) a patriotismu (při absenci negativních postojů). Zvolení odpovědi na otázku, *cítím se být spíše Evropanem*, vyjadřuje přítomnost kosmopolitického smýšlení.

Otázka č. 12: Jste spokojen/a s kvalitou Vašeho života v české společnosti?

Největší četnost odpovědí nebyla jednoznačná, odpověď *spíše ano* se vyskytovala v 53 % a odpověď *spíše ne* ve 21 % případů. Jasně svůj názor vyjádřilo 44 respondentů (10 %), kteří nejsou spokojeni s kvalitou života v české společnosti, a 57 respondentů (13 %), kteří s kvalitou svého života spokojeni jsou. Nejmenší 3% podíl je tvořen 11 respondenty, kteří zvolili možnost *nevím* (viz graf č. 12).

Otázka č. 13: Lze podle Vás obecně lidem ve společnosti důvěřovat?

Dle grafu č. 13 můžeme konstatovat, že v české společnosti dochází spíše k absenci interpersonální důvěry. Plných 290 respondentů se domnívá, že lidem v české společnosti spíše (50 %) či zcela (18 %) nelze důvěřovat. Interpersonální důvěru pociťuje pouhých 26 %, neboli 111 dotazovaných, z nichž 2 % volila možnost *ano* a 24 % *spíše ano*. Možnost nevyjádřit se využilo 28 respondentů (6 %) prostřednictvím odpovědi *nevím*.

Otázka č. 14: Je pro Vás při kontaktu s ostatními lidmi důležitý první dojem, který z nich máte (např.: vzhled, vystupování)?

Na otázku ohledně důležitosti prvního dojmu při kontaktu s ostatními lidmi odpověděla většina respondentů kladně, a sice že je pro ně první dojem spíše podstatný v 50 % a určitě podstatný 36 % případů. V pouhých 13 % případů dotazovaní zvolili možnost odpovědi *ne* a *spíše ne*. Opět určitý podíl, 1 % neboli 6 respondentů, využilo možnost *nevím* (viz graf č. 14).

Otázka č. 15: Čím si myslíte, že je způsobeno současné napětí ve společnosti (hádky, spory, vyhrocené situace)? - možnost více odpovědí

Jak je patrné z grafu č. 15, poprvé u této otázky mohli respondenti zvolit více odpovědí a mimo nabízené možnosti byla jim také ponechána volba pro vlastní vyjádření pomocí polootevřené otázky. Nejvíce respondentů (56 %) se domnívá, že sociální napětí je způsobeno rozdíly mezi politiky a vysokými úředníky na straně jedné a běžnými lidmi na straně druhé. Na druhém místě s téměř totožnou četností výběru (55 %) této možnosti se nachází odpověď *rozdílem mezi bohatými, středně zabezpečenými a chudými*. Napětí ve společnosti vytvářené přítomností rozdílných národnostních a etnických menšin a také

cizinců pociťuje 53 %, což činí 227 respondentů z celkového počtu dotazovaných. Nutno tedy konstatovat, že tento nadpoloviční údaj je poměrně alarmující. Další možnosti již nepodpořila tak velká část respondentů, ale ti kteří ano, tak sociální napětí spatřují v *rozdílu mezi generacemi* (26 %), v *rozdílu mezi venkovským a městským obyvatelstvem* (13 %), v *rozdílu mezi zaměstnavateli a zaměstnanci* (10 %) a v *rozdílu mezi muži a ženami* (9 %). Co se týče vlastních odpovědí respondentů, objevovaly se mnohé různé názory na činitele sociálního napětí, jednu velkou skupinu tvořily především negativní lidské vlastnosti, za hlavní jmenujme intoleranci po všech směrech, sobeckost, hloupost, chamtivost, pýchu, věčnou nespokojenost, závist, neochotu či absenci morálních hranic, empatie a pochopení. Druhá skupina obsahovala poté odůvodnění společenského napětí vzhledem k názorové rozrůzněnosti, nesourodosti životních stylů, nevzdělanosti a neinformovanosti a také vzhledem ke klamavým informacím podávaným mediální scénou. Třetí skupina byla tvořena odpověďmi udávajícími jako zdroj napětí vysoké daně, zvýhodňování jedné skupiny obyvatel na úkor druhé, podřizování země rozhodnutím Evropské Unie, státní politikou jako takovou, a to i při řešení otázky etnických a národnostních minorit. Za poměrně dosti pozitivní můžeme považovat fakt, že v odpovědích respondentů se převážně vyskytovalo nejvíce kritiky ohledně české veřejnosti na rozdíl od přisuzování problémů vnějším vlivům či minoritám.

Otázka č. 16: Obohacují příslušníci menšin a cizinci českou společnost (např.: svou kulturou, hodnotami, zvyky, náboženstvím)?

Mírně nadpoloviční většina (56 %) neboli 240 respondentů se domnívá, že přítomností národnostních a etnických menšin či cizinců nedochází k obohacování společnosti, potažmo nepřináší nic, co bychom potřebovali nebo oceňovali, a tudíž nejsou připraveni na vývoj směrem k multikulturní společnosti. Na druhou stranu 27 % dotazovaných připouští, že by k nějakému obohacování mohlo docházet a 12 % je o této skutečnosti přesvědčeno, souhrnně tedy můžeme říci, že 39 % respondentů je otevřeno odlišné kultuře. Opět, jako v předchozích otázkách, 5 % respondentů využilo možnost *nevím* (viz graf č. 16).

Otázka č. 17: Poškozují příslušníci menšin a cizinci českou společnost (např.: kriminalitou, nemocemi, obsazováním pracovních míst)?

Relativně alarmující je četnost odpovědí ohledně pomyslného narušování společnosti vzhledem k přítomnosti odlišných národností, etnik a cizinců, neboť tento názor zastává 68 %

respondentů, což činí 294 z celkového počtu dotazovaných (viz graf č. 17). O opačném úsudku, a sice nepoškozování české společnosti, je přesvědčeno pouhých 27 % respondentů, 4 % dotazovaných nemají na tuto položku názor. Zajímavé je, že přesně 50 % těch respondentů, kteří v otázce č. 16 odpověděli, že cizinci a příslušníci minorit společnost obohacují, u této otázky následně zvolili možnost, že minoritní příslušníci a cizinci společnost poškozují.

Otázka č. 18: Sledujete problematiku menšin v médiích (např.: v televizi, na internetu)?

Jak lze vyvodit z grafu č. 18, převážná část respondentů (67 %) sleduje otázku národnostních a etnických minorit prostřednictvím mediální scény, 2 % respondentů se nevyjádřily a přibližně třetina (31 %) dotazovaných pomocí médií problematiku menšin nesleduje.

Otázka č. 19: Jaký způsob je dle Vás vhodný pro začlenění příslušníků menšin a cizinců do české společnosti?

Tato otázka je po otázce č. 15 v pořadí druhá, u které mohli respondenti volit libovolnou kombinaci možností, a tudíž součet jednotlivých položek netvoří 100 %. Je zde zařazena opět i polootevřená otázka za účelem uspokojení potřeby vyjádření se respondentů k takto diskutované problematice. Možnost segregace prezentovanou výroky *jako začleňování příslušníků menšin je zbytečnými státními výdaji, měli by být co nejméně ve styku s většinovou společností*, či *pokud se zde příslušníkům minorit nelíbí, tak tu žít nemusí*, podporuje 16 % respondentů. Integrovaná strategie začleňování minorit do společnosti parafrázována jako *zařazení příslušníků menšin do společnosti s právem se zachovávat a rozvíjet vlastní jazyk, kulturu, tradice, zvyky, náboženství, ale to samé samozřejmě respektovat i u většinové společnosti*, je kvitována 33 % dotazovaných. S poslední nabízenou položkou charakteristickou prvky asimilace ve znění, *příslušníci menšin by se měli naučit český jazyk a hlavně se přizpůsobit v co možná největší míře většinové společnosti, jejím hodnotám, tradicím, zvykům, náboženství, atd.*, se ztotožňuje 46 % respondentů (viz graf č. 19). Nejmenší podíl je tvořen vlastními odpověďmi respondentů, a to v 5 % případech, v nichž se nejvíce objevují odpovědi, které znamenají kombinaci všech tří nabízených hlavních možností, a sice v podobě integrace s velmi znatelnými prvky asimilace a v případě neprojevení snahy a respektu příslušníků menšin i jejich následná segregace. Největší důraz je u většiny

respondentů kladen na znalost českého jazyka u příslušníků minorit, dále pak na dodržování právních norem většinové společnosti, respektování majoritní společnosti jako takové, nezneužívání demokratických poměrů a z nich plynoucích státních financí, a v neposlední řadě je dotazovanými zmiňováno oboustranná tolerance základních práv a svobod, a to jak příslušníky etnických a národnostních menšin, tak členy české společnosti.

Otázka č. 20: Máte nějaké dlouhodobější osobní zkušenosti s příslušníky menšin (např. ze sousedství, zaměstnání)?

Dlouhodobější zkušenosti s příslušníky národnostních a etických minorit má 67 % respondentů, absenci těchto zkušeností vykazuje 33 % dotazovaných (viz graf č. 20).

Otázka č. 21: Přátelíte se s nějakými příslušníky menšin (např.: s Němci, Ukrajinci, Vietnamci, Rusy)?

Dle grafu č. 21 přátelský vztah s příslušníkem či příslušníky etnických a národnostních menšin udržuje 43 % respondentů a větší polovina (56 %) dotazovaných poté vztah založený na přátelství s příslušníky minorit nenavázala, 6 respondentů si není jisto.

Otázka č. 22: Měli jste s příslušníkem některé z menšin osobní konflikt?

Ke konfliktu s příslušníkem národnostní nebo etnické menšiny nedošlo u 63 % respondentů, což činí 272 z celkového počtu dotazovaných. Naopak konflikt ať už v jakékoliv podobě proběhl u 36 % respondentů, 6 dotazovaných zvolilo odpověď *nevím* (viz graf č. 22).

Otázka č. 23: Pokud ano, jaká byla povaha tohoto konfliktu? – možnost více odpovědí

Jak můžeme pozorovat na grafu č. 23, respondenti měli u této otázky možnost více odpovědí, či odpovědi vlastní pomocí polootevřené otázky. Nejčastěji respondenty označovaný konflikt, v 73 % případů, je slovní výměna názorů, následuje újma na majetku v 41 % a újma na těle v 21 % případů. Nejčastějšími vlastními odpověďmi, jež dotazovaní zmiňují, jsou obtěžování (a to zejména ženského pohlaví) ze strany příslušníků národnostních a etnických menšin a vyhrožování. Dále pak za konflikt respondenti považují i obtěžování

ve formě hluku, výtržnictví, nepřijatelného jednání, nedodržování a zhoršování hygienických podmínek, či újmu, kterou příslušníci minorit způsobili jejich blízkému okolí.

Otázka č. 24: Setkali jste se ve svém blízkém okolí (např.: rodina, vrstevníci) s negativním postojem k menšinám?

V drtivé většině, 88 % případů, se respondenti setkali s negativním postojem vůči příslušníkům etnických a národnostních menšin, což značí o relativně rozšířeném odmítavém postoji majoritní společnosti alespoň k vybraným minoritám, a také o hojném základu pro vznik předsudečného jednání a utváření názorů, které jedinci mohou přejímat v průběhu socializace například od rodičů, blízkého rodinného kruhu či vrstevníků. Pouze 10 % dotazovaných se v průběhu života neseťkalo s negativním postojem k příslušníkům menšin a 2 % respondentů neví, zdali se s takovým postojem někdy setkalo (viz graf č. 24).

Otázka č. 25: Vadilo by Vám, kdyby Vaši sousedé byli příslušníky nějaké národnostní menšiny (např.: Slováci, Vietnamci, Poláci)?

Co se týče obecně odmítavého postoje české společnosti k etnickým a národnostním menšinám, sousedství by s jejich příslušníky nepřijalo pouze 18 % respondentů, naopak takové sousedství vnímané jako bezproblémové by přijaly tři čtvrtiny dotazovaných (75 %), což lze považovat za relativně velmi pozitivní výsledek, 7 % respondentů si není jisto, zdali by takové sousedství přijali, či nepřijali (viz graf č. 25).

Otázka č. 26: Vadilo by Vám sdílet sousedství s příslušníky romské menšiny?

Graf č. 26 ilustruje odmítavý postoj české společnosti k příslušníkům romské menšiny, oproti výše uvedeným obecně odmítavým postojům veřejnosti vůči sousedství s menšinami se u této otázky procentuální podíly značně liší. Sousedství s příslušníky romské minority za přijatelné považuje pouhých 14 % dotazovaných, oproti tomu celých 79 % by sousedství s Romy vnímalo jako problémové a nepřijatelné, rovněž jako u předchozí otázky 7 % respondentů neví, zdali by takové soužití pro ně bylo přijatelným, či naopak. Zajímavé je, že téměř tři čtvrtiny (74 %) z těch respondentů, kteří uvedli v předchozí otázce, že by sousedství s příslušníky minorit považovali za přijatelné, v sousedství s romskou menšinou zaujímají nesouhlasný postoj a taková situace pro ně není přijatelná. To svědčí o záporném

postoji k Romům, nikoliv o xenofobním postoji k etnickým a národnostním menšinám jako celku.

Otázka č. 27: Máte nějaké dlouhodobější osobní zkušenosti s Romy (např. ze sousedství, zaměstnání)?

Zkušenosti načerpané za delší časový úsek a ne pouze při běžném denním styku má s Romy 67 % respondentů, na druhé straně 33 % dotazovaných takovými zkušenostmi nedisponuje (viz graf č. 27).

Otázka č. 28: Pokud ano, odkud tedy? – možnost více odpovědí

V souvislosti s předešlou otázkou respondenti měli uvést původ svých dlouhodobějších zkušeností s Romy. Nejčastější zkušenost respondentů s romskou menšinou je zprostředkována sousedstvím (70 %), dále pak sdílením vzdělávací instituce (44 %) a sdílením zaměstnání (26 %). Co se týče užšího osobního kontaktu s Romy, přátelský vztah je udržován v 13 % případů a romantický vztah následně pouze v 2 % případů (viz graf č. 28), což vypovídá o zjevné sociální distanci mezi romskou menšinou a majoritní společností, jež z převážné části neakceptuje s Romy ani sousedský, natož přátelský či dokonce romantický vztah. Respondenti (1 %) využilo možnost jiné odpovědi, než poskytovaly nabízené položky, jejich vlastní osobní zkušenosti pocházejí z adopce romských dětí, poskytování podnájmů romské rodině a z dobrovolnické činnosti v podobě doučování romských dětí. Ve vlastních odpovědích se vyskytovala nejčastěji možnost získávání zkušeností s romskou menšinou prostřednictvím osobních zkušeností (setkávání v parku, centru města, městské hromadné dopravě, zastavárně, při prodeji drog a díky návštěvám příbuzných ve stejném bytovém domě), ovšem považovat nahodilé setkávání s Romy v běžném každodenním životě za dlouhodobější osobní zkušenost je poněkud nepatřičné.

Otázka č. 29: Zjišťujete si nějaké informace o romské menšině (např.: o historii, kultuře, hodnotách či současné situaci atd.)?

Jak je patrné z grafu č. 29, převážná většina, přesněji celých 67 %, respondentů si nezjišťuje informace týkající se romské menšiny, 33 % dotazovaných poté naopak poznatky o historii, kultuře, hodnotách a současné situaci Romů vyhledává.

Otázka č. 30: Pokud ano, prostřednictvím jakého zdroje tedy informace získáváte? – možnost více odpovědí

Naprostá většina dotazovaných si nejčastěji, a sice v 88 % případů, informace o romské menšině získává prostřednictvím masmédií, využívaných nejčastěji širokou veřejností, jako je televize, internet a rozhlas. V četnosti využívání vzhledem k čerpání poznatků se na druhém místě umístila literatura a časopisy, jež využívají respondenti v 51 % případů. Dále se pak respondenti informace dozvídají pomocí vyučujících (31 %), přátel (24 %) a rodiny (10 %). Ve výčtu vlastních odpovědí, co se týče získávání poznatků o Romech, se nejčastěji vyskytuje přímý kontakt s Romy, jež respondenti udržují či udržovali skrze sousedství, zaměstnání či školení, a v neposlední řadě také studium historie a sociální a kulturní antropologie (viz graf č. 30).

Otázka č. 31: Souhlasíte se státní politikou pro řešení otázky romské menšiny pomocí opatření jako např.: uhrazení školního výletu, finanční bonus za ukončení vysokoškolského vzdělání?

Tato otázka byla zařazena pro získání názoru respondentů ohledně podpory kroků státní politiky v řešení romské otázky týkajících se „přímo patrných“ financí. Dle grafu č. 31 převážná většina respondentů (88 %) nesouhlasí s pozitivně diskriminačními opatřeními zahrnujícími finance, naopak 6 % dotazovaných se k takto orientovaným krokům staví pozitivně, z toho 5 % odpovědělo *spíše ano*, a pouhé 1 % *ano*. Odpověď *nevím* zvolilo v tomto případě 6 % respondentů.

Otázka č. 32: Souhlasíte se státní politikou pro řešení otázky romské menšiny pomocí opatření jako např.: povinné kvóty ohledně počtu Romů zaměstnaných ve státní sféře, přední umístění ve školách či na úřadu práce?

Záměr této otázky je obdobný jako u té předchozí, avšak se obměněním části, jež zaměřena na finance, a to takových způsobem, aby nebyly na první pohled „přímo patrné“. I přes absenci finančního zaměření se procentuální údaje nijak zvláště neobměnily, avšak nutno konstatovat, že souhlasné postoje respondentů s pozitivní diskriminací tohoto typu

mírně stouply, neboť se objevují u 15 % dotazovaných. Nesouhlasný postoj zastává 73 % a odpovědi si není jisto 12 % respondentů (viz graf č. 32).

Otázka č. 33: Myslíte si, že jsou Romům vypláceny vyšší sociální dávky, nežli ostatním občanům?

Jak znázorňuje graf č. 33, 66 % dotazovaných je přesvědčeno o skutečnosti, že příslušníci romské menšiny pobírají vyšší sociální dávky, nežli členové majoritní společnosti, 10 % respondentů neví, zdali je Romům vypláceno více financí prostřednictvím sociálních dávek, a 24 % dotazovaných se domnívá, že příslušníci romské minority nepobírají vyšší sociální dávky než je tomu u většinové společnosti.

Otázka č. 34: Myslíte si, že Romové páchají kriminální činnost ve větší míře, nežli ostatní občané?

Nejvyšší podíl respondentů (76 %) se domnívá, že se příslušníci romské menšiny dopouští kriminální činnosti ve větší míře, nežli členové majoritní společnosti, naproti tomu je o opaku přesvědčeno pouze 17 % dotazovaných a 7 % si zvolilo možnost odpovědět *nevím* (viz graf č. 34).

Otázka č. 35: Viděli jste někdy na vlastní oči páchat Roma kriminální činnost?

Dle grafu č. 35 můžeme říci, že 68 % dotazovaných mělo možnost pozorovat příslušníka romské menšiny při kriminální činnosti, 5 % respondentů si není jistých, a 27 % dotazovaných nevidělo Roma páchat nějaký druh trestné činnosti. Pokud se zaměříme na porovnání odpovědí jednotlivých respondentů u této a předchozí otázky zjistíme, že téměř tři čtvrtiny dotazovaných (74 %), kteří jsou přesvědčeni o vyšší kriminální činnosti páchané Romy, zároveň odpověděli, že viděli Roma páchat kriminální činnost na vlastní oči. Zbýlých 26 % je tedy přesvědčeno o vysoké kriminalitě Romů, i přesto, že nikdy nespatriilo příslušníka romské menšiny trestný čin konat, což můžeme do jisté míry považovat za předsudečné smýšlení.

Otázka č. 36: Vyberte prosím z následujících tvrzení ta, která považujete za pravdivá. – možnost více odpovědí

U poslední otázky měli respondenti zvolit libovolný počet výroků dle toho, zda se s nimi ztotožňují a považují je tak za pravdivé. Každá zvolená minoritní skupina byla opatřena pozitivně a negativně laděným tvrzením, jež bylo utvořeno jak na základě ustálených stereotypních postojů, tak i zobecněných „pravdivých“ charakteristik, které jsou více či méně zakotveny v povědomí české veřejnosti. Vzhledem k nemalému rozsahu jednotlivých tvrzení byla do příslušného grafického znázornění č. 36 použita pouze zkrácená verze. Tvrzení, že *Ukrajinci zbytečně zabírají Čechům volná pracovní místa a zvyšují tak nezaměstnanost*, podporují respondenti pouze v 15 % případů, a oproti tomu tvrzení, že *Ukrajinci obsazují pracovní místa s nízkým finančním ohodnocením, kterými by Češi pohrdli*, podporuje 72 % dotazovaných. S výrokem *Vietnamci prodávají padělané výrobky a okrádají tak stát na daních* vyjadřuje souhlasný postoj 37 % a s tvrzením, že *Vietnamci jsou pracovití a slušní lidé*, poté 62 % respondentů. Výrok *Rusové jsou alkoholici a agresori* je přijatelný pro 27 % dotazovaných a tvrzení, že *Rusové jsou hrdí, disciplinovaní a tvrdě pracující lidé*, přijímá 12 % respondentů. Souhlasný postoj s výrokem *Poláci, Němci a Slováci způsobují ve společnosti značné problémy* vyjadřuje 6 % dotazovaných a naopak s výrokem, že *Mezi Poláky, Němci a Slováky nejsou lidé, co by vyvolávali mnoho rozruchu a problémů ve společnosti*, celých 51 % respondentů. Co se týče Romů, 70 % dotazovaných se domnívá, že *Romové mají lepší přístup k sociálním dávkám, značně zvyšují kriminalitu a svým chováním obtěžují veřejnost*, a pouze 28 % respondentů souhlasí s výrokem, že *Romové si váží své rodiny, děti jsou pro ně prioritou a chovají úctu ke starším generacím*. Rusové a Romové jsou tedy jedinými skupinami, u kterých četnost souhlasných postojů s negativním výrokem značně přesáhla četnost souhlasných postojů s výrokem pozitivně laděným. U Rusů je tento poměr 27 % ku 12 %, ale u Romů 28 % ku 70%.

6.2. Vyhodnocení statistických hypotéz

Ha (1): Respondenti pociťující sociální napětí ve společnosti způsobené přítomností příslušníků odlišných národností se nedomnívají, že příslušníci menšin obohacují společnost.

H₀ (1): Názor ohledně obohacování společnosti přítomností příslušníků menšin nesouvisí se sociálním napětím způsobeným multietnicitou společnosti.

Tabulková hodnota při jednom stupni volnosti na hladině významnosti 0,05 činí 3,841. Naměřená hodnota **26,172** překračuje tabulkovou hodnotu 3,841. **H₀ (1) tedy zamítáme a přijímáme Ha (1).**

Ha (2): Respondenti pociťující interpersonální nedůvěru jsou zároveň intolerantní vůči sousedství s příslušníky menšin.

H₀ (2): Pociťování nedůvěry ve společnosti nemá vliv na etnickou intoleranci vůči sousedství.

Tabulková hodnota při jednom stupni volnosti na hladině významnosti 0,05 činí 3,841. Naměřená hodnota **5,032** překračuje tabulkovou hodnotu 3,841. **H₀ (2) tedy zamítáme a přijímáme Ha (2).**

Ha (3): Respondenti, kteří se setkali s odmítavým postojem k národnostním a etnickým menšinám ve svém blízkého okolí, zaujímají v současnosti k minoritním příslušníkům také odmítavý postoj.

H₀ (3): Odmítavý postoj vůči příslušníkům národnostních a etnických menšin nesouvisí s odmítavým postojem blízkého okolí k minoritním příslušníkům.

Tabulková hodnota při jednom stupni volnosti na hladině významnosti 0,05 činí 3,841. Naměřená hodnota **1,48** nepřekračuje tabulkovou hodnotu 3,841. **H₀ (3) tedy nezamítáme.**

Ha (4): Respondenti zaujímající negativní postoj vůči menšinám měli s příslušníkem nějaké z menšin osobní konflikt.

H₀ (4): Osobní konflikt s příslušníkem nějaké z menšin nepodmiňuje negativní postoj k příslušníkům menšin.

Tabulková hodnota při jednom stupni volnosti na hladině významnosti 0,05 činí 3,841. Naměřená hodnota **29,462** překračuje tabulkovou hodnotu 3,841. **H₀ (4) tedy zamítáme a přijímáme H_a (4).**

Ha (5): Souhlasný postoj se zachováním identity minorit vyjadřují respondenti mající mezi příslušníky menšin přátele nebo hovořící cizím jazykem.

H₀ (5): Přátelský vztah s příslušníky menšin a znalost cizího jazyka nemá na souhlasný postoj se zachováním identity minorit žádný vliv.

Tabulková hodnota při jednom stupni volnosti na hladině významnosti 0,05 činí 3,841. Naměřená hodnota **1,768** překračuje tabulkovou hodnotu 3,841. **H₀ (5) tedy zamítáme a přijímáme H_a (5).**

Ha (6): Respondenti deklarující nacionalismus zastávají asimilaci menšin jako nejlepší možný způsob jejich soužití s majoritou.

H₀ (6): Na zastávání názoru asimilace menšin nemá deklarace nacionalismu vliv.

Tabulková hodnota při jednom stupni volnosti na hladině významnosti 0,05 činí 3,841. Naměřená hodnota **0,755** nepřekračuje tabulkovou hodnotu 3,841. **H₀ (6) tedy nezamítáme.**

Ha (7): Krajně levicově a pravicově orientovaní voliči se kloní k segregaci jako nejlepšímu možnému způsobu soužití s příslušníky jednotlivých menšin.

H₀ (7): Na zastávání způsobů segregace příslušníků menšin nemá krajně levicová a krajně pravicová politická orientace vliv.

Tabulková hodnota při jednom stupni volnosti na hladině významnosti 0,05 činí 3,841. Naměřená hodnota **0,181** nepřekračuje tabulkovou hodnotu 3,841. **H₀ (7) tedy nezamítáme.**

Ha (8): Pravicově orientovaní voliči s vysokoškolským vzděláním se kloní k integraci jako nejlepšímu možnému způsobu začlenění příslušníků menšin do společnosti.

Ho (8): Pravicová politická orientace a vysokoškolské vzdělání neovlivňuje sklon k souhlasnému postoji s integrací příslušníků minoritních skupin.

Tabulková hodnota při jednom stupni volnosti na hladině významnosti 0,05 činí 3,841. Naměřená hodnota **4,125** překračuje tabulkovou hodnotu 3,841. **Ho (8) tedy zamítáme a přijímáme Ha (8).**

Ha (9): U respondentů, kteří měli osobní zkušenosti s Romy, je výskyt většího podílu respondentů s pozitivním vztahem k romské komunitě.

Ho (9): Na pozitivní vztah k Romům nemají osobní zkušenosti s romskou menšinou žádný vliv.

Tabulková hodnota při jednom stupni volnosti na hladině významnosti 0,05 činí 3,841. Naměřená hodnota **0,61** nepřekračuje tabulkovou hodnotu 3,841. **Ho (9) tedy nezamítáme.**

Ha (10): U respondentů, kteří nejsou informováni o Romech, o jejich historii, kultuře, hodnotách a současné situaci, je nejvíce těch respondentů, kteří zastávají odmítavý postoj k romské menšině.

Ho (10): Na četnost odmítavého postoje vůči romské menšině nemá informovanost o její historii, kultuře, hodnotách a současné situaci žádný vliv.

Tabulková hodnota při jednom stupni volnosti na hladině významnosti 0,05 činí 3,841. Naměřená hodnota **3,898** překračuje tabulkovou hodnotu 3,841. **Ho (10) tedy zamítáme a přijímáme Ha (10).**

Ha (11): Respondenti sledující informace o romské menšině prostřednictvím masmédií se domnívají, že Romům jsou vypláceny vyšší sociální dávky a také, že nadměrně páchají trestnou činností.

Ho (11): Mediální scéna nemá vliv na utváření názoru české společnosti ohledně výhodnějšího vyplácení sociálních dávek a nadměrného páchání trestné činnosti.

Tabulková hodnota při jednom stupni volnosti na hladině významnosti 0,05 činí 3,841. Naměřená hodnota **17,625** překračuje tabulkovou hodnotu 3,841. **Ho (11) tedy zamítáme a přijímáme Ha (11).**

Ha (12): Respondenti s nižší životní úrovní nesouhlasí s uplatňováním státní politiky pozitivní diskriminace romské menšiny.

H₀ (12): Na odmítavý postoj vůči státní politice pozitivní diskriminace romské menšiny nemá životní úroveň respondentů vliv.

Tabulková hodnota při jednom stupni volnosti na hladině významnosti 0,05 činí 3,841. Naměřená hodnota **10,71** překračuje tabulkovou hodnotu 3,841. **H₀ (12) tedy zamítáme a přijímáme Ha (12).**

Ha (13): Respondenti nespokojení s kvalitou života ve společnosti souhlasí s kroky státní politiky ohledně pozitivní diskriminace, v kterých nejsou prvotně patrné finance, nežli s kroky, u nichž finance patrné nejsou.

H₀ (13): Na souhlasný postoj se státní politikou pozitivní diskriminace nemají finance ani spokojenost s kvalitou života ve společnosti vliv.

Tabulková hodnota při jednom stupni volnosti na hladině významnosti 0,05 činí 3,841. Naměřená hodnota **1,338** nepřekračuje tabulkovou hodnotu 3,841. **H₀ (13) tedy nezamítáme.**

7. Shrnutí

Stanovený výzkumný problém, *Jaká je úroveň a kvalita etnického klimatu české společnosti neboli postoje a představy majoritní společnosti o soužití s národnostními a etnickými minoritami v České republice?*, jsme prověřovali na základě hypotéz formulovaných tak, aby co možná v největší míře postihly postoje majoritní společnosti vůči příslušníkům etnických a národnostních menšin, přičemž zvýšená pozornost byla věnována menšině romské. Data pro ověřování platnosti hypotéz byla získána pomocí dotazníkového šetření v rámci kvantitativního výzkumu. Z celkového počtu 13 stanovených hypotéz se nám na jedné straně podařilo potvrdit osm hypotéz (přijali jsme hypotézy alternativní) a na straně druhé se nám nepodařilo potvrdit zbylých pět hypotéz (nezamítli jsme hypotézy nulové).

Na základě ověřených hypotéz tedy můžeme konstatovat, že subjektivní pocitování sociálního napětí vzhledem k přítomnosti příslušníků etnických a národnostních menšin ovlivňuje zastávání negativního názoru na skutečnost, že tito příslušníci obohacují společnost o svou kulturu. Také pocitování interpersonální nedůvěry je zároveň indikátorem intolerance vůči sousedství s příslušníky menšin. Odmítavý až negativní postoj vůči příslušníkům menšin je často způsoben na základě předchozího konfliktu, a tudíž není pravděpodobně vymezen předsudečným smýšlením. Potřebu zachování specifik svébytné identity národnostních a etnických menšin uznávají lidé, co mají mezi příslušníky minorit přátele či ovládají znalost nějakého cizího jazyka. Také i vysokoškolsky vzdělaní pravicoví voliči se přiklání k integraci, jež zahrnuje zachování vlastní kultury, jako k nejlepšímu možnému způsobu začlenění příslušníků menšin do společnosti. Neinformovanost, či lépe řečeno nezájem o informace o romské menšině, její historii, kultuře, hodnotách a současné situaci, je často faktorem odmítavého postoje k Romům samotným. Vstřebávání informací o romské menšině převážně prostřednictvím masmédií značně zkresluje obraz o romské menšině a její problematice, a tak se nemalý podíl obyvatelstva domnívá, že jsou Romům vypláceny vyšší sociální dávky a také, že nadměrně páchají trestnou činností. Nesouhlasný postoj s uplatňováním politiky pozitivní diskriminace romské menšiny je ovlivňován nespokojeností ve svém životě, potažmo se životem v této společnosti a souvisí s mírou životního standardu, neboli pokud je životní úroveň nižší, objevuje se vyšší míra nesouhlasného postoje.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce pojednávající o problematice menšin v České republice je koncipována do dvou na sebe navazujících částí, přičemž v obou z nich je akcentována především romská menšina, a to vzhledem k jejímu značně odlišnému postavení mezi ostatními etnickými a národnostními menšinami v české společnosti. Teoretická část zahrnuje rozbor struktury obyvatelstva české společnosti, a sice s ohledem na početně významné minoritní národnostní skupiny. Dále je pozornost obrácena na postoje majoritní společnosti vůči minoritním skupinám, a také na skutečnosti ovlivňující nahlížení na příslušníky menšin, jako procesy sociální percepce či vliv konstrukce negativního obrazu menšin mediální scénou, jenž je následně přejímán širokou veřejností. V neposlední řadě jsou uváděny koncepce politické integrace, identita menšin, coby základ integrace, a práva minorit potažmo povinnosti státu vůči příslušníkům etnických a národnostních menšin. V této části byl s použitím odborné literatury a vědecky orientovaných časopisů vytvořen základ pro vymezení výzkumného problému a tudíž i stanovení cílů části praktické.

Účelem výzkumného kvantitativního šetření bylo přiblížení etnického klimatu české společnosti neboli postojů a představ většinové společnosti o soužití s příslušníky etnických a národnostních menšin. Po deskripci volby výzkumné metody v podobě dotazníku je nastiňován průběh sběru dat a techniky jejich zpracování. Prezentace výsledků je uvedena ve formě vyhodnocení odpovědí respondentů na jednotlivé otázky a také ověřování platnosti vytyčených statistických hypotéz. Tetování statistických hypotéz bylo prováděno využitím testu dobré shody, a sice testu nezávislosti chí-kvadrát (χ^2) pro čtyřpolní tabulku. Přijaté hypotézy a závěry z nich vyvozené jsou následně okomentovány ve shrnutí této části.

Nejen otázka problematiky menšin jako takové, ale i samotného etnického klimatu je velice rozměrným a zároveň aktuálním tématem. Postoje majority při hodnocení skutečnosti, zdali se Česká republika ubírá směrem ke xenofobně uzavřené a homogenní či kulturně a etnicky otevřené společnosti, ukázaly, že se nacházíme někde v půli cesty, což odpovídá poloze našeho státu mezi západní a východním evropským blokem. Výrazně špatný vztah majority k vybraným národnostním menšinám pozorovat nelze. Výsledky vlastního výzkumného šetření v podstatě více či méně kopírují uvedenou literaturu. Nejpříznivější postoj respondenti chovají ke Slovákům, Polákům a Němcům, neboť jsou to jedinci pocházející z obdobných etnických a kulturních kořenů, vyznávající podobné hodnoty a tradice. Především pak Poláci a Slováci jsou pozitivně vnímáni nejen vzhledem k etnické

a kulturní „shodě“, ale také díky jazykové příbuznosti. Osoby z méně vyspělých zemí jako Ukrajinci a Rusové jsou tradičně vnímáni spíše negativně, což se v šetření potvrdilo u ruské minority, ale ukrajinská menšina již tak odmítána není a můžeme tedy říci, že postoj majoritní společnosti vůči Ukrajincům se zlepšuje. Stejný jev můžeme konstatovat i u menšiny Vietnamské, jež je i přes svou etnickou odlišnost, svébytnou kulturu a jistou uzavřenost vůči většinové společnosti stále lépe přijímána. Tradičně největší míra distance a negativních postojů je vztahována k menšině romské, na které se silně podepisují předsudky a stereotypy utvrzované mediální scénou, jež vedou k marginalizaci, sociální exkluzi, následné stigmatizaci a z ní vyplývající diskriminaci. Dle odpovědí respondentů na otázky týkající se obohacování a ohrožování české společnosti přítomností národnostních a etnických menšin či cizinců, můžeme považovat českou společnost za spíše intolerantní, či jinak, nepřipravenou na multietnické složení obyvatelstva multikulturní společnosti.

Česká společnost musí překonat vžitě stereotypní postoje nedůvěry, ochranitelské sklony k území státu a přijmout kulturní rozmanitost nejen mezistátní, ale i vnitrostátní, neboť právě etnické poměry jsou ukazatelem kvality uplatňování demokratických poměrů a kvality života ve společnosti. Pomocí integračních koncepcí by příslušníci menšin měli mít možnost aplikovat všechny složky svých specifických projevů kultury, ale sklon české veřejnosti stále tíhnoucí k asimilaci tuto vizi znemožňuje. Tato skutečnost zcela jistě není dobrou cestou k společnému soužití, pokud nebudou všechny minority uznány se zřetelnou kulturní identitou a bude tak nadále docházet k potlačování jejich kultury, zřetelné disharmonii se z naší společnosti jen tak nevytratí. Koexistence menšin a majoritní společnosti by totiž v ideálním případě měla být na bázi paralelního soužití na základě vzájemné úcty, tolerance, respektu a porozumění. Úkolem české společnosti je tedy zejména rozvoj občanské společnosti, založené na bázi otevřenosti k začleňování menšin, neboť až po té dojde k uvolnění etnického napětí a zmírnění konfliktů a na kulturní pluralitu a interkulturalismus bude pohlíženo jako na obohacující prvek společnosti.

SEZNAM LITERATURY

Monografie

ALEXANDER, Jeffrey, C., 2006. *Ústřední solidarita, etnická okrajová skupina a sociální diferenciacce*. In: MARADA, Radim, ed. *Etnická různost a občanská jednota*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 16-49. ISBN 80-7325-111-6.

ALLPORT, Gordon W., 2004. *O povaze předsudků*. 1. vyd. Praha: Prostor. 576 s. ISBN 80-7260-125-3.

BARŠA, Pavel, 2003. *Politická teorie multikulturalismu*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 374 s. ISBN 80-7325-020-9.

BAUMANN, Zygmunt, 2006. *Úvahy o postmoderní době*. 2. vyd. Praha: Slon. 166 s. ISBN 80-86429-11-3.

BERGER, Peter, L., LUCKMANN, Thomas, 1999. *Sociální konstrukce reality*. Pojednání o sociologii vědění. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 214 s. ISBN 80-85959-46-1.

BITTNEROVÁ, Dana, 2005. *Sebepojetí etnik v „otevřené“ české společnosti*. In: BITTNEROVÁ, Dana, MORAVCOVÁ, Mirjam, a kol. *Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*. 1. vyd. Praha: Sofis, Pastelka, s. 5-13. ISBN 80-902785-8-2.

BORÁK, Mečislav, 1999. *Polská menšina v České republice*. In: GABAL, Ivan, a kol. *Etnické menšiny ve střední Evropě*. Konflikt nebo integrace. 1. vyd. Praha: G plus G, s. 120-126. ISBN 80-86-103-23-4.

DRBOHLAV, Dušan, 2001. *Mezinárodní migrace obyvatelstva-pohyb i pobyt (Alenky v říši divů)*. In: ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice*. My a oni v multikulturní společnosti 21. století. 1. vyd. Praha: Portál, s. 17-38. ISBN 80-7178-648-9.

ERIKSEN, Thomas H., 2007. *Antropologie multikulturních společností*. Rozumět identitě. 1. vyd. Praha: Triton. 268 s. ISBN 978-80-7254-925-2.

ERIKSEN, Thomas H., 2008. *Sociální a kulturní antropologie*. Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál. 1. vyd. Praha: Portál. 408 s. ISBN 978-80-7367-465-6.

ERIKSEN, Thomas H., 2012. *Etnicita a nacionalismus*. Antropologické perspektivy. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). 352 s. ISBN 978-80-7419-053-7.

FRIŠTĚNSKÁ, Hana, HAIŠMANN, Tomáš, VÍŠEK, Petr. *Informace o stavu romské menšiny v České republice*. In: LISÁ, H., ed. *Romové v České republice*. 1945-1998, Sešity pro sociální politiku. 1 vyd. Praha: Socioklub. s. 473-507. ISBN 80-902260-7-8.

- GABAL, Ivan, a kol., 1999a. *Etnické menšiny ve střední Evropě*. Konflikt nebo integrace. 1. vyd. Praha: G plus G. 339 s. ISBN 80-86-103-23-4.
- GABAL, Ivan, 1999b. Zahraniční inspirace k integraci Romů. In: LISÁ, H., ed. *Romové v České republice. 1945-1998, Sešity pro sociální politiku*. 1 vyd. Praha: Socioklub. s. 67 - 89. ISBN 80-902260-7-8.
- GELLNER, Ernest, 1993. *Národy a nacionalismus*. 2. vyd. Praha: Josef Hříbal. 155 s. ISBN 80-901381-1-X.
- GORAL, Ladislav, 2008. Romové a Evropa. In: ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Multikulturní výchova v praxi. 2. vyd. Praha: Portál, s. 129-131. ISBN 978-80-7367-182-2.
- HAYES, Nicky, 2009. *Základy sociální psychologie*. 5. vyd. Praha: Portál. 168 s. ISBN 978-80-7367-639-1.
- HERNOVÁ, Šárka, 1998. Poznámky k otázce formování vědomí národnostní příslušnosti. In: SOKOLOVÁ, Gabriela, ŠRAJEROVÁ, Olga, ed. *Národnostní menšiny a majoritní společnost v České republice a v zemích střední Evropy v 90. letech XX. století*. 1. vyd. Slezský ústav SZM v Opavě a Dokumentační a informační středisko Rady Evropy v Praze, s. 48-56. ISBN 80-86224-04-X.
- JANDOUREK, Jan, 2001. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál. 285 s. ISBN 80-717-8535-0.
- JIRASOVÁ, Martina, POSPÍŠIL, Milan, SULITKA, Andrej, 2008. Národnostní menšiny v České republice. In: ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Multikulturní výchova v praxi. 2. vyd. Praha: Portál, s. 89-122. ISBN 978-80-7367-182-2.
- KALIBOVÁ, Květa, 1999. Romové z pohledu statistiky a demografie. In: LISÁ, H., ed. *Romové v České republice. 1945-1998, Sešity pro sociální politiku*. 1 vyd. Praha: Socioklub. s. 91 -114. ISBN 80-902260-7-8.
- KAPLAN, Petr, 1999. Romové a nezaměstnanost neboli zaměstnatelnost Romů v České republice. In: LISÁ, H., ed. *Romové v České republice. 1945-1998, Sešity pro sociální politiku*. 1 vyd. Praha: Socioklub. s. 352 - 377. ISBN 80-902260-7-8.
- KATRŇÁK, Tomáš, RABUŠIC, Ladislav, 2002. Anomie a vztah k minoritám v české společnosti. In: SIROVÁTKA, Tomáš, ed. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. 1 vyd. Brno: Masarykova univerzita a Georgetown, s. 95-107. ISBN 80-86251-13-6.
- LEONTIYEVA, Yana, NOVOTNÝ, Lukáš, 2010. Je česká společnost tolerantní? Postoje vůči národnostním menšinám. In: MAŘÍKOVÁ, Hana, KOSTELECKÝ, Tomáš, LEBEDA, Tomáš, ŠKODOVÁ, Markéta, eds. *Jaká je naše společnost? Otázky, které si často klademe*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), s. 216-230. ISBN 978-80-7419-025-4.

- MAREŠ, Petr, 2002. Marginalizace, sociální vyloučení. In: SIROVÁTKA, Tomáš, ed. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. 1 vyd. Brno: Masarykova univerzita a Georgetown, s. 211-224. ISBN 80-86251-13-6.
- MAŘÍKOVÁ, Hana, PETRUSEK, Miloslav, VODÁKOVÁ, Alena, 1996. *Velký sociologický slovník*. I. svazek, A-O. 1.vyd. Praha: Karolinum. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.
- MORAVEC, Štěpán, 2006. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. In: HIRT, Tomáš, JAKOUBEK, Marek, eds. „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, s 11-69. ISBN 80-86898-76-8.
- MÜLLEROVÁ, Petra, 2008. Vietnamské etnikum v České republice. In: ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Multikulturní výchova v praxi. 2. vyd. Praha: Portál, s. 134-145. ISBN 978-80-7367-182-2.
- NAVRÁTIL, Pavel, a kol., 2003. *Romové v české společnosti*. Jak se nám žije a jaké má naše soužití vyhlídky. 1. vyd. Praha: Portál. 224 s. ISBN 80-717-8741-8.
- NEČAS, Ctibor, 1999. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 129 s. ISBN 80-7067-952-2.
- NOVÁK, Karel A., 2004. Romové, nacionalismus a rozvojové programy. In: JAKOUBEK, Marek, HIRT, Tomáš, eds. *Romové: Kulturologické etudy*. Etnopolitika, příbuzenství a sociální organizace. 1 vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 134-154. ISBN 80-86473-83-X.
- PRŮCHA, Jan, 2006. *Multikulturní výchova*. Příručka (nejen) pro učitele. 1. vyd. Praha: Triton. 252. s. ISBN 80-7254-866-2.
- PRŮCHA, Jan. 2001. *Multikulturní výchova*. Teorie-praxe-výzkum. 1. vyd. Praha: ISV nakladatelství. 211 s. ISBN 80-85866-72-2.
- ŘÍČAN, Pavel, 1998. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti. 1. vyd. Praha: Portál. 144 s. ISBN 80-7178-250-5.
- SEDLÁKOVÁ, Lenka, 2002a. Proměny hranic v moderní společnosti: od marginality k marginalizaci, od inkluzivní k exkluzivní společnosti. In: SIROVÁTKA, Tomáš, ed. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. 1 vyd. Brno: Masarykova univerzita a Georgetown, s. 211-224. ISBN 80-86251-13-6.
- SEDLÁKOVÁ, Renáta. 2002b. Menšiny v denním tisku (zpráva o výzkumu). In: SIROVÁTKA, Tomáš, ed. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. 1 vyd. Brno: Masarykova univerzita a Georgetown, s. 109-130. ISBN 8086251136.
- SEDLÁKOVÁ, Renáta. 2002c. Romská problematika v denním tisku (případová studie). In: SIROVÁTKA, Tomáš, ed. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. 1 vyd. Brno: Masarykova univerzita a Georgetown, s. 131-160. ISBN 8086251136.

SEKYT, Viktor, 2001. Romové. In: ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. 1. vyd. Praha: Portál, s. 119-125. ISBN 80-7178-648-9.

SEKYT, Viktor, 2008. Odlišnosti mentality Romů a původ těchto odlišností. In: ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu. Multikulturní výchova v praxi*. 2. vyd. Praha: Portál, s. 123-128. ISBN 978-80-7367-182-2.

SEVEROVÁ, Marcela, 2002. Romství ve smíšeném manželství. In: SIROVÁTKA, Tomáš, ed. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. 1 vyd. Brno: Masarykova univerzita a Georgetown, s. 211-224. ISBN 80-86251-13-6.

STRAUSS, Claude Lévi, 1996. *Myšlení přírodních národů*. 1. vyd. Praha: Dauphin. 365 s. ISBN 80-901842-9-4.

STÝSKALÍKOVÁ, Věra, 2004. Modely přístupu k národnostním menšinám a imigrantům a jejich projevy v české politice. In: MAREŠ, Miroslav, KOPEČEK, Lubomír, PEČINKA, Pavel, STÝSKALÍKOVÁ Věra. *Etnické menšiny a česká politika. Analýza stranických přístupů po roce 1989*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 8-31. ISBN 80-7325-050-0.

SURYNEK, Alois, KOMÁRKOVÁ, Růžena, KAŠPAROVÁ, Eva, 2001. *Základy sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Management Press. 160 s. ISBN 80-7261-038-4.

ŠATAVA, Leoš, 1994. *Národnostní menšiny v Evropě*. Encyklopedická příručka. 1. vyd. Praha: Ivo Železný. 385 s. ISBN 80-711-6375-9.

ŠIMÍKOVÁ, Ivana, BUČKOVÁ, Petra, SMÉKAL, Vladimír, 2003. Kvalita multietnického soužití. In: NAVRÁTIL, Pavel, a kol. *Romové v české společnosti. Jak se nám žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. 1. vyd. Praha: Portál, s. 105-130. ISBN 80-717-8741-8.

ŠIMÍKOVÁ, Ivana, 2003. Romové jako sociálně vyloučená skupina. In: NAVRÁTIL, Pavel, a kol. *Romové v české společnosti. Jak se nám žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. 1. vyd. Praha: Portál, s. 56-77. ISBN 80-717-8741-8.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana, 2001. O komunikaci s druhými. In: ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. 1. vyd. Praha: Portál, s. 13-16. ISBN 80-7178-648-9.

ŠRAJEROVÁ, Oľga, 1999. Sociálna štruktúra a národné vedomie národnostných menšín. In: MACHAČOVÁ, Jana, MATĚJÍČEK, Jiří, ed. *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě*. 1 vyd. Slezský ústav SZM v Opavě a Dokumentační a informační středisko Rady Evropy při Evropském informačním středisku UK v Praze, s. 52-62. ISBN 80-86224-10-4.

TESAŘ, Filip, 2007. *Etnické konflikty*. 1. vyd. Praha: Portál. 251 s. ISBN 978-80-7367-097-9.

TOUŠEK, Ladislav, 2006. Kultura chudoby, underclass a sociální vyloučení. In: HIRT, Tomáš, JAKOUBEK, Marek, eds. „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 288-321. ISBN 80-86898-76-8.

UHEREK, Zdeněk, NOVÁK Karel A., 2002. Etnická identita Romů. In: VAŠEČKA, Michal, ed. *Čačipen pal o Roma*. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. 1.vyd. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 93-110. ISBN 80-88935-41-5.

VAŠEČKA, Michal, 2002. Vzťah majority k Rómom. In: VAŠEČKA, Michal, ed. *Čačipen pal o Roma*. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. 1.vyd. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 335-351. ISBN 80-88935-41-5.

Elektronické knihy

DIJK, Teun A. van, 1987. *Communicating racism*. Ethnic Prejudice in Thought and Talk. [online]. 1. ed. Beverly Hills: Sage publications. [cit. 2014-12-17]. ISBN 0-8039-3627-3. Dostupné z: <http://www.discourses.org/OldBooks/Teun%20A%20van%20Dijk%20%20Communicating%20Racism.pdf>.

RABUŠIC, Ladislav, HAMANOVÁ, Jana, 2009. *Hodnoty a postoje v ČR 1991-2008*. Pramenná publikace European Values Study. [online] 1. vyd. Brno: Muni Press.[cit. 2014-11-20]. ISBN 978-80-2104-952-9. Dostupné z: https://is.muni.cz/repo/856411/Hodnoty_a_postoje_yqmbvabi.pdf.

SCHAEFER, Richard T., 2012. *Racial and Ethnic Groups* [online]. 13. ed. New Jersey: Merrill Prentice Hall. [cit. 2014-11-12]. ISBN 1-256-48952-2. Dostupné z: <https://www.scribd.com/doc/142232032/Racial-and-Ethnic-Groups-13e-Ch01-1#scribd>.

Příspěvky v odborných časopisech

ATKINSON, Rob. 2000. Občanství a boj proti sociální exkluzi v kontextu reformy sociálního státu. *Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity: Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, č. 5, s. 47-65. ISSN 1212-365X.

BURJANEK, Aleš, 2001. Xenofobie po česku-jak si stojíme mezi Evropany? *Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity: Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, č. 6, s. 73-89. ISSN 1212-365X.

HAVLÍK, Radomír. Postoje k cizincům a menšinám ve světle sociologického výzkumu. *Paideia: Philosophical E-Journal of Charles University* [online].Praha: PF UK, 2007, 4(1/2), s. 1-7 [cit. 2015-03-26]. ISSN 1214-8725. Dostupné z: <http://paideia.pedf.cuni.cz/download/havlik.pdf> >.

HORÁKOVÁ, Markéta, 1997. Problémy integrace etnických menšin. *Sociální politika*, Praha: VÚPSV v.v.i., č. 3, s. 4-6. ISSN 0049-0961.

KONVIČKA, Libor, 2001. *Jsou Češi nacionalisty a xenofoby?* Tisková konference STEM, 19. 12. 2001. [online]. [cit. 2015-01-24]. Dostupné z: <<http://www.stem.cz/clanek/208>> – plná verze poskytnuta na vyžádání.

MAREŠ, Petr, 2000. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, č. 3, s. 285-297. ISSN 0038-0288.

RABUŠIC, Ladislav, 2000. Koho Češi nechtějí? *Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity: Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, č. 1, s. 67-85. ISSN 1212-365X.

SARACENO, Chiara. 2001. Social exclusion: Cultural Roots and Diversities of a Popular Concept. *University of Turin, paper presented at the conference on 'Social Exclusion and Children', Institute for Child and Family Policy, Columbia University* [online]. Columbia University Press, s. 1 - 26. [cit. 2015-01-16]. Dostupné z: <<http://www.childpolicyintl.org/publications/Saraceno.pdf>>.

Elektronické zdroje

Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR v.v.i., 2015a. *Tisková zpráva: Postoje české veřejnosti k cizincům – únor 2015*[online]. [cit. 2015-03-01].

Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7350/f3/ov150303b.pdf>.

Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR v.v.i., 2015b. *Tisková zpráva: Názory veřejnosti na usazování cizinců v ČR – únor 2015*[online]. [cit. 2015-03-02].

Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7349/f3/ov150303a.pdf>.

Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR v.v.i., 2015c. *Tisková zpráva: Vztah Čechů k národnostním skupinám žijícím v ČR – únor 2015* [online]. [cit. 2015-03-12]. Dostupné z:

<http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7352/f3/ov150306.pdf>.

Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR v.v.i., 2005. *Sociální rozdíly mezi skupinami*. [online]. [cit. 2015-02-21]. Dostupné z:

<http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a3269/f3/100541s_ov51220.pdf>.

Český statistický úřad, 2011. *Národnostní struktura obyvatel - 2011* [online]. [cit. 2015-02-16]. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20551765/170223-14.pdf/d0d27736-ef15-4f4f-bf26-e7cb3770e187?version=1.0>>.

CHAJDIÁK J., RUBLÍKOVÁ E., GUDÁBA M.: *Štatistické metódy v praxi*. Statis, Bratislava 1997 [online]. [cit. 2015-02-27]. Dostupné z: <<http://ach.upol.cz/user-files/intranet/tabulky-1-1316614942.pdf>>.

NOHAVOVÁ, Alena, 2014. *Základy testování hypotéz*. Přednášky z předmětu Metodologie pedagogicko psychologického výzkumu PFJU [online]. [cit. 2015-03-26]. Dostupné z: <eamos.pf.jcu.cz/amos/kat_ped/externi/kat_ped.../7_prednaska.ppt>.

Středisko empirických výzkumů (STEM Trendy), 2013. *Koho by Češi měli nejraději za souseda?* [online]. [cit. 2015-02-13]. Dostupné z: <<http://www.stem.cz/clanek/2732>>. – *plná verze poskytnuta na vyžádání*.

Středisko empirických výzkumů (STEM Trendy), 2014. *Jaký je vztah občanů ČR k různým národům a etnikům?* [online]. [cit. 2015-02-23]. Dostupné z: <<http://www.stem.cz/clanek/2941>>. – *plná verze poskytnuta na vyžádání*.

BALÁŽOVÁ, Jarmila, 2002. *Varianty: Vzdělávací program člověka v tísní*. Romové a sčítání lidu: Bleskový průzkum Amaro gendalos ke sčítání lidu [online]. [cit. 2015-01-18]. Dostupné z: <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b02romove/13.pdf>>.

Vláda České republiky, 2014. *Statut Rady vlády pro národnostní menšiny* [online]. [cit. 2014-11-27]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/141120_iii_statut_rada_nm_zmena_listopad.pdf>.

Vláda České republiky, 2001. *Zákon č. 273/2001 Sb. O právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů* [online]. [cit. 2014-12-10]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/vladnidokumenty/zakon_novela_mensiny.pdf>.

Vláda České republiky, 2006. *Národnostní menšiny*. Romská národnostní menšina [online]. [cit. 2014-01-11]. Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/romska-narodnostni-mensina-16149/>>.

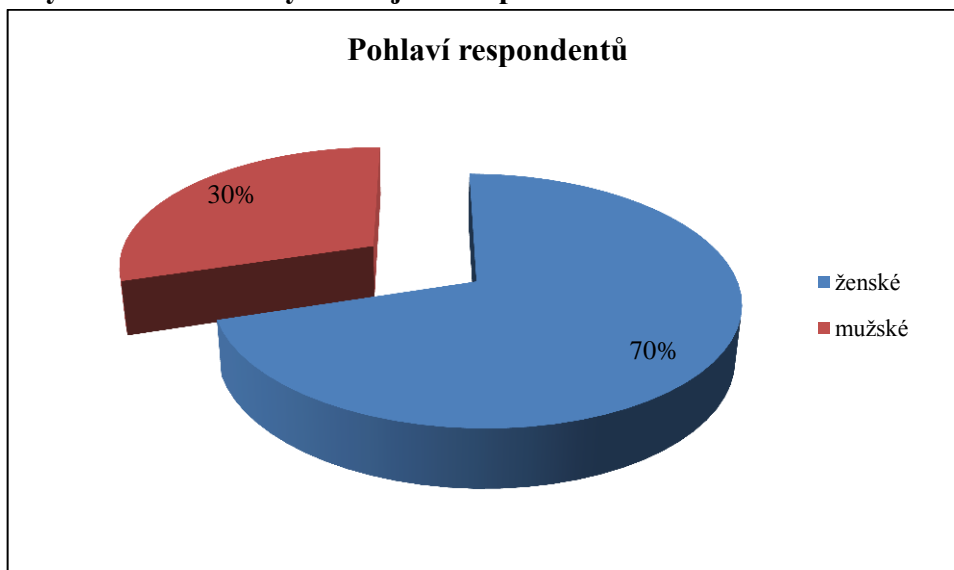
Vláda České republiky, 2015. *Strategie romské integrace do roku 2020* [online]. [cit. 2015-02-27]. Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/aktualne/vlada-schvalila-strategii-romske-integrace-do-roku-2020-126945/>>.

Výsledky vlastního dotazníkového šetření

Eva Šonková, 2015. *Etnické a národnostní menšiny v České republice*. Základní údaje o provedeném výzkumu [online]. Dostupné z: <<https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova/>>.

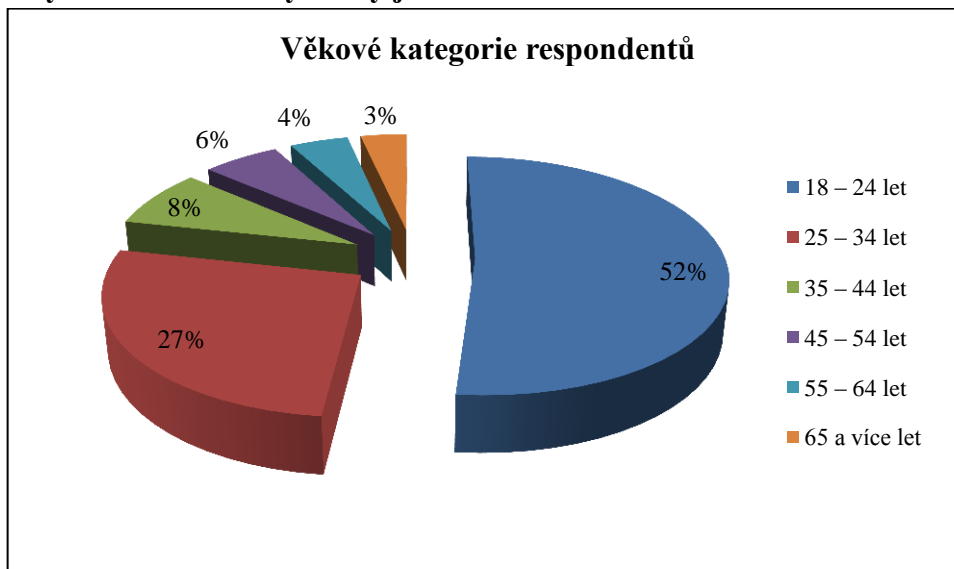
PŘÍLOHY

Graf č. 1: Vyhodnocení otázky: Jaké je Vaše pohlaví?

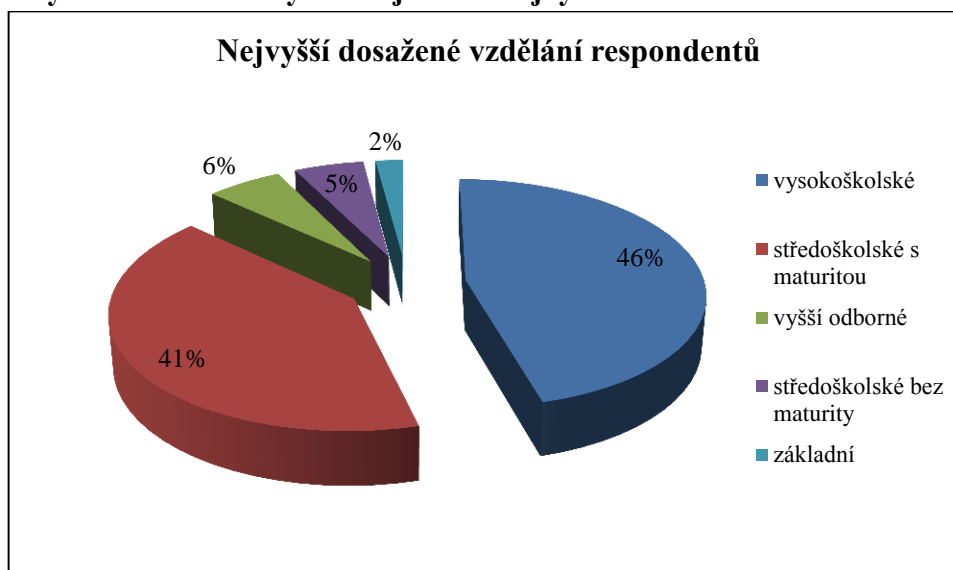
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 2: Vyhodnocení otázky: Jaký je Váš věk?

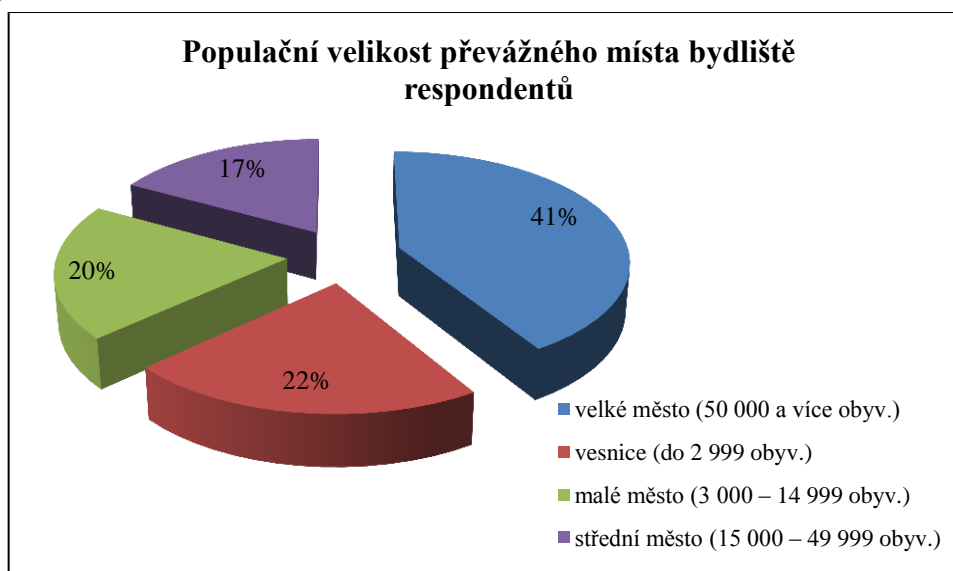
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 3: Vyhodnocení otázky: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

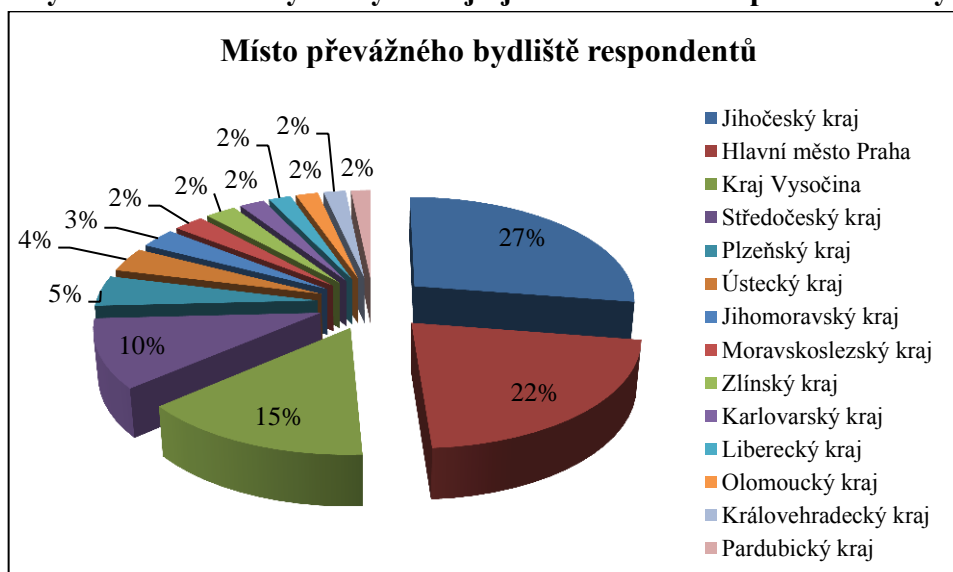
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 4: Vyhodnocení otázky: Jaká je populační velikost místa Vašeho převážného bydliště?

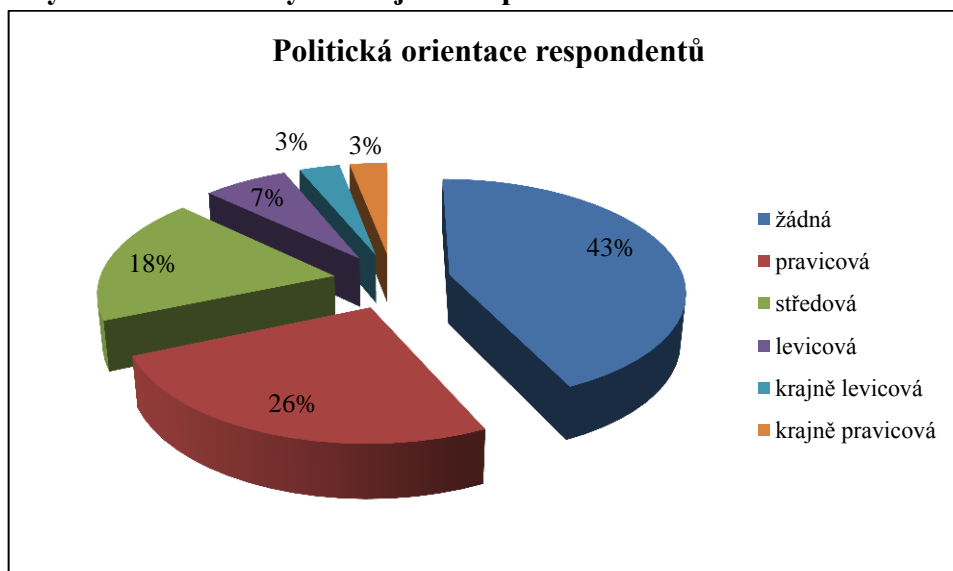
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 5: Vyhodnocení otázky: Jaký z krajů je místem Vašeho převážného bydliště?

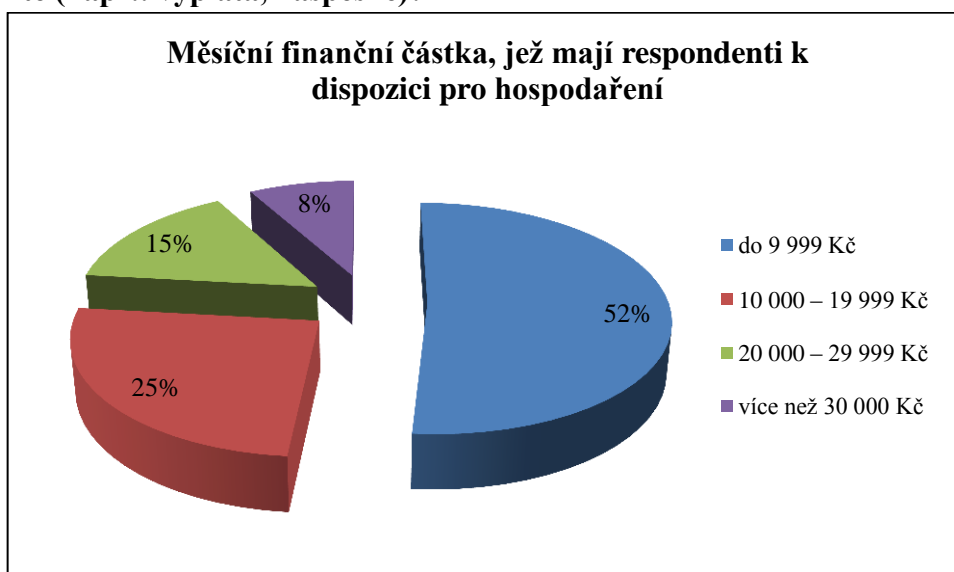
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 6: Vyhodnocení otázky: Jaká je Vaše politická orientace?

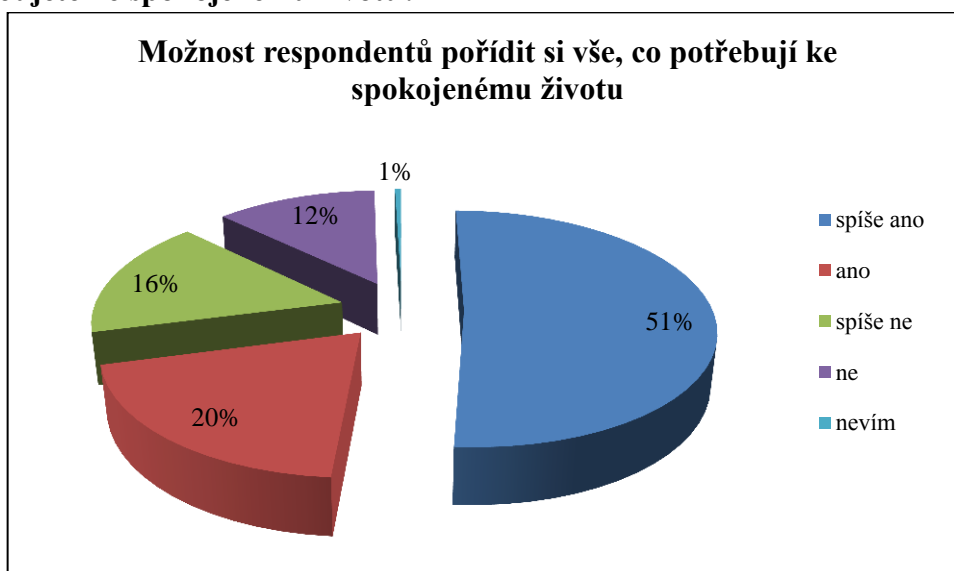
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 7: Vyhodnocení otázky: Jaké je celková finanční částka, s níž měsíčně hospodaříte (např.: výplata, kapesné)?

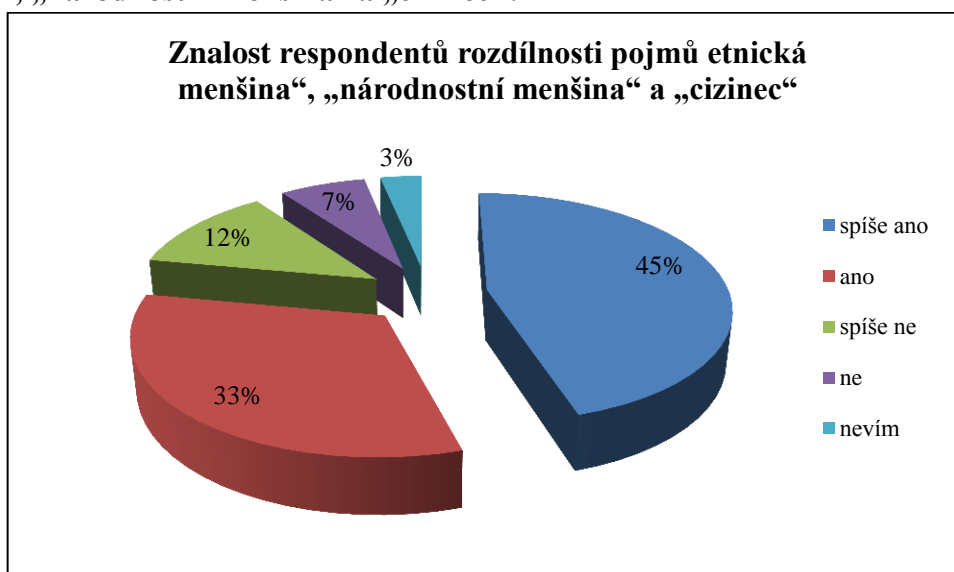
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 8: Vyhodnocení otázky: Můžete si za finance, které máte k dispozici, pořídit vše, co potřebujete ke spokojenému životu?

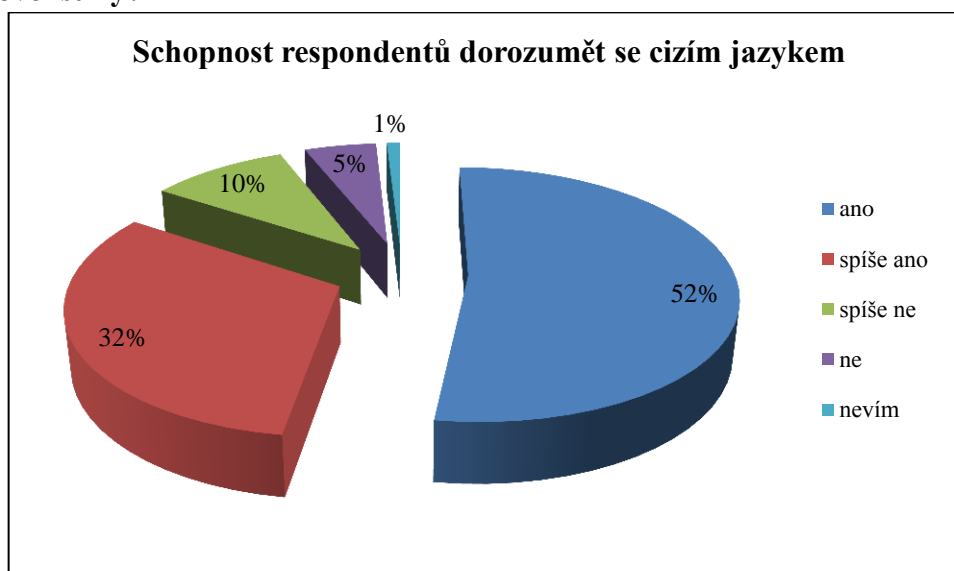
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 9: Vyhodnocení otázky: Víte, jaký je přesný rozdíl mezi pojmem „etnická menšina“, „národnostní menšina“ a „cizinec“?

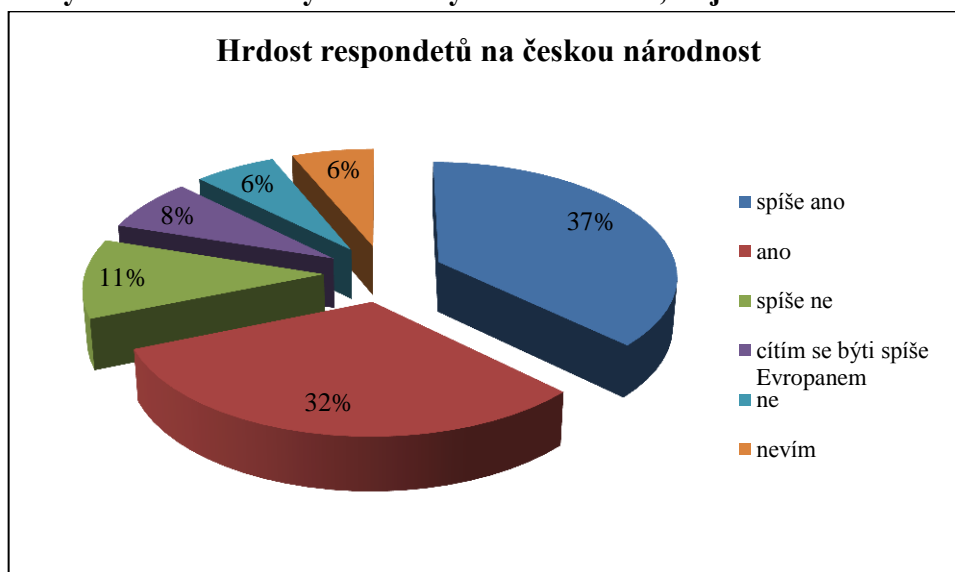
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 10: Vyhodnocení otázky: Umíte se dorozumět pomocí nějakého cizího jazyku vyjma slovenštiny?

Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 11: Vyhodnocení otázky: Jste hrdý na skutečnost, že jste Čechem?

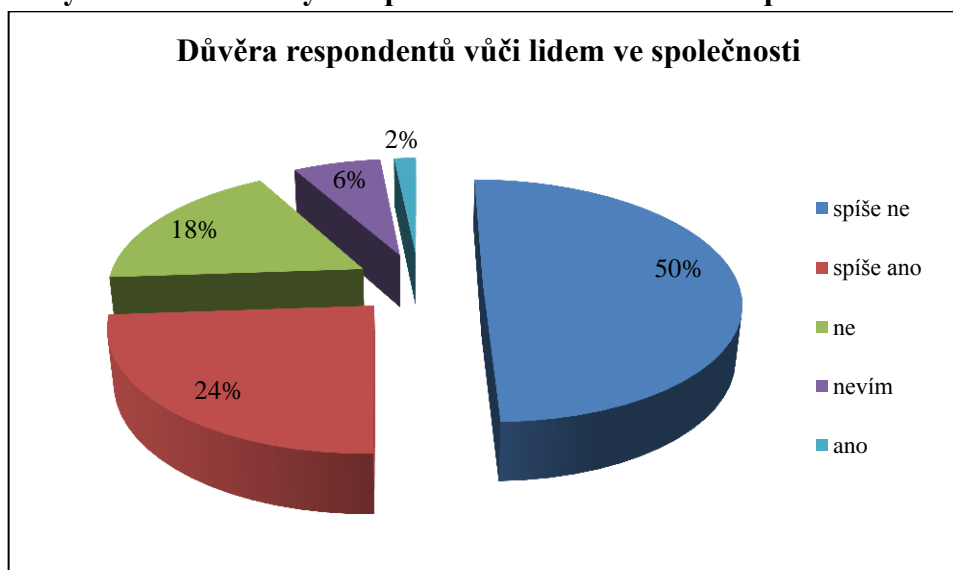
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 12: Vyhodnocení otázky: Jste spokojen/a s kvalitou Vašeho života v české společnosti?

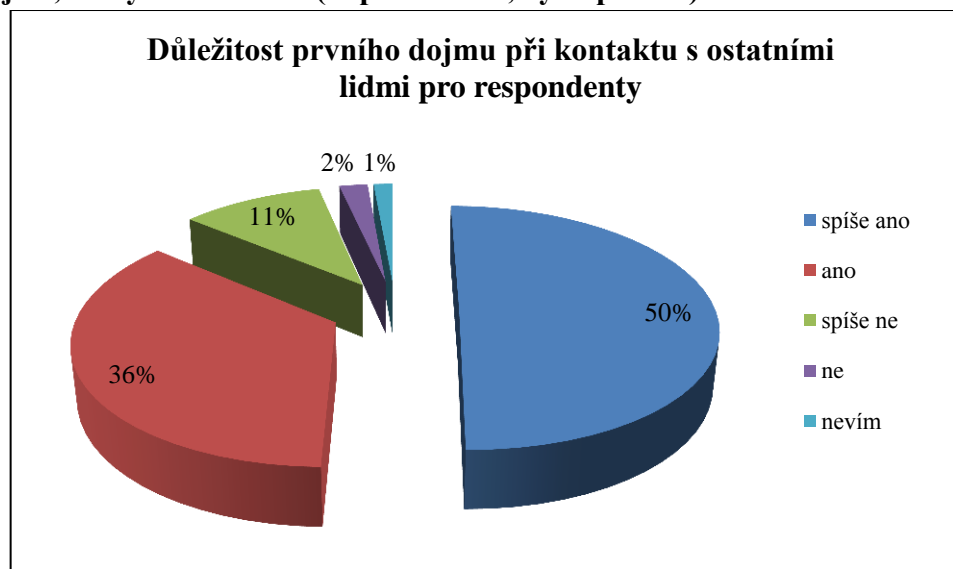
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 13: Vyhodnocení otázky Lze podle Vás obecně lidem ve společnosti důvěřovat?

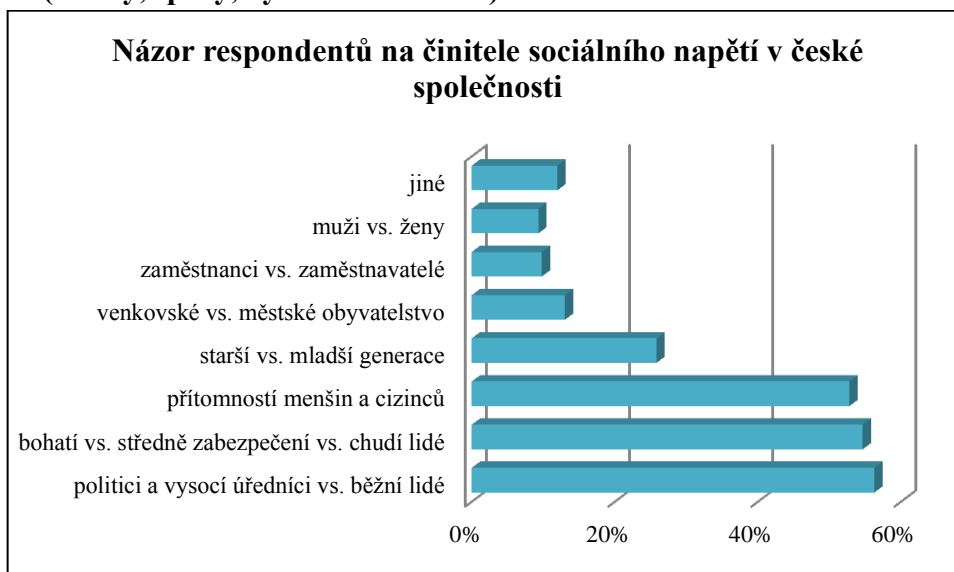
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 14: Vyhodnocení otázky: 14. Je pro Vás při kontaktu s ostatními lidmi důležitý první dojem, který z nich máte (např.: vzhled, vystupování)?

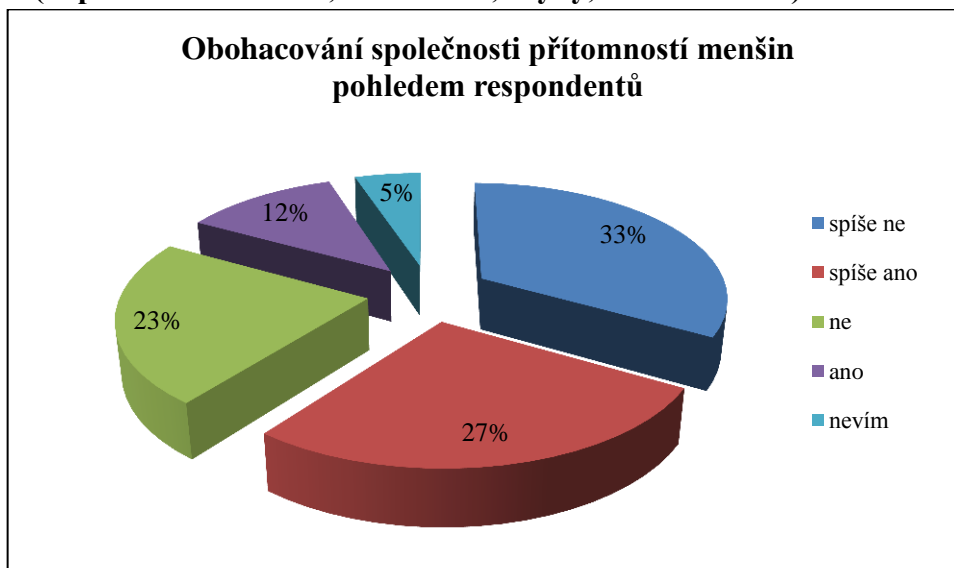
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 15: Vyhodnocení otázky: Čím si myslíte, že je způsobeno současné napětí ve společnosti (hádky, spory, vyhrocené situace)?

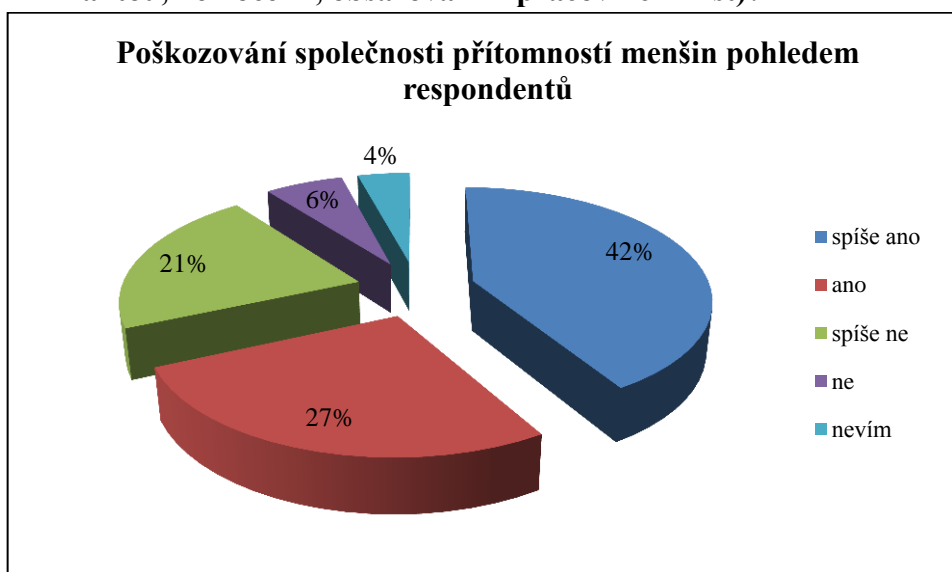
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 16: Vyhodnocení otázky: Obohacují příslušníci menšin a cizinci českou společnost (např.: svou kulturou, hodnotami, zvyky, náboženstvím)?

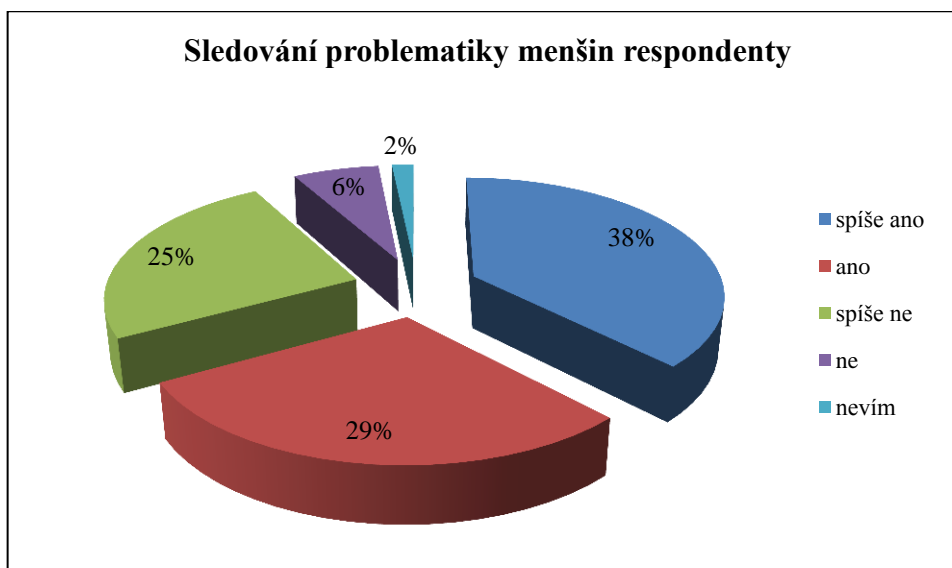
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 17: Vyhodnocení otázky: Poškozují příslušníci menšin a cizinci českou společnost (např.: kriminalitou, nemocemi, obsazováním pracovních míst)?

Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 18: Vyhodnocení otázky: Sledujete problematiku menšin v médiích (např.: v televizi, na internetu)?

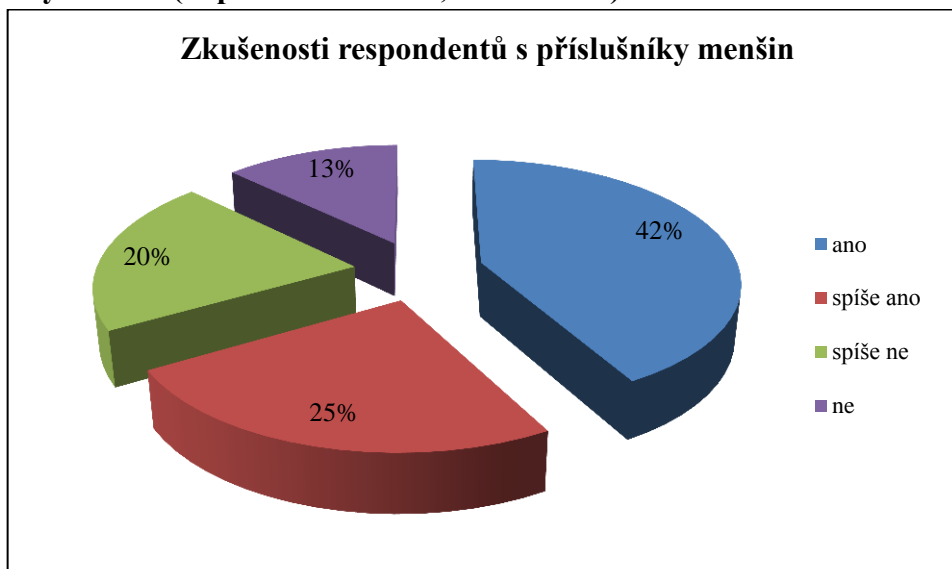
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 19: Vyhodnocení otázky: Jaký způsob je dle Vás vhodný pro začlenění příslušníků menšin a cizinců do české společnosti?

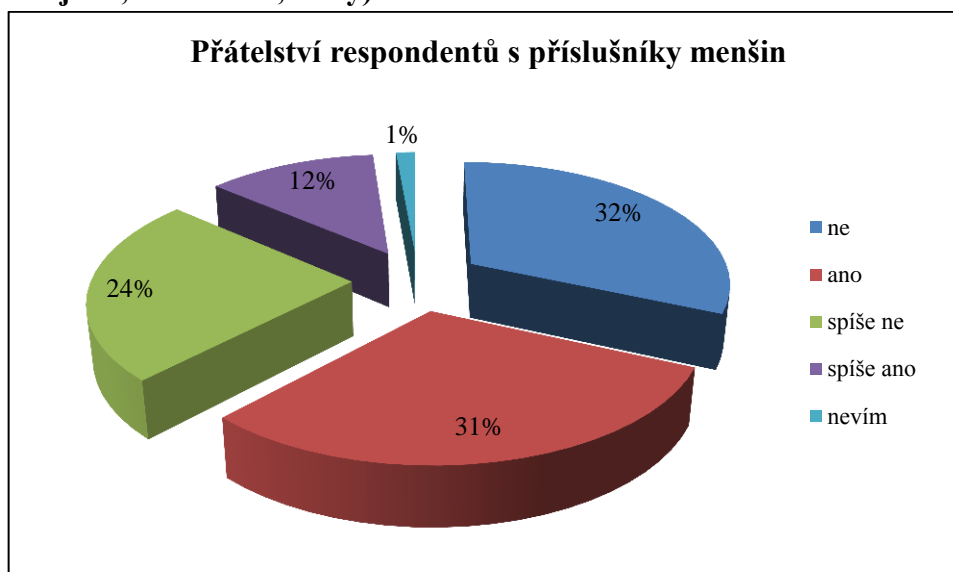
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 20: Vyhodnocení otázky: Máte nějaké dlouhodobější osobní zkušenosti s příslušníky menšin (např. ze sousedství, zaměstnání)?

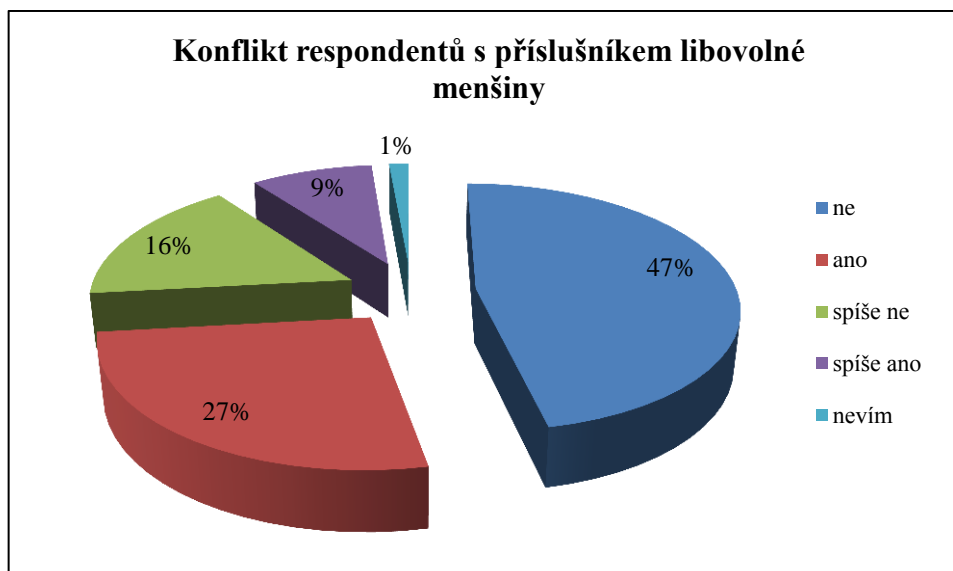
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 21: Vyhodnocení otázky: Přátelíte se s nějakými příslušníky menšin (např.: s Němci, Ukrajinci, Vietnamci, Rusy)?

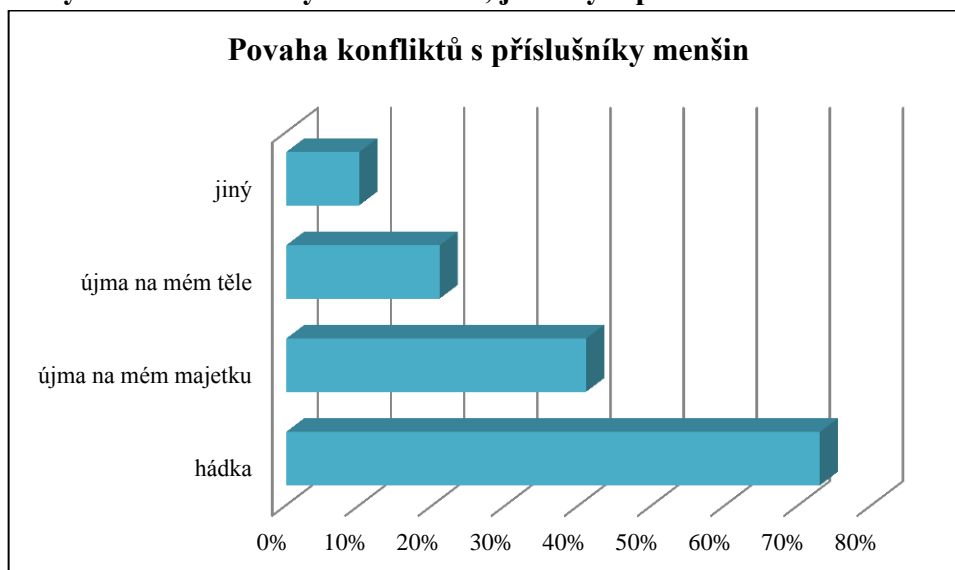
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 22: Vyhodnocení otázky: Měli jste s příslušníkem některé z menšin osobní konflikt?

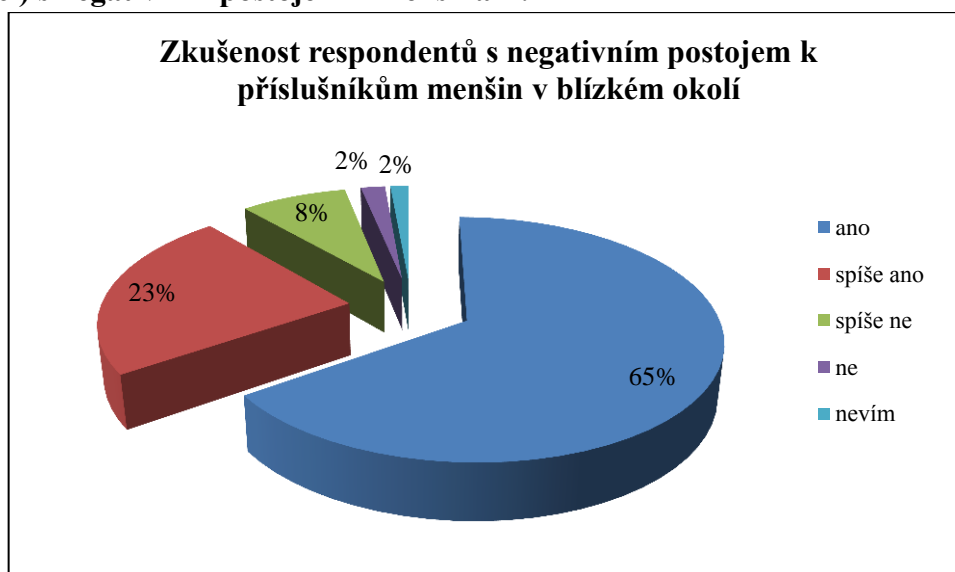
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 23: Vyhodnocení otázky: Pokud ano, jaká byla povaha tohoto konfliktu?

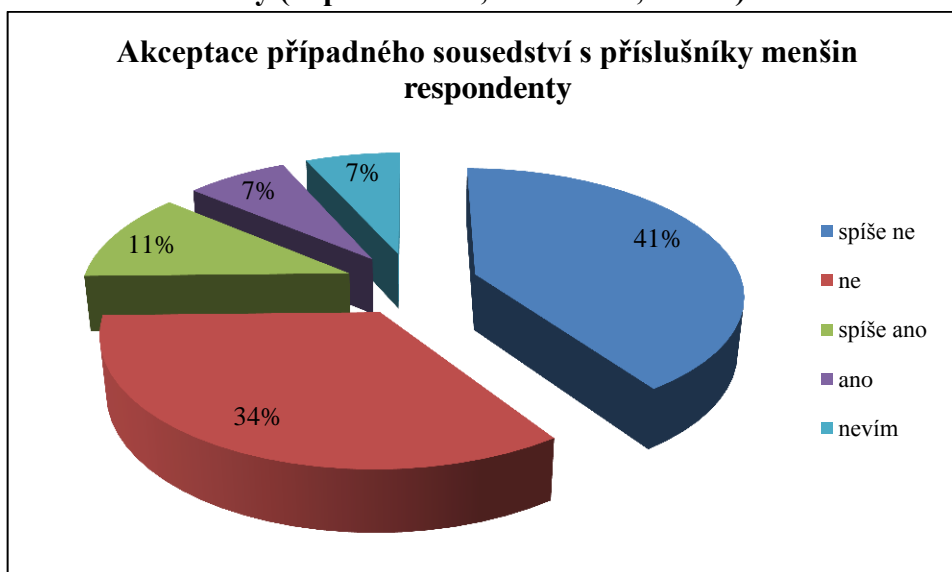
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 24: Vyhodnocení otázky: Setkali jste se ve svém blízkém okolí (např.: rodina, vrstevníci) s negativním postojem k menšinám?

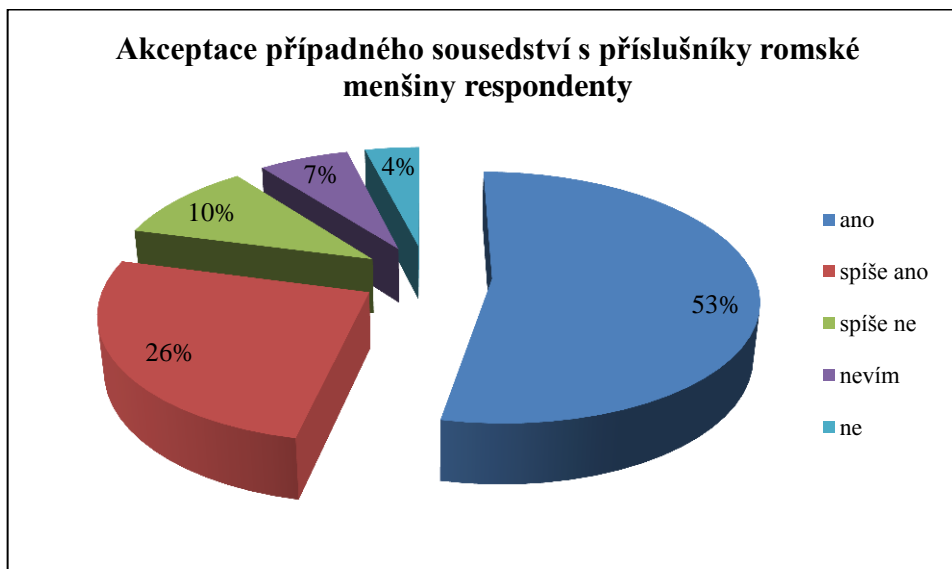
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 25: Vyhodnocení otázky: Vadilo by Vám, kdyby Vaši sousedé byli příslušníky nějaké národnostní menšiny (např.: Slováci, Vietnamci, Poláci)?

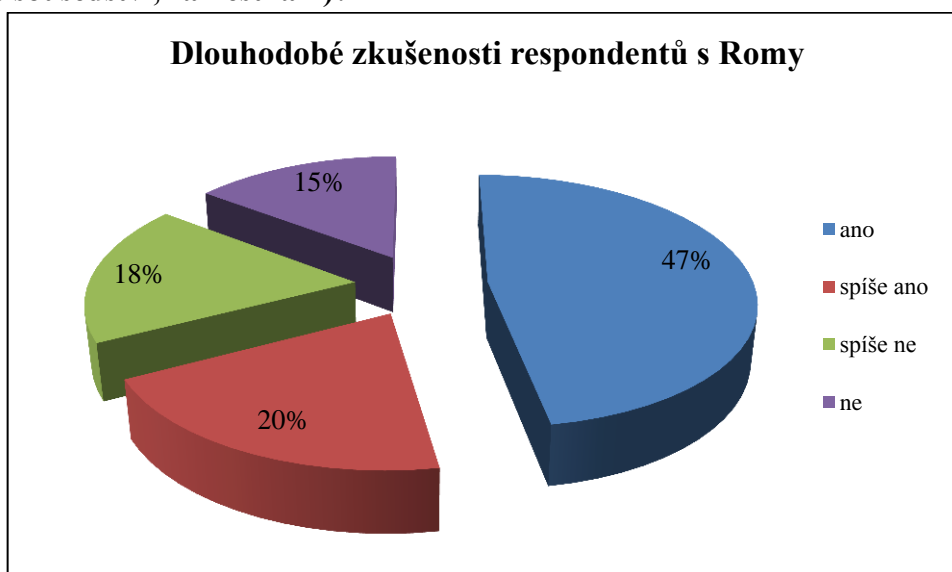
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 26: Vyhodnocení otázky: Vadilo by Vám sdílet sousedství s příslušníky romské menšiny?

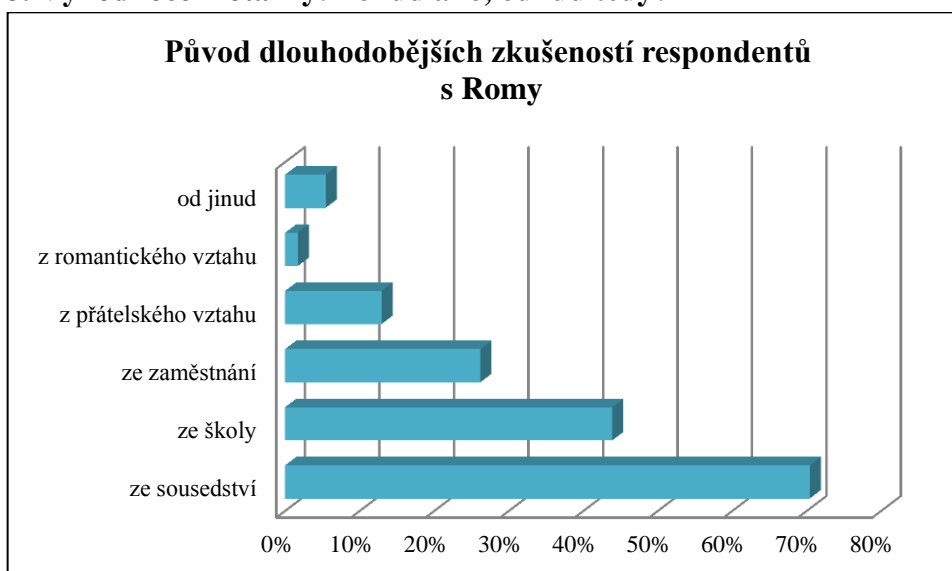
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 27: Vyhodnocení otázky: Máte nějaké dlouhodobější osobní zkušenosti s Romy (např. ze sousedství, zaměstnání)?

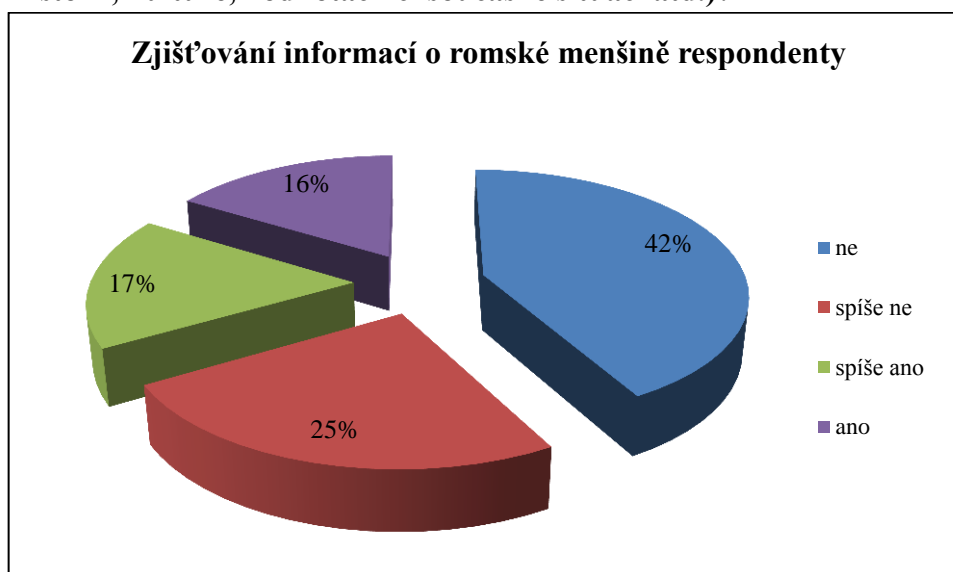
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 28: Vyhodnocení otázky: Pokud ano, odkud tedy?

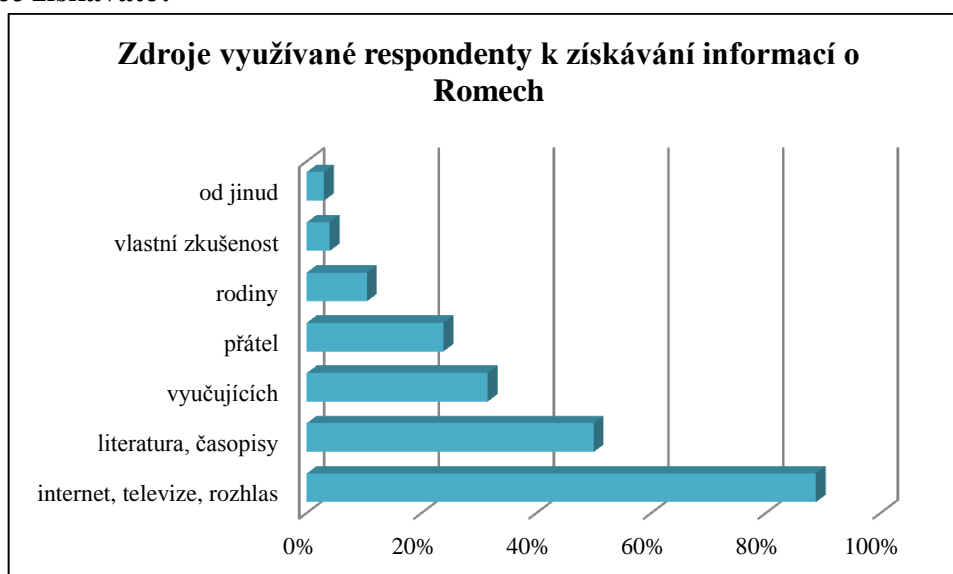
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 29: Vyhodnocení otázky: Zjišťujete si nějaké informace o romské menšině (např.: o historii, kultuře, hodnotách či současné situaci atd.)?

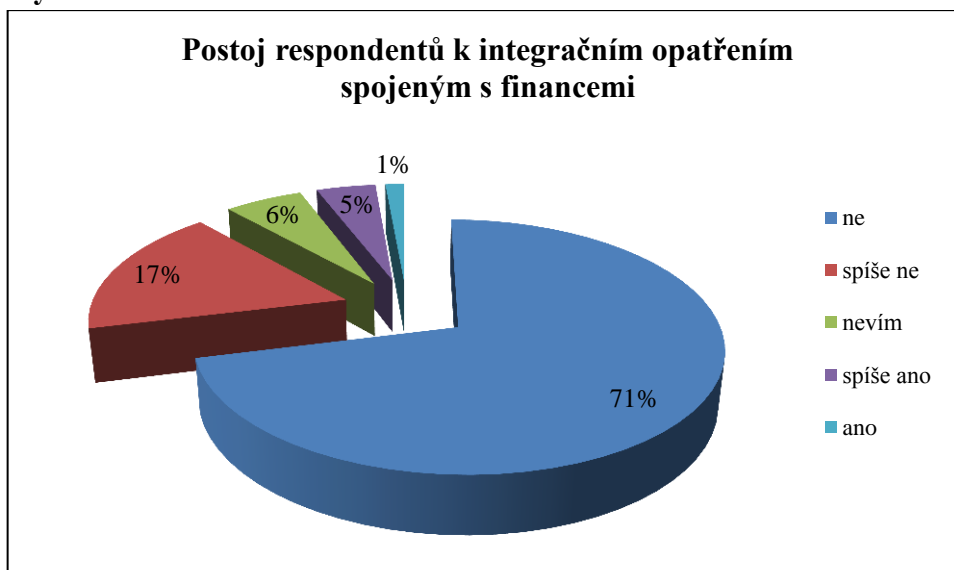
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 30: Vyhodnocení otázky: Pokud ano, prostřednictvím jakého zdroje tedy informace získáváte?

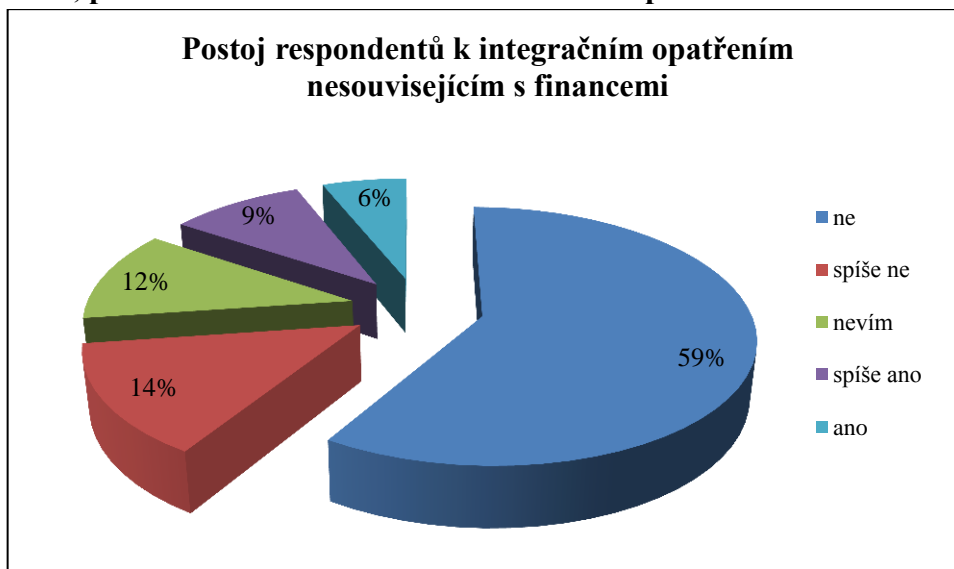
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 31: Vyhodnocení otázky: Souhlasíte se státní politikou pro řešení otázky romské menšiny pomocí opatření jako např.: uhrazení školního výletu, finanční bonus za ukončení vysokoškolského vzdělání?

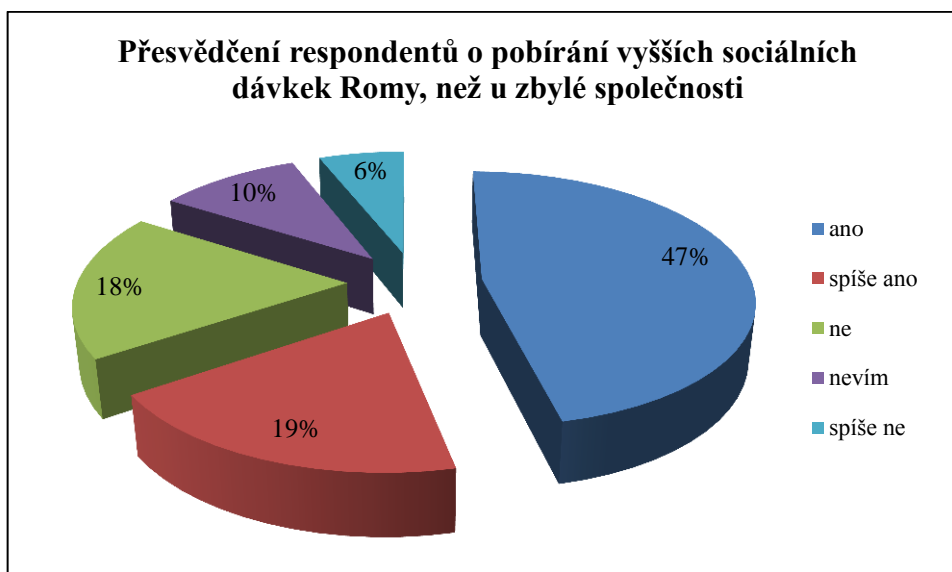
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 32: Vyhodnocení otázky: Souhlasíte se státní politikou pro řešení otázky romské menšiny pomocí opatření jako např.: povinné kvóty ohledně počtu Romů zaměstnaných ve státní sféře, přední umístění ve školách či na úřadu práce?

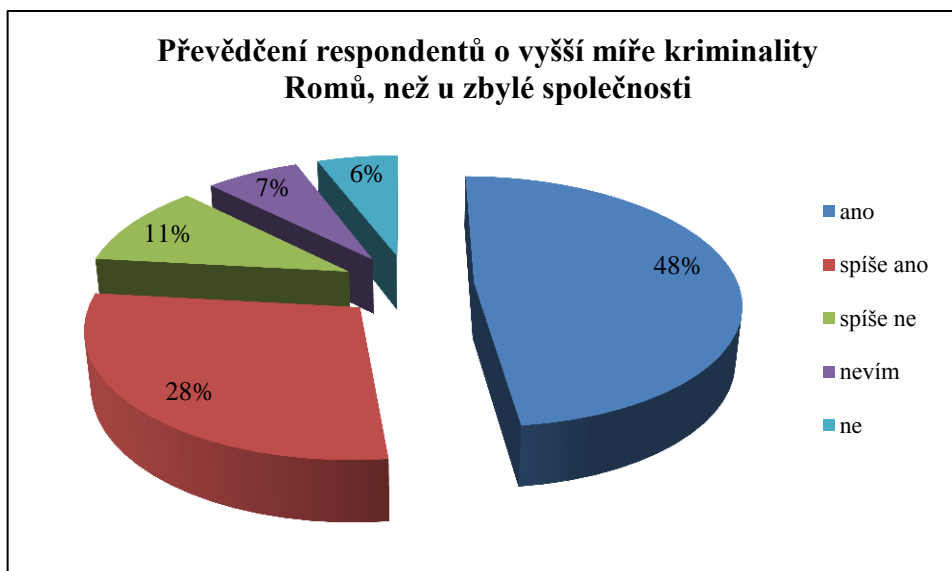
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 33: Vyhodnocení otázky: Myslíte si, že jsou Romům vypláceny vyšší sociální dávky, nežli ostatním občanům?

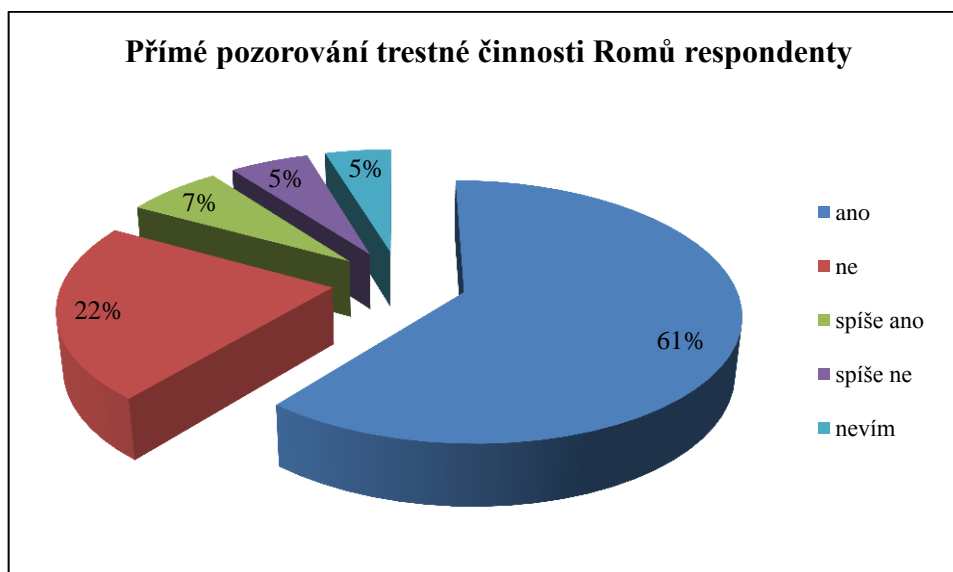
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 34: Vyhodnocení otázky: Romové páchají kriminální činnost ve větší míře, nežli ostatní občané?

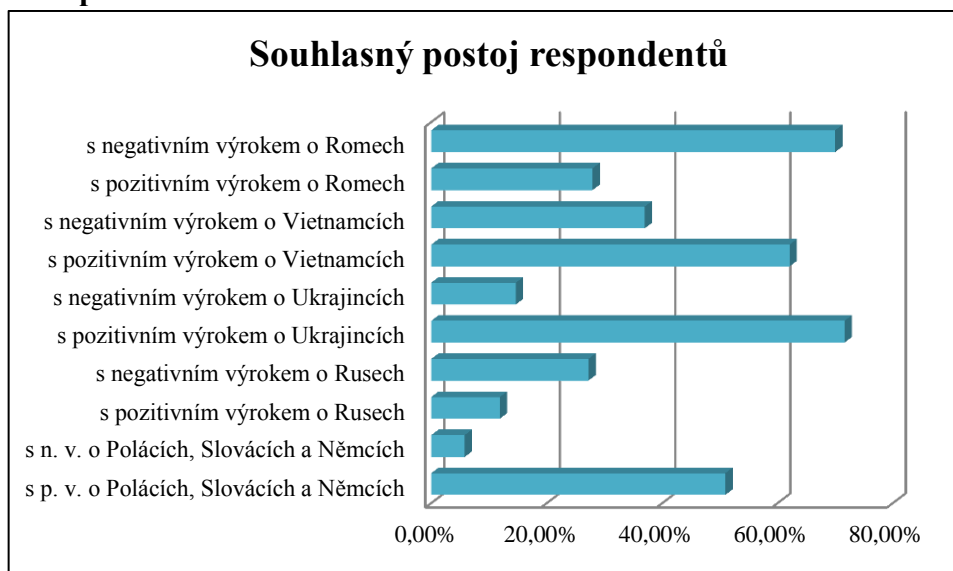
Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 35: Vyhodnocení otázky: Viděli jste někdy na vlastní oči páchat Roma kriminální činnost?

Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Graf č. 36: Vyhodnocení otázky: Vyberte prosím z následujících tvrzení ta, která považujete za pravdivá.

Zdroj: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/mensiny-v-cr-sonkova>

Dotazník

Dobrý den,

jsem studentkou třetího ročníku bakalářského programu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, toto dotazníkové šetření vzniklo na základě výzkumné činnosti jakožto součásti mé bakalářské práce a jeho výsledky budou tedy zpracovány pouze pro studijní účely. Předložené otázky jsou určeny osobám starším 18 let české národnosti a mají za cíl zmapovat postoje a představy většinové společnosti o soužití s národnostními a etnickými menšinami. Pokud je uveden termín „menšiny“ míním tím menšiny etnické a národnostní. Tímto Vás laskavě žádám o vyplnění anonymního dotazníku a upřímné odpovědi na jednotlivé otázky. Mnohokrát děkuji za ochotu a za Váš čas.

Eva Šonková

1. Jaké je Vaše pohlaví?

a) mužské

b) ženské

2. Jaký je Váš věk?

a) 18 – 24

b) 25 – 34

c) 35 – 44

d) 45 – 54

e) 55 – 64

f) 65 a více

3. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

a) základní

b) středoškolské bez maturity

c) středoškolské s maturitou

d) vyšší odborné

e) vysokoškolské

4. Jaká je populační velikost místa Vašeho převážného bydliště?

a) vesnice (do 2999 obyvatel)

b) malé město (3000 – 14 999 obyvatel)

c) střední město (15 000 – 49 999 obyvatel)

d) velké město (50 000 a více obyvatel)

5. Jaký z krajů je místem Vašeho převážného bydliště?

a) Hlavní město Praha

b) Jihočeský kraj

c) Jihomoravský kraj

d) Karlovarský kraj

e) Kraj Vysočina

f) Královehradecký kraj

g) Liberecký kraj

h) Moravskoslezský kraj

i) Olomoucký kraj

j) Pardubický kraj

k) Plzeňský kraj

l) Středočeský kraj

m) Ústecký kraj

n) Zlínský kraj

6. Jaká je Vaše politická orientace?

a) krajně pravicová

b) pravicová

c) středová

d) levicová

e) krajně levicová

f) žádná

7. Jaká je celková finanční částka, s níž měsíčně hospodaříte (např.: výplata, kapesné)?

a) do 9 999 Kč

b) 10 000 – 19 999 Kč

c) 20 000 – 29 999 Kč

d) více než 30 000 Kč

8. Můžete si za finance, které máte k dispozici, pořídit vše, co potřebujete ke spokojenému životu?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) *ne*

e) *nevím*

9. Víte, jaký je přesný rozdíl mezi pojmem „etnická menšina“, „národnostní menšina“ a „cizinec“?

a) *ano*

b) *spíše ano*

c) *spíše ne*

d) *ne*

e) *nevím*

10. Umíte se dorozumět pomocí nějakého cizího jazyku vyjma slovenštiny?

a) *ano*

b) *spíše ano*

c) *spíše ne*

d) *ne*

e) *nevím*

11. Jste hrdý na skutečnost, že jste Čechem?

a) *ano*

b) *spíše ano*

c) *spíše ne*

d) *ne*

e) *cítím se býti spíše Evropanem*

f) nevím

12. Jste spokojen/a s kvalitou Vašeho života v české společnosti?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

13. Lze podle Vás obecně lidem ve společnosti důvěřovat?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

14. Je pro Vás při kontaktu s ostatními lidmi důležitý první dojem, který z nich máte (např.: vzhled, vystupování)?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

15. Čím si myslíte, že je způsobeno současné napětí ve společnosti (hádky, spory, vyhrocené situace)? - *možnost více odpovědí*

- a) rozdílem mezi politiky, vysokými úředníky a běžnými lidmi*
- b) přítomností odlišných národnostních a etnických menšin a cizinců*
- c) rozdílem mezi bohatými, středně zabezpečenými a chudými*
- d) rozdílem mezi zaměstnanci a zaměstnavateli*
- e) rozdílem mezi generacemi*
- f) rozdílem mezi venkovským a městským obyvatelstvem*
- g) rozdílem mezi muži a ženami*
- h) jiné (polootevřená otázka)*

16. Obohacují příslušníci menšin a cizinci českou společnost (např.: svou kulturou, hodnotami, zvyky, náboženstvím)?

- a) ano*
- b) spíše ano*
- c) spíše ne*
- d) ne*
- e) nevím*

17. Poškozuje příslušníci menšin a cizinci českou společnost (např.: kriminalitou, nemocemi, obsazováním pracovních míst)?

- a) ano*
- b) spíše ano*

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

18. Sledujete problematiku menšin v médiích (např.: v televizi, na internetu)?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

19. Jaký způsob je dle Vás vhodný pro začlenění příslušníků menšin a cizinců do české společnosti?

a) naučit se český jazyk a hlavně se přizpůsobit v co možná největší míře většinové společnosti, jejím hodnotám, tradicím, zvykům, náboženství, atd.

b) žádné, jsou to zbytečné státní výdaje, pokud se jim zde nelíbí, ať se odstěhují

c) žádné, měli by být v běžném životě co nejméně ve styku s většinovou společností

d) zařazení do společnosti s právem se zachovávat a rozvíjet vlastní jazyk, kulturu, tradice, zvyky, náboženství, ale to samé samozřejmě respektovat i u většinové společnosti

e) jiné (polootevřená otázka)

20. Máte nějaké dlouhodobější osobní zkušenosti s příslušníky menšin (např. ze sousedství, zaměstnání)?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

21. Přátelíte se s nějakými příslušníky menšin (např.: s Němci, Ukrajinci, Vietnamci, Rusy)?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

22. Měli jste s příslušníkem některé z menšin osobní konflikt?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

23. Pokud ano, jaká byla povaha tohoto konfliktu? – možnost více odpovědí

a) hádka

b) újma na mém majetku

c) újma na mém těle

d) jiné (polootevřená otázka)

24. Setkali jste se ve svém blízkém okolí (např.: rodina, vrstevníci) s negativním postojem k menšinám?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

25. Vadilo by Vám, kdyby Vaši sousedé byli příslušníky nějaké národnostní menšiny (např.: Slováci, Vietnamci, Poláci)?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

26. Vadilo by Vám sdílet sousedství s příslušníky romské menšiny?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

27. Máte nějaké dlouhodobější osobní zkušenosti s Romy (např. ze sousedství, zaměstnání)?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

28. Pokud ano, odkud tedy? – možnost více odpovědí

a) ze zaměstnání

b) ze školy

c) ze sousedství

d) z přátelského vztahu

e) z romantického vztahu

f) jiné (polootevřená otázka)

29. Zjišťujete si nějaké informace o romské menšině (např.: o historii, kultuře, hodnotách či současné situaci atd.)?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

e) *nevím*

30. Pokud ano, prostřednictvím jakého zdroje tedy informace získáváte? - možnost více odpovědí

a) *televize, internetu, rozhlasu*

b) *literatury, časopisů*

c) *přátel*

d) *vyučujících*

e) *rodiny*

f) *jiné (polootevřená otázka)*

31. Souhlasíte se státní politikou pro řešení otázky romské menšiny pomocí opatření jako např.: uhrazení školního výletu, finanční bonus za ukončení vysokoškolského vzdělání?

a) *ano*

b) *spíše ano*

c) *spíše ne*

d) *ne*

e) *nevím*

32. Souhlasíte se státní politikou pro řešení otázky romské menšiny pomocí opatření jako např.: povinné kvóty ohledně počtu Romů zaměstnaných ve státní sféře, přední umístění ve školách či na úřadu práce?

a) *ano*

b) *spíše ano*

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

33. Myslíte si, že jsou Romům vypláceny vyšší sociální dávky, nežli ostatním občanům?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

34. Myslíte si, že Romové páchají kriminální činnost ve větší míře, nežli ostatní občané?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

35. Viděli jste někdy na vlastní oči páchat Roma kriminální činnost?

a) ano

b) spíše ano

c) spíše ne

d) ne

e) nevím

36. Vyberte prosím z následujících tvrzení ta, která považujete za pravdivá. - možnost více odpovědí

a) Ukrajinci zbytečně zabírají Čechům volná pracovní místa a zvyšují tak nezaměstnanost.

b) Ukrajinci obsazují pracovní místa s nízkým finančním ohodnocením, kterými by Češi pohrdli.

c) Vietnamci prodávají padělané výrobky a okrádají tak stát na daních.

d) Vietnamci jsou pracovití a slušní lidé.

e) Rusové jsou alkoholici a agresori.

f) Rusové jsou hrdí, disciplinovaní a tvrdě pracující lidé.

g) Romové mají lepší přístup k sociálním dávkám, značně zvyšují kriminalitu a svým chováním obtěžují veřejnost.

h) Romové si váží své rodiny, děti jsou pro ně prioritou a chovají úctu ke starším generacím.

i) Poláci, Němci a Slováci způsobují ve společnosti značné problémy.

j) Mezi Poláky, Němci a Slováky nejsou lidé, co by vyvolávali mnoho rozruchu a problémů ve společnosti.

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Graf č. 1	I
Graf č. 2	I
Graf č. 3	II
Graf č. 4	II
Graf č. 5	III
Graf č. 6	III
Graf č. 7	IV
Graf č. 8	IV
Graf č. 9	V
Graf č. 10	V
Graf č. 11	VI
Graf č. 12	VI
Graf č. 13	VII
Graf č. 14	VII
Graf č. 15	VIII
Graf č. 16	VIII
Graf č. 17	IX
Graf č. 18	IX
Graf č. 19	X
Graf č. 20	X
Graf č. 21	XI
Graf č. 22	XI
Graf č. 23	XII
Graf č. 24	XII
Graf č. 25	XIII
Graf č. 26	XIII
Graf č. 27	XIV
Graf č. 28	XIV
Graf č. 29	XV

Graf č. 30.....	XV
Graf č. 31.....	XVI
Graf č. 32.....	XVI
Graf č. 33.....	XVII
Graf č. 34.....	XVII
Graf č. 35.....	XVIII
Graf č. 36.....	XVIII
Tabulka č. 1.....	50
Tabulka č. 2.....	59